

ТЮБІГЕНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕБЕРХАРДА І КАРЛА
ДЕПАРТАМЕНТ ГОЛОВНОЇ ІНСПЕКЦІЇ ТА ДОТРИМАННЯ
ПРАВ ЛЮДИНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дмитро ЯГУНОВ

ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ

СТАНДАРТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОМІТЕТУ
З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЯМ ТА
ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЩОДО ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зі вступним словом
Миколи Гнатовського,
Руслана Горяченка, Ріти Хаверкамп,
Андрія Черноусова і Дмитра Ягунова

EBERHARD KARLS
UNIVERSITÄT
TÜBINGEN

Тюбінген – Київ – Одеса
Фенікс
2025

УДК 341.231.14:431.64(4)

ЯЗ1

Ягунов Дмитро

ЯЗ1 Заборона катувань. Стандарти Європейського комітету з питань запобігання катуванням та практика Європейського суду з прав людини щодо поліцейської діяльності / Дмитро Ягунов : зі вступ. словом М. Гнатовського, Р. Горяченка, А. Черноусова, Р. Хаверкампа і Д. Ягунова. – Тьубінген ; Київ ; Одеса : Фенікс, 2025. – 186 с.

ISBN 978-617-8430-87-0

Видання призначене для практичних працівників Національної поліції України та всіх експертів у сфері поліцейської діяльності та захисту прав людини.

УДК 341.231.14:431.64(4)

**Видання вільно поширюється
за наступними посиланнями:**

www.fair-policing.info

www.khisr.kharkov.ua

www.crime-war.info

www.yagunov.in.ua

www.cpt-echr.com

*Сьоме видання серії посібників
з практики ЄСПЛ та стандартів ЄКЗК*

ISBN 978-617-8430-87-0

© Ягунов Д.В., 2025

© Оформлення ПП «Фенікс», 2025

Зміст

ВСТУПНЕ СЛОВО (Микола Гнатовський)	7
ВСТУПНЕ СЛОВО (Руслан Горяченко)	9
ВСТУПНЕ СЛОВО (Ріта Хаверкамп)	11
ВІД АВТОРА	13

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ	
I ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД	16

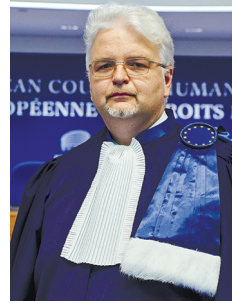
ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЯМ ЧИ НЕЛЮДСЬКОМУ АБО ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ ЧИ ПОКАРАННЮ

Загальні положення.	18
Розмежування понять катування та нелюдського поводження.	23
Критерій мінімального рівня жорстокості	28
Елемент публічності при оцінці мінімального рівня жорстокості.	32
Наявність мети при оцінці мінімального рівня жорстокості	33
Заподіяння психологічних страждань.	35
Застосування сили при конвоюванні.	36
Обшуки	37
Обшук, поєднаний з роздяганням	38
Примусове перебування без одержі	40
Тотальна сенсорна ізоляція	41
Загроза застосування катувань та страх перед майбутніми нападами.	42
Дискримінація як нелюдське поводження	44
Застосування електроструму до потерпілого.	45
Інші приклади забороненого поводження	46
Використання поліцією перцевого газу	51
Тягар доведення тверджень про неналежне поводження	52
Застосування сили при затриманні	56
Презумпція доброго здоров'я особи до затримання	60
Неналежне поводження з метою отримання інформації.	65
Розслідування заяв про неналежне поводження	66
Документування та повідомлення медичних доказів неналежного поводження	73
Незалежність та повнота розслідування.	80
Саботування розслідування	83
Швидкість та ретельність розслідування	84
Розслідування нелюдського поводження на підґрунті етнічної або расової ворожнечі	85
Застосування строків давності та амністій (помилувань) до осіб, які вчинили катування	86
Сприяння посиленню атмосфери безкарності через звільнення від реальної відповідальності агентів держави за катування внаслідок строків давності	88
Залучення потерпілого до процесу розслідування	94
Чи достатньо матеріальної компенсації за нелюдське поводження з боку співробітників правоохоронних органів?	95

Нездатність притягти до відповідальності особу, винну в жорстокому поводженні	96
Камери адміністративного затримання.	97
Ненадання належних соціальних послуг особам, що їх потребують . . .	98
Перебування інвалідів у приміщенні без належного обладнання	99
Знищення майна як порушення статті 3 Конвенції	100
Перебування особи в очікуванні ув'язненого родича	101
Тероризм та дотримання конвенційних вимог.	103
Запобігання неналежному поводженню	105
Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів (загальні стандарти Комітету)	107
Мета поліцейського розслідування (стандарти Комітету)	111
Поліцейська культура	113
Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів (практика Комітету)	114
Запобігання поганому поводженню (застосування стандартів Комітету щодо окремих країн).	118
Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню (загальні стандарти Комітету)	121
Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню (доповіді Комітету щодо окремих країн)	124
Інформування родичів затриманого як засіб запобігання неналежному поводженню.	131
Доступ до лікаря як засіб запобігання неналежному поводженню (доповіді Комітету щодо окремих країн)	134
Фіксація поводження із затриманими у поліцейських дільницях.	137
Умови перебування затриманих у поліцейських закладах (доповіді Комітету щодо окремих країн)	138
Тримання ув'язнених у поліцейських установах	147
Запрошення осіб до поліції на неформальні бесіди	148
Недоліки розслідування заяви про жорстоке поводження у відділенні поліції: порушення процесуального аспекту, відсутність порушення матеріального аспекту	149
Наявність або відсутність умислу на приниження затриманого	157
Тягар доведення умов тримання під вартою	158
Транспортування ув'язнених автомобільним транспортом	160
Транспортування ув'язнених з особливими потребами	163
Харчування осіб, позбавлених свободи	164
Застосування наручників (практика Комітету)	166
Застосування наручників (практика Європейського Суду).	168
Приклади застосування наручників на порушення статті 3 Конвенції .	169
Використання гумових кийків.	172
Електрошокова зброя	174
Електрошочкові ремені	178
Медицинські аспекти застосування електрошокової зброї	179
Процедура, що має місце після застосування електрошокової зброї. . .	181
Неповнолітні, затримані поліцією (стандарти та практика Комітету)..	182
Усунення державою порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини	185

ВСТУПНЕ СЛОВО

Абсолютна заборона катувань та інших видів неналежного поводження з особою залишається в центрі сучасного права захисту прав людини. Повага до людини, її життя та гідності – не лише основа міжнародного правопорядку, закріплена у численних міжнародних договорах з прав людини та у загальному звичаєвому міжнародному праві. Вона є центральною для правових систем сучасних держав, зокрема й України, Конституція якої окрім прямої заборони катування та інших видів неналежного поводження також містить цілу низку норм, що визначають центральну роль людини та її гідності у діяльності держави.

Юридична значущість та категоричність юридичної заборони катувань та інших видів неналежного поводження самі по собі не можуть бути достатніми для практичної реалізації права особи не зазнавати тяжких посягань на свою гідність. Втілення цієї заборони в життя вимагає визначення точного обсягу негативних та позитивних, зокрема й процесуальних, обов'язків держави. Це стосується, зокрема, поводження із особами, які перебувають під контролем співробітників поліції та посадових осіб інших органів правопорядку.

У будь-якій сучасній державі повноваження охоронців правопорядку неодмінно межують із застосуванням ними сили, що створює об'єктивні ризики для надмірного її застосування у повсякденній поліцейській діяльності, а відтак – для порушення прав та свобод людей, які у той чи інший спосіб залучаються до орбіти кримінальної юстиції.

Саме у поліції ризик порушення заборони неналежного поводження з особами є найвищим через вагомі суб'єктивні та об'єктивні чинники, а здатність жертв такого поводження скаржитися на нього часто є на практиці обмеженою. Тож лише реагування на скарги є хоч і обов'язковим, але недостатнім, а тому існує потреба докладати суттєві зусилля превентивного характеру на національному та міжнародному рівнях, зокрема – шляхом постійного незалежного моніторингу. Діяльність таких моніторингових організацій, насамперед – Європейського комітету із запобігання катуванням, нелюдському або такому, що принижує гідність, по-

водженню або покаранню, а також Національного превентивного механізму, створеного відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань, дає прекрасну емпіричну основу для формування корпусу рекомендацій та стандартів, що спрямовані на зменшення ризику катування та інших видів неналежного поводження в діяльності поліції.

Кількість конкретних практичних питань, пов'язаних із заборною неналежного поводження в діяльності поліції, є дуже великою – і всі вони потребують великого обсягу знань та фахового підходу з боку всіх усіх поліцейських, оскільки усі вони у той чи інший спосіб залучені до боротьби з цими явищами.

Крім того, поліція може отримати та зберігати довіру громадськості лише в тому випадку, якщо буде демонструвати глибoku повагу до гідності та рівності, а також ефективно захищати та служити всім членам громади. Дотримання абсолютної заборони катувань, ефективне виконання поліцією своїх функцій та високий рівень довіри суспільства до поліції безпосередньо залежить від рівня знань з прав людини, якими володіють поліцейські.

Саме тому книга відомого українського вченого та адвоката Дмитра Ягунова, члена Європейського комітету із запобігання катуванням, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, обраного від України, стане у пригоді слідчим та іншим офіцерам Національної поліції України, а також всім, хто цікавиться юридичними та організаційними аспектами заборони катувань та інших видів неналежного поводження.

Микола Гнатовський

**Суддя Європейського суду
з прав людини, обраний від України,
Президент Європейського комітету
із запобігання катуванням, нелюдському або такому,
що принижує гідність, поводженню або покаранню
у 2015–2021 рр.**

Страсбург, вересень 2025 року

ВСТУПНЕ СЛОВО

Російська збройна агресія зруйнувала не лише мирний уклад життя України, проте й створила численні загрози на всьому європейському континенті.

Перед Національною поліцією України постали безпрецедентні виклики, які вимагають швидкого і ефективного реагування на численні загрози – від забезпечення громадського порядку за умов воєнного стану, протидії диверсіям, ліквідації наслідків обстрілів – до участі в обороні країни разом зі Збройними Силами України.

Проте, навіть за умов російської повномасштабної агресії проти України, Національна поліція України демонструє послідовність та витримку, залишаючись вірною своєму головному пріоритету – служінню суспільству шляхом охорони прав і свобод людини.

Україна є членом Ради Європи, і, як засвідчив час, наша держава з честю для себе та усіх своїх громадян підтвердила відданість європейським цінностям, на яких засноване європейське співтовариство.

Під час війни українські поліцейські стали не лише захисниками, а й справжніми побратимами свого народу. Правоохоронці евакуюють людей із зон активних бойових дій, рятують дітей, літніх і маломобільних осіб, супроводжують гуманітарні вантажі, доставляють ліки, воду та продукти харчування туди, де це найбільше потрібно. Правоохоронці допомагають розшукувати зниклих, надають першу домедичну допомогу, підтримують зв'язок із рідними в ізольованих громадах. Щодня українські поліцейські працюють під реальною загрозою для власного життя, і, на жаль, чимало з них героїчно загинули, боронячи незалежність нашої Держави та свободу її народу.

Як і раніше, навіть за умов війни, Національна поліція України продовжує робити все можливе для захисту основоположних прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України, Європейською конвенцією про захист прав людини та іншими міжнародними правовими документами.

У складі Національної поліції України вже тривалий час успішно функціонує Департамент головної інспекції та дотримання прав людини, який здійснює реалізацію державної політики у сфері дотримання прав людини при наданні поліцейських послуг та є уповноваженим підрозділом з питань дотримання гендерної рівності.

Ефективне виконання цієї місії потребує постійного й безперервного навчання офіцерів поліції та підвищення ними професійної кваліфікації. У цьому контексті особливо цінним є досвід європейських країн, де системи підготовки правоохоронців давно орієнтовані на сучасні виклики та потреби, зокрема, кризове реагування, захист прав людини, роботу за умов збройного конфлікту та дієву взаємодію з громадою.

Водночас, якісне навчання з прав людини та підвищення кваліфікації у цій сфері неможливе без ознайомлення та практичного застосування європейських стандартів з прав людини, акумульованих у загальних та національних доповідях Європейського комітету з питань запобігання катуванням (ЄКЗК) та практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), особливо щодо тлумачення та застосування статті 3 Конвенції про захист прав людини.

Як свідчить світова практика, успішність діяльності поліції у демократичній державі може оцінюватися за багатьма критеріями. Проте одним з базових критеріїв є *довіра громадян до поліції*.

Тому я переконаний, що цей практичний посібник буде сприяти підвищенню професіоналізму української поліції та підвищенню довіри населення України до поліції.

Департамент головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України високо цінує ініціативу Тюбінгенського університету Еберхарда і Карла щодо створення для українських поліцейських практичного посібника з питань застосування стандартів ЄКЗК та практики ЄСПЛ, а відтак підтримує таку ініціативу, спільно створюючи додатковий освітній майданчик для навчання та самонавчання українських поліцейських.

Руслан Горяченко

**керівник Департаменту головної інспекції
та дотримання прав людини
Національної поліції України,
доктор філософії**

Київ, вересень 2025 року

ВСТУПНЕ СЛОВО

Багаторічний моніторинг роботи Національної поліції України дозволяє констатувати, що кількість повідомлень про незаконне насильство в поліції має *циклічний характер* та збільшується у разі настання резонансних подій, а потім знову зменшується відповідно до зниження інтересу з боку суспільства до цієї проблеми.

Повномасштабна російська агресія проти України значною мірою відволікла увагу суспільства від явища катування та неналежного поводження у поліції та інших органах правопорядку. Проте, звичайно, саме явище не зникло.

Воно продовжує існувати.

Більше того, воно отримує нові форми, прояви та обсяги.

В українському суспільстві до цього часу існує вкрай небезпечна *стереотипна думка*, що найбільший ризик стати об'єктом насильства з боку працівників поліції, мовляв, мають «*справжні злочинці*», а не «*добропорядні громадяни*». Проте, на жаль, це абсолютно не відповідає дійсності – як в Україні, так і в інших країнах, де існують практики неналежного поводження у поліції.

Потенційний ризик стати жертвою катування або будь-якої іншої форми неналежного поводження існує практично для *кожного*, що позбавляє людину можливості вибудувати будь-яку *стратегію поведінки* для того, щоб убезпечити себе від імовірності зазнати побиття, дискримінації, зневажливого ставлення та навіть найбільш огидних форм катувань. Крім того, це підтримує постійну недовіру, побоювання та страх щодо працівників поліції в цілому, підриваючи *довіру суспільства* до поліції як організації та поліцейської діяльності.

На варті захисту прав людини під час її перебування під контролем поліції завжди стояли *стандарти* – нормативні зразки поведінки поліцейського під час виконання ними різних поліцейських операцій: затримання, застосування фізичної сили, застосування вогнепальної або іншої зброї, доставляння до відділку поліції, допиту тощо.

Ці *стандарти* як маяки мають критичне значення під час навігації людини у системі кримінальною юстиції, забезпечують їй *гарантії належного поводження*, а також *законного і справедливого покарання* у випадку визнання особи винуватою у вчиненні кримінального правопорушення.

Тому Харківський інститут соціальних досліджень щиро вітає ініціативу Тюбінгенського університету Еберхарда і Карла щодо створення для офіцерів Національної поліції України практичного посібника з питань застосування стандартів Європейського комітету з питань запобігання катуванням та практики Європейського суду з прав людини, який має виключно практичну спрямованість.

Сподіваюся, що це видання стане настільною книжкою для багатьох українських поліцейських.

Андрій Черноусов

**кандидат соціологічних наук,
заступник Голови правління
Харківського інституту соціальних досліджень**

Харків, вересень 2025 року

ВСТУПНЕ СЛОВО

У 21 столітті розвиток науки і техніки має великий потенціал сприяти процвітання людства, а також індивідуальному і суспільному благополуччю, сталому розвитку та гендерній рівності, а також іншим важливим цілям та інтересам. Сьогодні існують безпрецедентні можливості для захисту прав людини, демократії та верховенства права. І це особливо стосується питань правоохоронної діяльності та, зокрема, діяльності поліції.

У демократичних країнах навчання поліцейських відіграє вирішальну роль у розвитку поліцейських – від початку їхньої кар'єри та упродовж усього періоду служби. Порівняно з іншими професіями, поліцейські проводять весь початок своєї кар'єри, навчаючись і готуючись до своєї відповідальної роботи.

Загальна мета навчання поліцейських майже не змінилася з часом – допомогти поліцейським виконувати свою роботу. Однак зміст підготовки поліцейських значно змінився з роками.

Традиційна поліцейська діяльність вимагала від поліцейських володіння навичками самооборони, затримання підозрюваних та обвинувачених, стрільби з вогнепальної зброї та водіння автомобіля, що знайшло відображення у підготовці, яка зосереджувалася переважно на навчанні цим фізичним навичкам.

Водночас сучасна поліцейська діяльність зосереджується на таких *додаткових навичках*, як знання стандартів прав людини, комунікація, менеджмент, вирішення проблем та ефективне прийняття рішень.

Такий стан справ створює додаткове навантаження як на національні поліцейські служби, так і на окремих офіцерів поліції, які мають максимально розвивати свій професіоналізм та навички, використовуючи найкращі інноваційні та сучасні методи навчання, де практична підготовка поліцейських має бути якомога ближчою до реальності.

Враховуючи, що *застосування сили* є одним з компонентів роботи поліції, практична підготовка з питань законного та необхідного застосування сили та деескалації відповідно до теорії

процедурної справедливості та стандартів прав людини має бути включена до навчання поліцейських на всіх рівнях.

Навчання поліцейських у цьому напрямку має надзвичайне значення, особливо в контексті запобігання катуванням та іншим формам неналежного поводження, що вимагає нових, сучасних та актуальних джерел знань для офіцерів поліції.

Щоб поліцейські були добре підготовлені до будь-яких інцидентів під час виконання службових обов'язків, національні поліцейські служби повинні надавати навчальний контент, який забезпечує офіцерів поліції знаннями і навичками для вирішення ситуацій, з якими вони стикаються під час виконання службових обов'язків.

Тому загальною метою цього навчального проекту є презентація та впровадження стандартів прав людини у повсякденну поліцейську діяльність, щоб зробити навчання українських поліцейських якомога цікавішим та захоплюючим.

Щиро дякую Національній поліції України за підтримку цієї ініціативи та плідну співпрацю.

Ріта Хаверкамп

**професор, доктор юридичних наук,
Тюбінгенський університет Еберхарда і Карла**

Тюбінген, вересень 2025 року

ВІД АВТОРА

Маю честь представити наступне видання авторської серії хрестоматій з прав людини, присвячене практиці ЄСПЛ щодо застосування статті 3 Конвенції про захист прав людини, а також стандартам і практикам ЄКЗК.

Ця серія хрестоматій, започаткована ще у далекому 2009 році, щойно поповнилася ще одним актуальним виданням практичної спрямованості. Цього разу – для офіцерів Національної поліції України.

Наш навчальний проєкт має велике практичне значення для розвитку правозахисного та кадрового потенціалу Національної поліції України. Він зосереджений *inter alia* на навчанні офіцерів поліції навичкам *процедурної справедливості* та технікам *деескалації*. Проєкт спрямований на застосування загальних та національних стандартів ЄКЗК щодо поліцейської діяльності та запобігання неналежному поведженню з боку поліції.

Стандарти ЄКЗК щодо запобігання неналежному поведженню в поліцейській діяльності тісно пов'язані з питанням *професійної підготовки поліцейських*. Кожен національний звіт ЄКЗК з питань запобігання катуванням у поліцейській діяльності містить детальні рекомендації щодо вдосконалення системи підготовки поліцейських з метою виключення надмірного застосування сили з боку поліції та уникнення зайвих і непотрібних конфліктів між громадянами та поліцейськими у повсякденній поліцейській діяльності.

У 12-му Загальному звіті ЄКЗК, опублікованому в 2002 році (*Розвиток стандартів ЄКЗК щодо затримання поліцією*), Комітет безпосередньо вказав на важливість питання професійної підготовки поліцейських (§34, §49).

У 20-му Загальному звіті ЄКЗК, опублікованому в 2010 році (*Електрошокова зброя*), Комітет знову зосередив увагу на питанні професійної підготовки поліцейських (§65, §78, §79).

У 28-му Загальному звіті ЄКЗК, опублікованому в 2019 році (*Запобігання катуванням та іншим формам неналежного поведження з боку поліції – роздуми про передові практики та нові підходи*), Комітет наголосив, що професійна поліцейська діяльність

нерозривно пов'язана з належним навчанням щодо застосування сили відповідно до принципів законності, необхідності та пропорційності. Підготовка також повинна надавати можливості для набуття відповідних навичок проведення розслідувань з урахуванням віку, статі, стану здоров'я, інвалідності або будь-яких інших обставин, які можуть зробити певних осіб, щодо яких проводиться розслідування, особливо вразливими (§71).

Крім того, не можна очікувати значних змін без сильного керівництва, яке ретельно контролює дотримання процедурних гарантій та передає чіткі та однозначні сигнали про нульову толерантність до неналежного поведіння з боку поліції (§71).

ЄКЗК вважає позитивним той факт, що поліцейські служби співпрацюють з університетами, а академічні курси, що пропонуються університетами, є частиною навчальної програми університетських курсів підготовки поліцейських (§76).

Крім того, ЄКЗК звернув особливу увагу на те, що запровадження посади спеціально призначеного офіцера поліції, який здійснює охорону прав затриманих, також може посилити практичне впровадження процедурних та інших гарантій. Поліцейські, які мають повноваження щодо затримання, повинні бути належним чином навчені ставити відповідні запитання та розпізнавати і фіксувати ознаки, що вказують на особу, яка потребує особливої підтримки та догляду (§85).

Крім того, багато справ Європейського суду з прав людини зосереджують увагу на необхідності європейських держав вдосконалити національні системи підготовки поліцейських, особливо у сфері запобігання шкоди та технік деескалації¹.

У справі *Celniku v. Greece* ЄСПЛ зазначив, що стаття 2 Конвенції про захист прав людини стосується не тільки безпосередніх дій поліцейських, проте й *планування операції* або навіть *підготовки персоналу* органів поліції, якщо можна довести, що правоохоронці не отримали належної підготовки або що рівень їхньої підготовки не відповідав складності покладених на них завдань. Так у справі суд вказав, що однією з можливих причин вбивства родича заявників була відсутність належної практичної підготовки поліцейських.

¹ Saso Gorgiev v. the FYRM, §47; Krastanov v. Bulgaria, §53; Mikhalkova and Others v. Ukraine, §36; Guliani and Gaggio v. Italy [GC], § 249; McCann and Others v. the UK [GC], §150; Soare and Others v. Romania, §129; Armani Da Silva v. the UK [GC], §247; Andronicou and Constantinou v. Cyprus, §194; Gül v. Turkey, §84-86; Ergi v. Turkey, §72; Nachova and Others v. Bulgaria [GC], §§ 95, 102, 106-108; Celniku v. Greece; Saso Gorgiev v. the FYRM, §49; Emars v. Latvia, §87; Gorovenky and Bugara v. Ukraine, §31-39.

У справах *Saso Gorgiev v. the FYRM* (§51), *Abdullah Yilmaz v. Turkey* (§§56-57) та *Enukidze and Girgvliani v. Georgia* (§284), ЄСПЛ наголосив, що держави повинні встановлювати *високі професійні стандарти* для своїх правоохоронних систем і забезпечувати, щоб особи, які служать у таких органах, відповідали встановленим вимогам. Зокрема, при оснащенні поліцейських сил вогнепальною зброєю слід подбати про надання відповідної спеціальної підготовки офіцерам.

Отже, цей академічний проект має великий потенціал для просування існуючих європейських стандартів поліцейської діяльності до сфери правоохоронної діяльності в Україні.

Дмитро Ягунов

**член Європейського комітету
з питань запобігання катуванням,
кандидат наук з державного управління,
адвокат, Заслужений юрист України,
доцент, MSc in Criminal Justice,
доктор політичних наук**

Київ – Одеса – Тюбінген, вересень 2025 року

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Стаття 3

ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЯМ ЧИ НЕЛЮДСЬКОМУ АБО ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ ЧИ ПОКАРАННЮ

Преамбула

Держави – члени Ради Європи, ... враховуючи положення Конвенції про захист прав і основних свобод людини, нагадуючи, що згідно зі статтею 3 згаданої Конвенції Жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Об'єкт та мета Конвенції як інструменту захисту фізичних осіб вимагають, щоб її положення тлумачилися і застосовувалися таким чином, щоб її гарантії були *практичними та ефективними*.

Marguš v. Croatia [GC], n. 127

Стаття 3 Конвенції закріплює одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Вона *категорично забороняє – без будь-яких винятків* – катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження та покарання без огляду на обставини чи поведінку потерпілого.

97 members of the Gldani Congregation... v. Georgia, n. 95²;

A. and Others v. the UK [GC], n. 126³;

A.V. v. Ukraine, n. 47⁴;

Aleksakhin v. Ukraine, n. 49⁵;

Aliev v. Ukraine, n. 129;

Bekos and Koutropoulos v. Greece, n. 45⁶;

Buglov v. Ukraine, n. 68⁷;

Chember v. Russia, n. 48⁸;

Cobzaru v. Romania, n. 60⁹;

Davydov and Others v. Ukraine, n. 262¹⁰;

Đorđević v. Croatia, n. 137¹¹;

Dybeku v. Albania, n. 35¹²;

Egmez v. Cyprus, n. 77¹³;

Enea v. Italy [GC], n. 55¹⁴;

Feilazoo v. Malta, n. 80¹⁵;

Gorbatenko v. Ukraine, n. 105¹⁶;

Hristozov and Others v. Bulgaria, n. 110;

² 97 members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses & 4 others v. Georgia, application 71156/01, judgment 03.05.2005

³ A. and Others v. the UK [GC], application № 3455/05, judgment 19.02.2009

⁴ A.V. v. Ukraine, application № 65032/09, judgment 29.01.2015

⁵ Aleksakhin v. Ukraine, application № 31939/06, judgment 19.07.2012

⁶ Bekos and Koutropoulos v. Greece, application № 15250/02, judgment 13.12.2005

⁷ Buglov v. Ukraine, application № 28825/02, judgment 10.07.2014

⁸ Chember v. Russia, application № 7188/03, judgment 03.07.2008

⁹ Cobzaru v. Romania, application № 48254/99, judgment 26.07.2007

¹⁰ Davydov and Others v. Ukraine, applications № 17674/02, 39081/02, judgment 01.06.2010

¹¹ Đorđević v. Croatia, application № 41526/10, judgment 24.07.2012

¹² Dybeku v. Albania, application № 41153/06, judgment 18.12.2007

¹³ Egmez v. Cyprus, application № 30873/96, judgment 21.12.2000

¹⁴ Enea v. Italy [GC], application № 74912/01, judgment 17.09.2009

¹⁵ Feilazoo v. Malta, application № 6865/19, judgment 11.03.2021

¹⁶ Gorbatenko v. Ukraine, application № 25209/06, judgment 28.11.2013

Idalov v. Russia [GC], n. 91¹⁷;
Iwańczuk v. Poland, n. 49¹⁸;
Jalloh v. Germany [GC], n. 99¹⁹;
Kapustyak v. Ukraine, n. 58;
Karabet and Others v. Ukraine, n. 297²⁰;
Khachaturov v. Armenia, n. 81²¹;
Khokhlich v. Ukraine, n. 162²²;
Kobets v. Ukraine, n. 40²³;
Korobov v. Ukraine, n. 63²⁴;
Kozinets v. Ukraine, n. 51;
Krastanov v. Bulgaria, n. 51²⁵;
Kucheruk v. Ukraine, n. 131²⁶;
Kudła v. Poland [GC], n. 90²⁷;
Labita v. Italy [GC], n. 119;
Lorsé and Others v. the Netherlands, n. 58²⁸;
Lunev v. Ukraine, n. 90²⁹;
Lutsenko v. Ukraine (№ 2), n. 115³⁰;
Mahmut Kaya v. Turkey (report), n. 344³¹;
Marguš v. Croatia [GC], n. 124;
Mehmet Eren v. Turkey, n. 33³²;
Melnik v. Ukraine, n. 92;
Mocanu and Others v. Romania [GC], n. 315;
Moiseyev v. Russia, n. 121³³;
Muršić v. Croatia, n. 48³⁴;
Naumenko v. Ukraine, n. 108³⁵;
Nazarenko v. Ukraine, n. 124³⁶;

¹⁷ *Idalov v. Russia*, application № 5826/03, judgment 22.05.2012

¹⁸ *Iwańczuk v. Poland*, application № 25196/94, judgment 15.11.2001

¹⁹ *Jalloh v. Germany*, application № 54810/00, judgment 11.07.2006

²⁰ *Karabet and Others v. Ukraine*, applications № 38906/07, 52025/07

²¹ *Khachaturov v. Armenia*, application № 59687/17, judgment 24.06.2021

²² *Khokhlich v. Ukraine*, application № 41707/98, judgment 29.04.2003

²³ *Kobets v. Ukraine*, application № 16437/04, judgment 14.02.2008

²⁴ *Korobov v. Ukraine*, application № 39598/03, Judgment 21.07.2011

²⁵ *Krastanov v. Bulgaria*, application № 50222/99, judgment 30.09.2004

²⁶ *Kucheruk v. Ukraine*, application № 2570/04, judgment 06.09.2007

²⁷ *Kudła v. Poland [GC]*, application № 30210/96, judgment 26.10.2000

²⁸ *Lorsé and Others v. the Netherlands*, application № 52750/99, judgment 04.02.2003

²⁹ *Lunev v. Ukraine*, application № 4725/13, judgment 22.10.2015

³⁰ *Lutsenko v. Ukraine (№ 2)*, application № 29334/11, judgment 11.06.2015

³¹ *Mahmut Kaya v. Turkey*, application № 22535/93, Report (23.10.1998)

³² *Mehmet Eren v. Turkey*, application № 32347/02, judgment 14.10.2008

³³ *Moiseyev v. Russia*, application № 62936/00, judgment 09.10.2008

³⁴ *Muršić v. Croatia*, application № 7334/13, judgment 12.03.2015

³⁵ *Naumenko v. Ukraine*, application № 42023/98, judgment 10.02.2004

³⁶ *Nazarenko v. Ukraine*, application № 39483/98, judgment 29.04.2003

Neshkov and Others v. Bulgaria, n. 226³⁷;
Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC], n. 116³⁸;
Nuray Sen v. Turkey (№ 2), n. 169;
O'Keeffe v. Ireland [GC], n. 144³⁹;
Ogorodnik v. Ukraine, n. 74⁴⁰;
Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine, n. 54⁴¹;
Ostrovar v. Moldova, n. 76⁴²;
Piruzyan v. Armenia, n. 105⁴³;
Pomilyayko v. Ukraine, n. 45⁴⁴;
Riad and Idiab v. Belgium, n. 96⁴⁵;
Rodic and Others v. Bosnia and Herzegovina, n. 66;
Sergey Antonov v. Ukraine, n. 70⁴⁶;
Sergey Savenko v. Ukraine, n. 34⁴⁷;
Serikov v. Ukraine, n. 56⁴⁸;
Sylenok and Tekhnoservis-Plus v. Ukraine, n. 66⁴⁹;
Tarasov v. Ukraine, n. 61⁵⁰;
Teslenko v. Ukraine, n. 83⁵¹;
Tymoshenko v. Ukraine, n. 196⁵²;
Ushakov and Ushakova v. Ukraine, n. 77⁵³;
V. v. the UK, n. 69;
Varga and Others v. Hungary, n. 69⁵⁴;
Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine, n. 76⁵⁵;
Vladimir Romanov v. Russia, n. 55⁵⁶;
Wiktorko v. Poland, n. 44⁵⁷;
X. and Others v. Bulgaria, n. 176⁵⁸;

³⁷ *Neshkov and Others v. Bulgaria*, applications №36925/10, №21487/12, №72893/12, №73196/12, №77718/12, №9717/13, judgment 27.01.2015

³⁸ *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC]*, № 41720/13, judgment 25.06.2019

³⁹ *O'Keeffe v. Ireland [GC]*, application № 35810/09, judgment 28.01.2014

⁴⁰ *Ogorodnik v. Ukraine*, application № 29644/10, judgment 05.02.2015

⁴¹ *Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine*, application № 1727/04, judgment 24.06.2010

⁴² *Ostrovar v. Moldova*, application № 35207/03, judgment 13.09.2005

⁴³ *Piruzyan v. Armenia*, application № 33376/07, judgment 26.06.2012

⁴⁴ *Pomilyayko v. Ukraine*, application № 60426/11, judgment 11.02.2016

⁴⁵ *Riad and Idiab v. Belgium*, applications № 29787/03, 29810/03, judgment 24.01.2008

⁴⁶ *Sergey Antonov v. Ukraine*, application № 40512/13, judgment 22.10.2015

⁴⁷ *Sergey Savenko v. Ukraine*, application № 59731/09, judgment 24.10.2013

⁴⁸ *Serikov v. Ukraine*, application № 42164/09, judgment 23.07.2015

⁴⁹ *Sylenok and Tekhnoservis-Plus v. Ukraine*, application № 20988/02, judgment 09.12.2010

⁵⁰ *Tarasov v. Ukraine*, application № 17416/03, judgment 31.10.2013

⁵¹ *Teslenko v. Ukraine*, application № 55528/08, judgment 20.12.2011

⁵² *Tymoshenko v. Ukraine*, application № 49872/11, judgment 30.04.2013

⁵³ *Ushakov and Ushakova v. Ukraine*, application № 10705/12, judgment 18.06.2015

⁵⁴ *Varga and Others v. Hungary*, applications № 14097/12, № 45135/12, № 73712/12, № 34001/13, № 44055/13, № 64586/13, judgment 10.03.2015

⁵⁵ *Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*, application № 760/03, judgment 26.07.2012

⁵⁶ *Vladimir Romanov v. Russia*, application № 41461/02, judgment 24.07.2008

⁵⁷ *Wiktorko v. Poland*, application № 14612/02, judgment 31.03.2009

⁵⁸ *X. and Others v. Bulgaria*, application № 22457/16, judgment 02.02.2021

Yaremenko v. Ukraine, n. 57⁵⁹;
Z. and Others v. the UK, n. 73⁶⁰;
Zelenin v. Russia, n. 38⁶¹;
Zhyzitsky v. Ukraine, n. 38⁶²

Намір, з яким створювалася Конвенція, полягав у тому, щоб *провести різницю* між катуванням і нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням і закріпити за першим з цих понять *особливе тавро* для позначення нелюдського поводження, внаслідок якого завдається дуже сильне і жорстоке страждання.

Ireland v. the UK, n. 167;
Tymoshenko v. Ukraine, n. 196;
Aleksakhin v. Ukraine, n. 49

Стаття 3 Конвенції втілює одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Вона *безумовно* забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання. Зобов'язання держав за статтею 1 Конвенції забезпечити кожному в межах своєї юрисдикції права та свободи, визначені в Конвенції, якщо розглядати його в сукупності зі статтею 3 Конвенції, вимагає, щоб держави вжили заходів, які забезпечать, аби особи в межах їхньої юрисдикції не зазнавали тортур або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження.

E. and Others v. the UK, n. 88;
Afanashev v. Ukraine, n. 59⁶³;
M.C. v. Bulgaria, n. 149⁶⁴

Для того щоб покарання чи поводження були нелюдськими чи принизливими, страждання чи приниження повинні мати форму поводження або покарання, встановленого законом. Питання, чи поводження мало за мету *образити* чи *принизити жертву*, є іншим елементом, що потрібно врахувати. Відсутність такої мети в будь-якому разі *не виключає* порушення статті 3 Конвенції.

Naumenko v. Ukraine, n. 108;
Raninen v. Finland, n. 55⁶⁵;
V. v. the UK, n. 71

⁵⁹ Yaremenko v. Ukraine, application № 32092/02, judgment 12.06.2008

⁶⁰ Z. and Others v. the UK [GC], application № 29392/95, judgment 10.01.2001

⁶¹ Zelenin v. Russia, application № 21120/07, judgment 15.01.2015

⁶² Zhyzitsky v. Ukraine, application № 57980/11, judgment 19.05.2015

⁶³ Afanashev v. Ukraine, application № 38722/02, judgment 05.04.2005

⁶⁴ M.C. v. Bulgaria, application № 39272/98, judgment 04.12.2003

⁶⁵ Raninen v. Finland, application № 20972/92, judgment 16.12.1997

Оцінюючи, чи було покарання або поведження таким, що *при-
нижує гідність*, у значенні статті 3 Конвенції, Суд повинен також
визначити, чи було його метою принизити і зневажити відповідну
особу і чи вплинули його наслідки несприятливо на її особистість
у спосіб, несумісний з вимогами статті 3 Конвенції. Таким пово-
дженням є дії, які спричиняють у потерпілого почуття страху, бо-
лісні страждання й почуття неповноцінності, здатні зламати його
фізичний чи моральний опір.

Kucheruk v. Ukraine, n. 131;

Ireland v. the UK, n. 167

Допустимість як доказів свідчень, отриманих за допомогою
катувань, з метою встановлення відповідних фактів у криміналь-
ному провадженні призводить до його несправедливості в цілому,
незалежно від доказової сили таких показань і від того, чи мало їх
використання вирішальне значення для засудження судом підсуд-
ного.

Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine, n. 259

Зобов'язання держави за статтею 1 Конвенції щодо забезпе-
чення кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, прав і свобод,
визначених у Конвенції, взятє в поєднанні зі статтею 3 Конвенції,
вимагає від держави вжиття заходів, спрямованих на забезпечення
того, щоб особи, які перебувають під її юрисдикцією, *не були під-
дані* катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність,
поводженню, у тому числі поганому поведженню з боку приват-
них осіб. Це позитивне зобов'язання щодо захисту слід тлумачити
так, щоб *не покласти* на органи влади надмірний тягар, зокрема
пам'ятаючи про непередбачуваність людської поведінки і опера-
тивних варіантів, які повинні бути зроблені з точки зору пріори-
тетів і ресурсів. Відповідно, *не кожен ризик* поганого поведження
може тягти за собою вимогу за Конвенцією вжиття державними
органами заходів для запобігання реалізації такої загрози. Разом
із тим необхідні заходи повинні як мінімум надавати *ефективний
захист*, зокрема дітей та інших вразливих осіб, і повинні включа-
ти розумні кроки для *запобігання* поганому поведженню, про яке
органи влади знали або повинні були знати.

Dorđević v. Croatia, n. 138;

O'Keefe v. Ireland [GC], n. 144

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ КАТУВАННЯ ТА НЕЛЮДСЬКОГО ПОВОДЖЕННЯ

*П'ять технік*⁶⁶ були застосовані в поєднанні між собою, з попереднім наміром і впродовж багатьох годин поспіль; вони стали причиною якщо не фактичних тілесних ушкоджень, то принаймні сильного фізичного і душевного страждання осіб, до яких їх було застосовано, а також призвели до гострих психічних розладів під час допиту. Відповідно, вони потрапляють під категорію *нелюдського поводження* у значенні статті 3 Конвенції. Ці методи також є такими, що принижують гідність, оскільки вони викликали у своїх жертв почуття страху, страждання і неповноцінності, що могло призвести до образи і приниження їх і, можливо, до зламу їх фізичної і моральної стійкості.

Ireland v. the UK, n. 167

Щоб визначити, чи ці п'ять методів слід також кваліфікувати як *катування*, Суд врахував закладену у статті 3 Конвенції відмінність між цим поняттям і поняттям нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження. Ця різниця головним чином впливає з різниці в силі спричинених страждань.

Ireland v. the UK, n. 167

Катування становить *обтяжуючий* та *умисний вид* жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання.

Ireland v. the UK, n. 167

Хоча *п'ять методів*, застосованих у поєднанні між собою, без сумніву, становили нелюдське й таке, що принижує гідність, поводження, хоча їхньою метою було добування зізнань, виявлення

⁶⁶ **П'ять технік:**

- а) стояння біля стіни – затриманих примушували залишатися упродовж кількох годин у стресовій позиції, що полягало у стоянні навпроти стіни, пальці рук вперті у стіну високо над головою, ноги розставлені, стопи відставлено назад, тому доводилося стояти на пальцях ніг; вага тіла при цьому припадала головним чином на пальці рук;
- б) покривання голови – на голови затриманих одягали мішок чорного або темно-синього кольору, який, принаймні спочатку, тримали постійно, знімаючи лише на час допиту;
- в) шумовий вплив – перед допитом затриманих тримали в кімнаті, де постійно лунали голосні й шиплячі звуки;
- г) позбавлення сну – перед допитом затриманих позбавляли сну;
- е) позбавлення їжі та води – обмежене харчування під час перебування затриманих у місці затримання та перед допитами.

імен інших осіб і/або інформації і хоча вони застосовувалися систематично, вони не спричинили страждання особливої сили й жорстокості, яке вкладається в таке розуміння слова *катування*.

Ireland v. the UK, n. 167

Застосування *п'яти методів* становило нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження на порушення статті 3 Конвенції.

Ireland v. the UK, n. 167

Катуванням є нелюдське поводження, що здійснюється навмисно і призводить до дуже серйозних та тяжких страждань.

Ireland v. the UK, n. 167

Нелюдське поводження або покарання передбачає спричинення *сильних* фізичних та душевних страждань.

Ireland v. the UK, n. 167

Таке, що принижує гідність, поводження або покарання передбачає знущання, які мають викликати в жертви почуття страху, страждання і почуття власної неповноцінності, а також принизити її гідність та, по можливості, зламати її фізичний і моральний опір.

Ireland v. the UK, n. 167

Розрізнення між катуванням та нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням було впроваджено для того, щоб позначити особливий рівень жорстокості умисного нелюдського поводження, що призводить до тяжких та жорстоких страждань.

El-Masri v. the FYRM [GC], n. 197⁶⁷;

Bati and Others v. Turkey, n. 116⁶⁸;

Kozinets v. Ukraine, n. 51;

Kobets v. Ukraine, n. 40;

Ireland v. the UK, n. 167

Під катуванням розуміється умисне нелюдське поводження, що спричиняє *дуже* серйозні й нелюдські страждання.

Egmez v. Cyprus, n.n. 76-79

Окрім жорстокості поводження ознакою катування є також наявність *мети* такого поводження, як це встановлено в Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Так,

⁶⁷ El-Masri v. the FYRM [GC], application № 39630/09, judgment 13.12.2012

⁶⁸ Bati and Others v. Turkey, applications № 33097/96, 57834/00, judgment 03.06.2004

стаття 1 цієї Конвенції визначає катування як умисне заподіяння сильного болю або страждання, щоб *inter alia* отримати відомості, покарати або залякати.

El-Masri v. the FYRM [GC], n. 197;

Aleksakhin v. Ukraine, n. 50;

*Akkoç v. Turkey, n. 115*⁶⁹

У практиці суду були справи, де поведження могло бути визначено лише як *катування*: *Aksoy v. Turkey, Aydın v. Turkey [GC], Selmouni v. France [GC], Dikme v. Turkey.*

Bati and Others v. Turkey, n. 121;

Selmouni v. France [GC], n. 105;

*Dikme v. Turkey, n.n. 94-96*⁷⁰;

*Aydın v. Turkey [GC], n.n. 83-86*⁷¹;

*Aksoy v. Turkey, n. 64*⁷²

Заявників постійно тримали у стані фізичного болю та відчутті тривоги через невпевненість у своїй долі та рівень насильства, якому вони піддавалися в поліцейській дільниці. Це особливо стосується наймолодших та більш вразливих заявників, які перебували відповідно у віці 17, 17, 18 та 16 років, та однієї заявниці, яка була вагітною. Подібне поведження було умисним та застосовувалося з метою отримати зізнання або інформацію щодо злочинів, у вчиненні яких вони підозрювалися. За таких умов акти насильства, яким піддавалися заявники, беручи до уваги *тривалість* та *мету* таких актів, були серйозними та жорстокими, а також такими, що були здатні викликати *жорстокий біль* та *страждання*. Тому ці акти мають розцінюватися як *катування* в розумінні статті 3 Конвенції.

Bati and Others v. Turkey, n.n. 122-123

Серйозні фізичні ушкодження, завдані заявникам під час їх перебування під контролем поліції, а також страх, болісні страждання й почуття неповноцінності, породжені жорстоким поведженням, безперечно, спричиняли їм страждання, сила яких була достатньою для того, щоб кваліфікувати дії поліції як нелюдське і таке, що принижує гідність, поведження у значенні статті 3 Конвенції.

Bekos and Koutropoulos v. Greece, n. 51

⁶⁹ Akkoç v. Turkey, applications № 22947/93, № 22948/93, judgment 10.10.2000

⁷⁰ Dikme v. Turkey, application № 20869/92, judgment 11.07.2000

⁷¹ Aydın v. Turkey, application № 23178/94, judgment 25.09.1997

⁷² Aksoy v. Turkey, application № 21987/93, judgment 18.12.1996

Поводження було *таким, що принижує гідність*, якщо воно мало за мету викликати в потерпілих почуття страху, страждання і неповноцінності, а відтак принизити та зневажити їх.

Kudła v Poland [GC], n. 92

Поводження вважалося *таким, що принижує гідність*, коли воно викликало в його жертв почуття страху, страждання та неповноцінності, здатні образити та принизити їх та, можливо, зламати їхній фізичний або моральний опір.

Đorđević v. Croatia, n. 95

Поводження є *нелюдським*, якщо, крім іншого, воно було умисним, застосовувалося впродовж кількох годин поспіль і призводило або до справжніх тілесних ушкоджень, або до гострих фізичних чи душевних страждань.

Поводження було *таким, що принижує гідність*, якщо воно мало за мету викликати в потерпілих почуття страху, муки і неповноцінності, а відтак принизити та зневажити їх.

З іншого боку, міра відповідних страждань і приниження в будь-якому разі має перевищувати ту, що неминуче є складником тієї чи іншої форми законного поводження чи покарання.

Lorsé and Others v. the Netherlands, n. 60;

Ramirez Sanchez v. France [GC], n. 118⁷³;

A. and Others v. the UK [GC], n. 127;

Cobzaru v. Romania, n. 61;

Đorđević v. Croatia, n. 95;

Kudła v Poland [GC], n. 92;

Wiktorko v. Poland, n. 45;

Kozinets v. Ukraine, n. 52;

Labita v. Italia, n. 120;

Chember v. Russia, n. 49;

Ostrovar v. Moldova, n. 78;

Oya Ataman v. Turkey, n. 23⁷⁴;

Soering v. the UK, n. 100;

Tyrer v. the UK, n. 30⁷⁵;

V. v. the UK, n. 71

Нелюдське поводження, що досягає мінімального рівня жорстокості, як правило, передбачає завдання тілесних ушкоджень або сильних фізичних або психічних страждань. Проте навіть за

⁷³ Ramirez Sanchez v. France [GC], application № 59450/00, judgment 04/06/2006

⁷⁴ Oya Ataman v. Turkey, application № 74552/01, judgment 05.12.2006

⁷⁵ Tyrer v. the UK, application № 5856/72, judgment 25.04.1978

їх відсутності, де поводження принижує індивіда, демонструючи відсутність поваги до його або її людської гідності, або викликає почуття страху або неповноцінності, *здатне зламати моральний і фізичний опір індивіда*, таке поводження характеризуватися як таке, що принижує гідність, що заборонено статтею 3 Конвенції.

Lorsé and Others v. the Netherlands, n. 60;

Muršić v. Croatia, n. 48

Сучасні підходи в державах-учасниках до питання смертної кари мають значення для оцінки, чи був перевищений прийнятний поріг страждання або приниження. У разі засудження особи до смертної кари особисті обставини засудженого, умови тримання під вартою перед стратою та тривалість тримання під вартою перед стратою є прикладами факторів, які здатні підвести поводження або покарання, отримане засудженим, під дію заборони статті 3 Конвенції. Оцінюючи умови утримання, слід взяти до уваги *кумулятивний ефект* цих умов, а також специфічні скарги заявника.

Aliev v. Ukraine, n.n. 129-134;

Kalashnikov v. Russia, n. 95⁷⁶;

Dougoz v. Greece, n. 46⁷⁷;

Soering v. the UK, n. 104

⁷⁶ Kalashnikov v. Russia, application № 47095/99, judgment 15.07.2002

⁷⁷ Dougoz v. Greece, application № 40907/98, judgment 06.03.2001

КРИТЕРІЙ МІНІМАЛЬНОГО РІВНЯ ЖОРСТОКОСТІ

Жорстокість поведінки має сягати певного *мінімального рівня*, щоб на неї поширювалася юрисдикція статті 3 Конвенції. Оцінка цього мінімуму *неминуче відносна*; вона залежить від сукупності фактів у справі – таких як, наприклад, характер і обставини поведінки, форма і спосіб його реалізації, тривалість, фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках – стать, вік і стан здоров'я потерпілого.

97 members of the Gldani Congregation... v. Georgia, n. 95;

A., B. and C. v. Ireland, n. 164;

A.N. v. Ukraine, n. 65⁷⁸;

A.V. v. Ukraine, n. 47;

Afanasyev v. Ukraine, n. 60;

Aliev v. Ukraine, n. 130;

Apostu v. Romania, n. 78⁷⁹;

Assenov and Others v. Bulgaria, n. 94⁸⁰;

Bati and Others v. Turkey, n. 120;

Bekos and Koutropoulos v. Greece, n. 49;

Bouyid v. Belgium [GC], n. 86⁸¹;

Burlya and Others v. Ukraine, n. 120⁸²;

Chember v. Russia, n. 48;

Cobzaru v. Romania, n. 60;

D.G. v. Ireland, n. 95⁸³;

D.M.D. v. Romania, n. 40⁸⁴;

Danilov v. Ukraine, n. 78;

Dankevich v. Ukraine, n. 122⁸⁵;

Davydov and Others v. Ukraine, n. 263;

Đorđević v. Croatia, n. 94;

Dybeku v. Albania, n. 36⁸⁶;

Egmez v. Cyprus, n. 77;

El-Masri v. the FYRM [GC], n. 196;

G. v. France, n. 38⁸⁷;

⁷⁸ A.N. v. Ukraine, application № 13837/09, judgment 29.01.2015

⁷⁹ Apostu v. Romania, application № 22765/12, judgment 03.02.2015

⁸⁰ Assenov and Others v. Bulgaria, application № 24760/94, judgment № 28.10.1998

⁸¹ Bouyid v. Belgium [GC], application № 23380/09, judgment 28.09.2015

⁸² Burlya and Others v. Ukraine, application 3289/10, judgment 06.11.2018

⁸³ D.G. v. Ireland, application № 39474/98, judgment 16.05.2002

⁸⁴ D.M.D. v. Romania, application № 23022/13, judgment 03.10.2017

⁸⁵ Dankevich v. Ukraine, application № 21987/93, judgment 18.12.1996

⁸⁶ Dybeku v. Albania, application № 41153/06, judgment 18.12.2007

⁸⁷ G. v. France, application № 27244/09, judgment 23.02.2012

Gorbatenko v. Ukraine, n. 105;
Gordiyenko v. Ukraine, n. 72⁸⁸;
Haidn v. Germany, n. 105⁸⁹;
Hovhannisyan v. Armenia, n. 48⁹⁰;
Hristozov and Others v. Bulgaria, n. 110;
Idalov v. Russia [GC], n. 91;
Ireland v. the UK, n. 162;
Ismailov v. Ukraine, n. 36⁹¹;
Iwańczuk v. Poland, n. 49;
Kafkaris v. Cyprus [GC], n. 96⁹²;
Karabet and Others v. Ukraine, n. 297;
Kharchenko v. Ukraine, n. 50⁹³;
Khokhlich v. Ukraine, n. 163;
Kobets v. Ukraine, n. 41⁹⁴;
Kudła v. Poland, n. 94;
Kulik v. Ukraine, n. 113⁹⁵;
Lorsé and Others v. the Netherlands, n. 59;
M. and M. v. Croatia, n. 131⁹⁶;
Malenko v. Ukraine, n. 46⁹⁷;
Mamatkulov and Abdurasulovic v. Turkey, n. 69⁹⁸;
Melnik v. Ukraine, n. 92;
Muršić v. Croatia, n. 48;
N.V. the UK, n. 29⁹⁹;
Naumenko v. Ukraine, n. 108;
Nazarenko v. Ukraine, n. 125;
Neshkov and Others v. Bulgaria, n. 226;
Okhrimenko v. Ukraine, n. 82;
*Oleksandr Petrovych Kulakov v. Ukraine (dec.)*¹⁰⁰;
Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine, n. 54;
Ostrovar v. Moldova, n. 76;
Oya Ataman v. Turkey, n. 23;
Pantea v. Romania, n. 180;
Peers v. Greece, n.n. 67-68, 74;

⁸⁸ Gordiyenko v. Ukraine, application № 27620/09, judgment 16.10.2014

⁸⁹ Haidn v. Germany, application № 6587/04, judgment 13.01.2011

⁹⁰ Hovhannisyan v. Armenia, application № 18419/13, judgment 19.07.2018

⁹¹ Ismailov v. Ukraine, application № 17323/04, judgment 27.11.2008

⁹² Kafkaris v. Cyprus [GC], application № 21906/04, judgment 12.02.2008

⁹³ Kharchenko v. Ukraine, application № 40107/02, judgment 10.02.2011

⁹⁴ Kobets v. Ukraine, application № 16437/04, judgment 14.02.2008

⁹⁵ Kulik v. Ukraine, application № 34515/04, judgment 02.02.2017

⁹⁶ M. and M. v. Croatia, application № 10161/13, judgment 03.09.2015

⁹⁷ Malenko v. Ukraine, application № 18660/03, judgment 19.02.2009

⁹⁸ Mamatkulov and Abdurasulovic v. Turkey, applications № 46827/99, № 46951/99

⁹⁹ N. v. the UK, application № 26565/05, judgment 27.05.2008

¹⁰⁰ Oleksandr Petrovych Kulakov v. Ukraine (*dec.*), application № 12944/02 (decision as to the admissibility, 16.11.2010)

Pokhlebin v. Ukraine, n. 46¹⁰¹;
Raninen v. Finland, n. 55;
Rodic and Others v. Bosnia and Herzegovina, n. 67;
Sergey Antonov v. Ukraine, n. 70;
Soering v. the UK, n. 100;
Steven Willcox and Scott Hurford v. the UK (dec.), n. 73¹⁰²;
Tarakhel v. Switzerland, n. 94¹⁰³;
Tekin v. Turkey, n. 52¹⁰⁴;
Tymoshenko v. Ukraine, n. 197;
Ukhan v. Ukraine, n. 56¹⁰⁵;
Valasinas v. Lithuania, n.n. 100-101;
Varga and Others v. Hungary, n. 69;
Visloguzov v. Ukraine, n. 56¹⁰⁶;
Voloshyn v. Ukraine, n. 48;
Vorobyev v. Ukraine, n. 50¹⁰⁷;
Wiktorko v. Poland, n. 44;
Yevgeniy Petrenko v. Ukraine, n. 77¹⁰⁸;
Zhebrailova and Others v. Russia, n. 54;
Znaykin v. Ukraine, n. 47¹⁰⁹

Для того, щоб визначити, чи досягнуло поводження мінімального рівня жорстокості, Суд може взяти до уваги *інші фактори*, зокрема, *мету*, з якою було застосовано жорстоке поводження, разом з *наміром* або *мотивом*, *контекст*, в якому було застосовано жорстоке поводження, наприклад атмосферу підвищеної напруженості та емоцій; та чи була жертва *особливо вразливою* у цій ситуації.

Khachaturov v. Armenia, n. 82¹¹⁰

Відповідно страждання та приниження повинні в будь-якому разі виходити за межі *невідворотного елементу* страждання та приниження, пов'язаного з певною формою *законного* поводження або покарання. Заходи, які позбавляють особу її свободи, часто можуть містити такий елемент. Відповідно до статті 3 Конвенції, держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до людської гідності, щоб спо-

¹⁰¹ Pokhlebin v. Ukraine, application № 35581/06, judgment 20.05.2010

¹⁰² Steven Willcox and Scott Hurford v. the UK (dec.), applications № 43759/10, № 43771/12

¹⁰³ Tarakhel v. Switzerland, application № 29217/12, judgment 04.11.2014

¹⁰⁴ Tekin v. Turkey, application № 22496/93, judgment 09.06.1998

¹⁰⁵ Ukhan v. Ukraine, application № 30628/02, judgment 18.12.2008

¹⁰⁶ Visloguzov v. Ukraine, application № 32362/02, judgment 20.05.2010

¹⁰⁷ Vorobyev v. Ukraine, application № 28242/10, judgment 16.10.2014

¹⁰⁸ Yevgeniy Petrenko v. Ukraine, application № 55749/08, judgment 29.01.2015

¹⁰⁹ Znaykin v. Ukraine, application № 37538/05, judgment 07.10.2010

¹¹⁰ Khachaturov v. Armenia, application № 59687/17, judgment 24.06.2021

сіб і метод виконання заходу не завдавали їй душевного страждання чи мук, які б перевищували *невідворотний рівень страждання, притаманного триманню під вартою*, і щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення її здоров'я та добробут були належним чином забезпечені.

Idalov v. Russia [GC], n. 93;

Aliiev v. Ukraine, n. 130;

Kudła v. Poland, n.n. 92-94;

Nazarenko v. Ukraine, n. 126;

Khokhlich v. Ukraine, n. 163

Жорстоке поводження, яке досягає такого *мінімального рівня жорстокості*, зазвичай включає у себе фактичне завдання тілесних ушкоджень або сильне фізичне або душевне страждання. Проте навіть за їх відсутності у випадку, коли поводження принижує або ганьбить особу, демонструючи відсутність поваги до її людської гідності або нехтування її людською гідністю, або викликає відчуття страху, тривоги або неповноцінності, здатне зламати моральний або фізичний опір особи, його можна характеризувати як таке, що принижує людську гідність, і воно також підпадатиме під заборону статті 3 Конвенції.

Sergey Antonov v. Ukraine, n. 71;

Pretty v. the UK, n. 52

Застосування до особи, позбавленої свободи, фізичної сили мірою, яка *не є* абсолютно необхідною з огляду на її поведінку, принижує людську гідність і *в принципі* становить порушення права, встановленого статтею 3 Конвенції.

Kucheruk v. Ukraine, n. 131;

Hovhannisyan v. Armenia, n. 49;

Ribitsch v. Austria, n. 38¹¹¹;

Berliński v. Poland, n. 59¹¹²

Беручи до уваги обставини інциденту та, зокрема, відсутність будь-яких принижуючих та/або каральних елементів, Суд приходить до висновку, що, хоча приймання душу перед офіцерами міграційного центру повинно спричинити *моральні незручності* для заявника, ці незручності самі по собі не досягають мінімального рівня суворості, необхідного, щоб потрапити у сферу дії статті 3 Конвенції.

Monir Lotfy v. Cyprus, n. 137

¹¹¹ Ribitsch v. Austria, application № 18896/91, judgment 04.12.1995

¹¹² Berliński v. Poland, applications № 27715/95, № 30209/96, judgment 20.06.2002

ЕЛЕМЕНТ ПУБЛІЧНОСТІ ПРИ ОЦІНЦІ МІНІМАЛЬНОГО РІВНЯ ЖОРСТОКОСТІ

Публічний характер покарання або поводження може бути *обтяжуючим фактором*. Проте при вирішенні питання щодо наявності нелюдського поводження треба брати до уваги, що жертва нелюдського поводження може бути принижена навіть не в очах оточуючих, а у своїх власних очах.

Riad and Idiab v. Belgium, n. 95;

Iwańczuk v. Poland, n. 51

НАЯВНІСТЬ МЕТИ ПРИ ОЦІНЦІ МІНІМАЛЬНОГО РІВНЯ ЖОРСТОКОСТІ

Вирішуючи, чи є поведження таким, що принижує гідність, у розумінні статті 3 Конвенції, береться до уваги, чи було його *метою* принизити та зневажити відповідну особу, і чи його наслідки вплинули несприятливо на її особистість у спосіб, несумісний із гарантіями статті 3 Конвенції. Проте навіть відсутність такої мети не може переконливо виключити констатацію порушення цього положення.

Hristozov and Others v. Bulgaria, n. 110;

Dankevich v. Ukraine, n. 122;

G. V. France, n. 38;

Ireland v. the UK, n. 162;

Iwańczuk v. Poland, n. 51;

Kharchenko v. Ukraine, n. 50;

Khokhlich v. Ukraine, n. 163;

Kulik v. Ukraine, n. 113¹¹³;

Malenko v. Ukraine, n. 46;

Melnik v. Ukraine, n.n. 110-112;

Nazarenko v. Ukraine, n. 125;

Peers v. Greece, n.n. 67-68, 74;

Pokhlebin v. Ukraine, n. 47;

Riad and Idiab v. Belgium, n. 107;

Valasinas v. Lithuania, n. 101;

Visloguzov v. Ukraine, n. 56;

Znaykin v. Ukraine, n. 47;

Aliiev v. Ukraine, n. 130;

Feilazoo v. Malta, n. 80¹¹⁴

Додаткові фактори включають *мету*, заради якої здійснилась жорстокість, разом із *наміром* і *мотивом*, що лежить в його основі, хоча відсутність будь-якого наміру принизити або зневажити потерпілого не може остаточно виключити висновок про порушення статті 3 Конвенції. Потрібно також враховувати *контекст*, в якому було нанесене жорстоке поведження, наприклад атмосферу підвищеної напруженості та емоцій. Жорстоке поведження, що досягає такого мінімального ступеню, зазвичай пов'язане з фактичним ті-

¹¹³ Kulik v. Ukraine, application № 34515/04, judgment 02.02.2017

¹¹⁴ Feilazoo v. Malta, application № 6865/19, judgment 11.03.2021

лесним ушкодженням або сильними фізичними, або психічними стражданнями.

Bouyid v. Belgium [GC], n.n. 86-87;

Burlya and Others v. Ukraine, n. 120

Проте навіть за відсутності цих аспектів, коли поводження принижує чи ганьбить особу, демонструючи відсутність поваги до її людської гідності чи нехтування нею, або викликає відчуття страху, тривоги чи неповноцінності, здатне зламати моральний та фізичний опір особи, його *можна* характеризувати як таке, що принижує людську гідність і підпадає під встановлену статтею 3 Конвенції заборон.

Bouyid v. Belgium [GC], n.n. 86-87;

Burlya and Others v. Ukraine, n. 120

ЗАПОДІЯННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ СТРАЖДАНЬ

Стаття 3 Конвенції не може обмежуватися діями фізичного жорстокого поводження; вона також охоплює заподіяння *психологічних страждань*.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 120;

R.B. v. Hungary, n. 45¹¹⁵;

Hristovi v. Bulgaria, n. 80¹¹⁶

¹¹⁵ R.B. v. Hungary, application № 64602/12, judgment 12.04.2016

¹¹⁶ Hristovi v. Bulgaria, application № 42697/05, judgment 11.10.2011

ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ПРИ КОНВОЮВАННІ

Надмірне застосування сили з боку агентів держави при конвоюванні ув'язненого становить порушення статті 3 Конвенції.

*Ostrovenecs v. Latvia, n.n. 75-81*¹¹⁷;

*Balajevs v. Latvia, n.n. 87-97*¹¹⁸

¹¹⁷ *Ostrovenecs v. Latvia*, applications № 36043/13, judgment 05.10.2017

¹¹⁸ *Balajevs v. Latvia*, applications № 36043/13, judgment 05.10.2017

ОБШУКИ

Обшук, проведений належним чином з належною повагою до людської гідності та з законною метою, не суперечить статті 3 Конвенції.

*Wainwright v. the United Kingdom, n. 42*¹¹⁹;

*Dejne v. Poland, n. 60*¹²⁰

¹¹⁹ Wainwright v. the United Kingdom, application № 12350/04, judgment 26.09.2006

¹²⁰ Dejne v. Poland, application № 9635/13, judgment 01.07.2017

ОБШУК, ПОЄДНАНИЙ З РОЗДЯГАННЯМ

Обшук, поєднаний з роздяганням, може бути необхідним для цілей забезпечення у в'язниці або для запобігання порушення порядку та вчинення злочинів.

Van de Ven v. the Netherlands, n. 60¹²¹;

Iwańczuk v. Poland, n. 59¹²²

Суд усвідомлює необхідність забезпечення у місцях несвободи. Однак такі примусові та потенційно принижуючі заходи, такі як обшуки або обшуки у поєднанні з роздяганням, вимагають правдоподібного обґрунтування. Відсутність такого обґрунтування може призвести до порушення статті 8 Конвенції.

Dejneka v. Poland, n.n. 75-56.

Обшук, поєднаний з роздяганням, посягає на гідність особи, за винятком ситуацій, коли його може бути виправдано конкретними обставинами. Хоч у деяких випадках для забезпечення в'язничної безпеки або запобігання порушенням внутрішнього порядку у в'язниці й справді може потребуватися обшук з роздяганням догола, такий захід має вживатися належним чином. У таких випадках є обов'язковим дотримання форми обшуку, а сама процедура не може бути образливою за формою. Так само виключається присутність осіб протилежної статі.

Valasinas v. Lithuania, n. 117;

Iwańczuk v. Poland, n.n. 58-59

При вирішенні питання про порушення статті 3 Конвенції під час обшуку необхідно брати до уваги наявність або відсутність умислу з боку агентів держави, а також *реакцію* на такий обшук з боку особи, яка була піддана обшуку.

S.J. v. Luxembourg (№ 2), n.n. 55-62¹²³

У цій справі засуджених обшукували з роздяганням догола при вході та на виході з території підприємства колонії. При цьому Суду не було надано інформації про особливості виробничого

¹²¹ Van de Ven v. the Netherlands, application № 50901/99, judgment 04.02.2003

¹²² Iwańczuk v. Poland, application № 25196/94, judgment 15.11.2001

¹²³ S.J. v. Luxembourg (№ 2), application № 47229/12, judgment 31.10.2013

процесу на підприємстві або якоїсь іншої інформації, яка могла б пояснити доцільність такої практики. Крім того, обшуки з роздяганням догола проводились за присутності інших засуджених і жодних засобів, необхідних для проведення такого заходу, не було. Зважаючи на ці обставини, проведення обшуків, під час яких заявника роздягали догола, принижували його людську гідність та становили порушення статті 3 Конвенції.

Malenko v. Ukraine, n. 61

Заявникові не просто наказали роздягнутися. Він був роздягнутий поліцейськими, коли він перебував у безпорадному стані. Сама процедура роздягання була заходом, пов'язаним із широким втручанням та приниженням гідності, незважаючи на відсутність потреби в такій процедурі. Якихось доводів на користь потреби в повному особистому огляді наведено не було. У заявника, на якого вже одягли наручники, шукали зброю, а не наркотики чи якісь інші дрібні предмети, які важко помітити під час простого особистого обшуку без повного роздягання.

*Wieser v. Austria, n. 40*¹²⁴

Заявнику було наказано роздягнутися перед групою в'язничних офіцерів, проте жодних вагомих причин не було наведено, щоб встановити, що цей наказ, з огляду на особистість заявника та всі інші обставини справи, був необхідним та виправданим з міркувань безпеки.

Iwańczuk v. Poland, n. 58

¹²⁴ Wieser v. Austria, application № 2293/03, judgment 22.02.2007

ПРИМУСОВЕ ПЕРЕБУВАННЯ БЕЗ ОДЕЖІ

Заявник перебував у нижній білизні, будучи закованим у кайданки, упродовж 2,5 годин. За інформацією Уряду одяг заявника був потрібний слідчим органам для збирання доказів винуватості заявника. Таке пояснення є зрозумілим, проте воно аж ніяк не виправдовує перебування заявника без одягу упродовж такого часу. Зазначене поводження, а також подальше поміщення заявника до однієї камери із дорослими на строк 3 днів становить порушення статті 3 Конвенції.

*Zherdev v. Ukraine, n.n. 87, 94*¹²⁵

¹²⁵ Zherdev v. Ukraine, application № 34015/07, judgment 27.04.2017

ТОТАЛЬНА СЕНСОРНА ІЗОЛЯЦІЯ

Повна *сенсорна ізоляція*, поєднана з тотальною *соціальною ізоляцією*, може знищити особистість та становить форму негуманного поводження, яка *не* може бути виправдана потребами забезпечення безпеки за будь-яких причин.

Lorsé and Others v. the Netherlands, n. 63¹²⁶;

Csüllög v. Hungary, n. 31¹²⁷;

*Messina v. Italy (dec.)*¹²⁸

¹²⁶ *Lorsé and Others v. the Netherlands*, application № 52750/99, judgment 04.02.2003

¹²⁷ *Csüllög v. Hungary*, application № 30042/08, judgment 07.06.2011

¹²⁸ *Messina v. Italy (dec.)*, application № 25498/94

ЗАГРОЗА ЗАСТОСУВАННЯ КАТУВАНЬ ТА СТРАХ ПЕРЕД МАЙБУТНІМИ НАПАДАМИ

Навіть проста *погроза* застосування катувань може становити форму нелюдського поводження.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 121;

Gäfgen v. Germany [GC], n. 108

Страх перед майбутніми нападами, яким передували випадки домашнього насильства, може становити форму нелюдського поводження.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 121;

*Eremia v. the Republic of Moldova, n. 54*¹²⁹

Проте не всяка форма *загрозливої поведінки*, навіть якщо вона стосується великої групи людей, приведе в дію статтю 3 Конвенції (див. *Karaahmed v. Bulgaria*, де в основному було *словесне залякування* мусульманських парафіян натовпом протестувальників) – навіть при тому, що погрози досягають певного рівня серйозності та жертвами яких є члени певної етнічної або расової групи, що можуть ввести в дію статтю 8 Конвенції (див. *Király and Dömötör v. Hungary*, де заявники, ромські жителі громади, перебували у своїх будинках та були вимушені спостерігати за *загрозливою демонстрацією*, яка включала в себе антиромські вигуки, метання предметів у їх будинки, і яка була під наглядом, проте не розганялась поліцією).

Burlya and Others v. Ukraine, n. 122;

*Karaahmed v. Bulgaria, n.n. 74-77*¹³⁰;

*Király and Dömötör v. Hungary, n. 43*¹³¹

У випадку загрози з боку третіх осіб значна присутність поліції захищає заявників, відіграючи певну роль у пом'якшенні загрози, з тим, щоб стаття 3 Конвенції була непридатною для застосування, а стаття 8 Конвенції все ще могла була задіяна.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 123;

¹²⁹ Eremia v. the Republic of Moldova, application № 3564/11, judgment 28.05.2013

¹³⁰ Karaahmed v. Bulgaria, application № 30587/13, judgment 24.02.2015

¹³¹ Király and Dömötör v. Hungary, application № 10851/13, judgment 17.01.2017

*Identoba and Others v. Georgia, n.n. 75-78*¹³²;
*Azzolina and Others v. Italy, n.n. 134, 137*¹³³

На відміну від цього, у рішенні *Identoba and Others v. Georgia* Суд, здійснюючи категоризацію поведження, від якого постраждали заявники від рук протестувальників, як такого, що належить до сфери застосування статті 3 Конвенції, вважає важливим *неадекватність захисту*, наданого заявникам поліцією. В іншому контексті Суд, визнаючи, що поведження, якому були піддані заявники, суперечить статті 3 Конвенції і навіть є катуванням, вважає важливим те, що вони були затримані в зоні беззаконня (*zone de non-droit*) і найелементарніші гарантії прав були призупинені, та, відповідно, заявники не мали захисту від зловживань.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 123;
*Identoba and Others v. Georgia, n.n. 75-78*¹³⁴;
*Azzolina and Others v. Italy, n.n. 134, 137*¹³⁵

¹³² *Identoba and Others v. Georgia*, application № 73235/12, judgment 12.05.2015

¹³³ *Azzolina and Others v. Italy*, applications № 28923/09, № 67599/10, judgment 26.10.2017

¹³⁴ *Identoba and Others v. Georgia*, application № 73235/12, judgment 12.05.2015

¹³⁵ *Azzolina and Others v. Italy*, applications № 28923/09, № 67599/10, judgment 26.10.2017

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЯК НЕЛЮДСЬКЕ ПОВОДЖЕННЯ

У справі *East African Asians v. the UK* Комісія з прав людини проаналізувала поведження, що принижує гідність, та дійшла висновку, що ставлення до людини може вважатися таким, що принижує гідність у розумінні статті 3 Конвенції, якщо воно або грубо принижує людину, або принижує людину перед іншими, або спонукає людину діяти проти її волі або совісті.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 121;

*East African Asians v. the UK, n. 207*¹³⁶

Дискримінація за ознакою раси може за певних обставин сама по собі ставати *принизливим поведженням* у значенні статті 3 Конвенції.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 121;

East African Asians v. the UK, n. 207

Публічне виділення групи осіб для диференційованого ставлення на основі ознаки раси за певних обставин становити особливу форму зневаги до людської гідності.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 121;

East African Asians v. the UK, n. 207

¹³⁶ *East African Asians v. the UK* (Commission Report, 14.12.1973)

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОСТРУМУ ДО ПОТЕРПІЛОГО

Застосування до особи електроструму є *особливо тяжкою* формою жорстокого поводження, здатною викликати сильний біль і нестерпні страждання, а тому має вважатися *катуванням*, навіть якщо воно не призводить до жодних тривалих розладів здоров'я.

Polonskiy v. Russia, n.n. 7, 9, 103, 110, 122, 124¹³⁷;

Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine, n.n. 157, 159;

Buzilov v. Moldova, n. 32¹³⁸;

Zhyzitsky v. Ukraine, n. 43

Більше того, видається, що застосування до заявника сили у цій справі мало на *меті* його приниження, підкорення та примушення його до надання зізнання у вчиненні тяжкого злочину.

Polonskiy v. Russia, n.n. 7, 9, 103, 110, 122, 124;

Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine, n.n. 157, 159;

Buzilov v. Moldova, n. 32;

Zhyzitsky v. Ukraine, n. 43

¹³⁷ Polonskiy v. Russia, application № 30033/05, judgment 19.03.2009

¹³⁸ Buzilov v. Moldova, application № 28653/05, judgment 23.06.2009

ІНШІ ПРИКЛАДИ ЗАБОРОНЕНОГО ПОВОДЖЕННЯ

Суд визнав порушення статті 3 Конвенції в таких випадках:

- багаторазове побиття палицею (*A. v. the UK*, n. 21);
- дуже серйозне зневажання та жорстоке поведіння впродовж кількох років (*Z. and Others v. the UK [GC]*, n.n. 11-36, 40, 74)¹³⁹;
- систематичне сексуальне насильство впродовж тривалого часу (*D.P. and J.C. v. the UK*, n.n. 66-74)¹⁴⁰;
- надзвичайно серйозне сексуальне та фізичне насильство упродовж тривалого періоду (*E. and Others v. the UK*, n.n. 43, 89)¹⁴¹;
- багаторазове згвалтування (*M.C. v. Bulgaria*, n.n. 16-21, 30, 153)¹⁴²;
- побиття дерев'яними дошками, яке спричинило багатократний перелом ребр (*Šečić v. Croatia*, n.n. 8, 11, 51)¹⁴³;
- анальна тріщина, яка була завдана внаслідок нападу кількох осіб за дуже жахливих обставин (*Nikolay Dimitrov v. Bulgaria*, n.n. 9, 70)¹⁴⁴;

Oleksandr Petrovych Kulakov v. Ukraine (dec.)

Повна сенсорна ізоляція, поєднана з тотальною соціальною ізоляцією, може знищити особистість та становить форму негуманного поведіння, яка не може бути виправдана потребами забезпечення за будь-яких причин.

Lorsé and Others v. the Netherlands, n. 63

Заявник надав доволі докладний опис методів жорстокого поведіння, які, як він стверджував, були застосовані до нього керівництвом пенітенціарної установи. Його версія подій щодо застосування спеціальних засобів примусу (зокрема, наручників та пластикового пакету) для здійснення фізичного та психологічного тиску на нього вказує на те, що жорстоке поведіння – якщо воно дійсно мало місце – було достатньо серйозним для того, щоб охоплюватись сферою застосування статті 3 Конвенції.

Sergey Savenko v. Ukraine, n. 36

¹³⁹ *Z. and Others v. the UK [GC]*, application № 29392/95, judgment 10.01.2001

¹⁴⁰ *D.P. and J.C. v. the UK*, application № 38719/97, judgment 10.10.2002

¹⁴¹ *E. and Others v. the UK*, application № 33218/96, judgment 26.11.2002

¹⁴² *M.C. v. Bulgaria*, application № 39272/98, judgment 04.12.2003

¹⁴³ *Šečić v. Croatia*, application № 40116/02, judgment 31.05.2007

¹⁴⁴ *Nikolay Dimitrov v. Bulgaria*, application № 72663/01, judgment 27.09.200

Заявника, якого в публічному місці (на ринку) побила інша особа, забрали до лікарні, де йому постановили діагноз: перелом правої виличної кістки та забій м'яких тканин правої підочної ділянки. У подальшому йому також діагностували ушкодження правого колінного суглоба, що було кваліфіковано як ушкодження середньої тяжкості. Суд *одразу* зазначає, що жорстоке поводження, якого зазнав заявник, сягнуло крайнього рівня жорстокості, необхідного для того, щоб на нього поширювалася сфера застосування статті 3 Конвенції.

Aleksandr Nikonenko v. Ukraine, n.n. 6-9, 40¹⁴⁵

Після доставлення заявника до райвідділу міліції офіцери підвісили його на металевій перекладині так, що його руки в наручниках були під колінами. За відсутності будь-якої правдоподібної альтернативної версії щодо тілесних ушкоджень зап'ястків заявника та з огляду на той факт, що його колінні суглоби також були травмовані, Суд вважає, що версія заявника може бути прийнятною.

Danilov v. Ukraine, n. 66¹⁴⁶

Численні гематоми (*загалом було 16 гематом, найбільша з яких мала розмір 21 x 20 см*) та численні садна, що отримав заявник, хоч і були класифіковані національними судами як легкі тілесні ушкодження, свідчать про *жорстокість* поводження, якого він зазнав. Фізичний біль заявника від побиття та, можливо, від інших форм жорстокого поводження безсумнівно було посилено *відчуттям безпорадності, напруження та страху*, оскільки його було піддано жорсткому поводженню вночі у відділі міліції з боку підготовлених офіцерів міліції, жорстокості яких він не міг протистояти. У цілому та враховуючи *цілі й жорстокість поводження*, воно становило *катування* в розумінні статті 3 Конвенції.

Teslenko v. Ukraine, n.n. 101-102

Ушкодження у вигляді численних переломів ребер є достатньо серйозними, щоб становити жорстоке поводження у значенні статті 3 Конвенції.

Aleksandr Smirnov v. Ukraine, n. 52¹⁴⁷

Незабаром після інциденту заявниці було поставлено діагноз гематома на шії, струс мозку, ситуативний невроз, що є *достатнім*

¹⁴⁵ Aleksandr Nikonenko v. Ukraine, application № 54755/08, judgment 14.11.2013

¹⁴⁶ Danilov v. Ukraine, application № 2585/06, judgment 13.03.2014

¹⁴⁷ Aleksandr Smirnov v. Ukraine, application № 38683/06, judgment 15.07.2010

для встановлення факту забороненого статтею 3 Конвенції поводження.

*Voykin and Others v. Ukraine, n. 103*¹⁴⁸

Заявник зазнав таких тілесних ушкоджень: закрита черепно-мозкова травма, синці на носі, очах, нижній щелепі, верхній губі та на лівому вусі; поверхнева різана рана на правій верхній повіці; тілесне ушкодження на правому боці з травмою нирки; синці на лівій частині пахової області та на мошонці, а також синці на кінцівках. Експерт кваліфікував тілесні ушкодження як легкі. Це насильницьке поводження *досягло* мінімального рівня жорстокості, необхідного для того, щоб охоплюватися сферою застосування статті 3 Конвенції.

*Skorokhodov v. Ukraine, n.n. 10, 30*¹⁴⁹

Внаслідок сварки з Т. заявник отримав синець розміром 3 см на 1,5 см на правій стороні нижньої щелепи. Суд вважає, що це ушкодження як таке *не є достатньо тяжким* у розумінні статті 3 Конвенції. Він зазначає, що завдання навіть більш серйозних фізичних ушкоджень було визнано таким, що не становить жорсткого поводження у розумінні статті 3 Конвенції. Так, у заявника тривала історія неврологічних захворювань та – в його випадку – удар в обличчя міг спричинити тяжкі ускладнення. Проте за результатами судово-медичних експертиз зазначене ушкодження не загострило хронічних захворювань заявника. Подальші випадки госпіталізації заявника не дають підстав uważати інакше. Суд не вбачає жодних підстав для того, щоб ставити під сумнів ці медичні висновки. У той самий час твердження заявника не вказують на жодні інші особливі чинники, які могли б змусити Суд uważати, що дії Т. призвели до серйозних страждань заявника. Тому Суд uważає, що поводження із заявником з боку фізичної особи *не досягло* мінімального рівня жорстокості, що підпадає під дію статті 3 Конвенції.

Gordiyenko v. Ukraine, n.n. 73-75

Побиття потерпілого поліцейськими прикладами автоматів та одночасне ненадання медичної допомоги розцінюється як *катування*.

İlhan v. Turkey, n.n. 73-78

¹⁴⁸ Voykin and Others v. Ukraine, application № 47889/08, judgment 27.03.2018

¹⁴⁹ Skorokhodov v. Ukraine, application № 56697/09, judgment 14.11.2013

Напад на заявника не був занадто агресивним. Напад мав місце через приватний спонтанний конфлікт та за обставин, коли поведінка заявника сприймалася як провокація й загроза. Напад полягав у завданні одного удару по обличчю, що спричинив подряпини на лівій брові розміром 10 мм на 1 мм, два синці біля лівого ока та на лівій щоці розміром 7 мм на 5 мм та 2 мм на 1,5 мм, а також струс мозку. Щодо тверджень заявника, що йому було завдано більш серйозну травму, то спричинення такої травми не було доведено, чому сприяв сам заявник, відмовившись від додаткового медичного огляду.

Oleksandr Petrovych Kulakov v. Ukraine (dec.)

Пояснення походження ушкодження носа заявника, надане національними органами влади, ґрунтувалося на припущеннях і домислах, а не на встановлених фактах.

Kirpichenko v. Ukraine, n. 78¹⁵⁰

Скарги заявника щодо тілесних ушкоджень, отриманих під час його перебування під контролем офіцерів міліції (у вигляді удушення поліетиленовим пакетом, підвішування на залізній перекладині та згвалтування бейсбольною битою), не підтверджені жодними документальними доказами. Водночас з матеріалів справи випливає, що, знаходячись під вартою, у різні проміжки часу заявник зазнав низки тілесних ушкоджень.

Ogorodnik v. Ukraine, n. 76

Стаття 3 застосовується у справі, де озброєні та замасковані поліцейські увійшли до будинку заявників (де на той момент було немовля), направили на заявників зброю та вигукували погрози смерті.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 121;

Hristovi v. Bulgaria, n. 80

Делегація Комітету виявила у відділенні поліції бейсбольну бити без маркувань та набір самурайських мечів у кімнаті для допитів. Наявність та призначення вказаних предметів працівники поліції пояснити не змогли. Між тим вказані предмети обумовлюють припущення про неналежну поведінку поліцейських, адже такі предмети є *потенційним джерелом небезпеки* як для персоналу, так і для затриманих. Щоб розвіяти спекуляції щодо неналежної поведінки поліцейських та усунути потенційні джерела небезпеки як для персоналу, так і для затриманих, Комітет рекомендує негай-

¹⁵⁰ Kirpichenko v. Ukraine, application № 38833/03, judgment 02.04.2015

но видалити *будь-які нестандартні предмети* з усіх приміщень поліції, де можуть перебувати або допитуватися особи¹⁵¹.

Щоб розвіяти спекуляції щодо неналежної поведінки з боку поліцейських та усунути *потенційні джерела небезпеки* для персоналу та затриманих, *будь-які нестандартні предмети*, такі як автомобільні акумулятори, металеві кліщі, викрутки, металеві прутки та чорні капюшони мають бути негайно видалені з усіх приміщень поліції, де можуть триматися або допитуватися особи¹⁵².

Сукупність актів фізичного та психічного насильства, заподіяних заявниці, та особливо жорстоке зґвалтування, якому вона була піддана, становлять катування, що порушує статтю 3 Конвенції. Справді, Суд дійшов би такого висновку на будь-якій із цих підстав, взятих окремо.

Aydin v. Turkey, n. 86¹⁵³

Зґвалтування саме по собі є катуванням.

Yuriy Illarionovich Shchokin v. Ukraine, n. 51

¹⁵¹ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 23 September to 1 October 2013, Para 13, P. 11.

¹⁵² Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 15, P. 13.

¹⁵³ *Aydin v. Turkey*, application № 23178/94, judgment 25.09.1997

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІЦІЄЮ ПЕРЦЕВОГО ГАЗУ

Перцевий газ, що використовується, щоб зберегти демонстрації під контролем або для їх розгону в разі, якщо вони вийшли з-під контролю, не належить до числа токсичних газів, перелічених у додатку до Конвенції з хімічної зброї. Проте використання цього газу може призвести до виникнення побічних ефектів, таких як проблеми з диханням, нудота, блювота, подразнення дихальних шляхів, роздратування слізних проток та очей, спазми, біль у грудях, дерматит або алергії. Однак заявниця не подала жодних медичних доказів, щоб показати шкідливі наслідки, від яких вона страждала після того, як зазнала дії газу. Заявниця, яку було незабаром звільнено після затримання, не просила про медичний огляд. Іншими словами, немає ніяких доказів, щоб обґрунтувати твердження про поведінку, що суперечить статті 3 Конвенції.

Oya Ataman v. Turkey, n.n. 25-26

Газові балончики *не* повинні бути частиною стандартного обладнання персоналу поліцейської дільниці¹⁵⁴.

Враховуючи потенційно небезпечний вплив цієї речовини, сльозогінний газ *не* можна використовувати у замкнутих просторах¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Report on the visit to Hungary carried out by the CPT from 20 to 29 November 2018, Para 38, P. 23.

¹⁵⁵ Report on the visit to Hungary carried out by the CPT from 20 to 29 November 2018, Para 38, P. 23.

ТЯГАР ДОВЕДЕННЯ ТВЕРДЖЕНЬ ПРО НЕНАЛЕЖНЕ ПОВОДЖЕННЯ

Жорстоке поведження повинно бути підтверджено відповідними доказами. Оцінюючи ці докази, Суд приймає критерій доказування *поза розумним сумнівом*, але додає, що такий доказ може впливати зі співіснування достатньо сильних, чітких та послідовних висновків чи подібних неспростовних презумпцій факту.

- A.V. v. Ukraine*, n. 48;
Aleksandr Smirnov v. Ukraine, n.n. 52-55;
Avsar v. Turkey, n. 282;
Bazorkina v. Russia, n. 104;
Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania [GC], n. 130;
Danilov v. Ukraine, n. 62;
Dikme v. Turkey, n. 73;
Gerashchenko v. Ukraine, n. 79¹⁵⁶;
Gordiyenko v. Ukraine, n. 99;
Hovhannisyan v. Armenia, n. 52;
Idalov v. Russia [GC], n. 91;
Ireland v. the UK, n. 161;
Ismailov v. Ukraine, n. 37;
Kapustyak v. Ukraine, n. 60¹⁵⁷;
Kirpichenko v. Ukraine, n. 71;
Klass v. Germany, n. 30¹⁵⁸;
Kobets v. Ukraine, n. 44¹⁵⁹;
Kozinets v. Ukraine, n. 54;
Kulik v. Ukraine, n. 86¹⁶⁰;
Labita v. Italy, n. 121;
Lopatin and Medvedskiy v. Ukraine, n. 54¹⁶¹;
Lunev v. Ukraine, n. 90;
Menesheva v. Russia, n. 52¹⁶²;
Naumenko v. Ukraine, n. 109;
Ogorodnik v. Ukraine, n. 75;

¹⁵⁶ Gerashchenko v. Ukraine, application № 20602/05, judgment 07.11.2013

¹⁵⁷ Kapustyak v. Ukraine, application № 26230/11, judgment 03.03.2016

¹⁵⁸ Klass v. Germany, application № 15473/89, judgment 09.07.1991

¹⁵⁹ Kobets v. Ukraine, application № 16437/04, judgment 14.02.2008

¹⁶⁰ Kulik v. Ukraine, application № 34515/04, judgment 02.02.2017

¹⁶¹ Lopatin and Medvedskiy v. Ukraine, applications № 2278/03, № 6222/03, judgment 20.05.2010

¹⁶² Menesheva v. Russia, application № 59261, judgment 09.03.2006

Ribitsch v. Austria, n. 32;
Salman v. Turkey, n. 100;
Ukhan v. Ukraine, n. 56;
Ushakov and Ushakova v. Ukraine, n. 78;
Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine, n. 77;
Voykin and Others v. Ukraine, n. 102;
Yakovenko v. Ukraine, n. 105
Yaremenko v. Ukraine, n. 57;
Yevgeniy Petrenko v. Ukraine, n. 77;
Zelenin v. Russia, n. 40;
Zhebrailova and Others v. Russia, n. 54;
Zhyzitsky v. Ukraine, n. 39;
Zyakun v. Ukraine, n. 40

Твердження про погане поводження мають підкріплюватися відповідними *доказами*. При оцінюванні доказів береться до уваги критерій доведення *поза розумним сумнівом*. Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли в таких осіб під час їх ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні *обґрунтовані презумпції щодо фактів*. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення.

A.N. v. Ukraine, n. 78;
Andrey Zakharov v. Ukraine, n. 53¹⁶³;
Bazorkina v. Russia, n. 129;
Bekos and Koutropoulos v. Greece, n. 45;
Buglov v. Ukraine, n. 69;
Enea v. Italy [GC], n. 55;
Fedotov v. Russia, n. 59¹⁶⁴
Gorbatenko v. Ukraine, n. 109;
Gutsanovi v. Bulgaria, n. 113¹⁶⁵;
Kirpichenko v. Ukraine, n. 71;
Kulik v. Ukraine, n. 57¹⁶⁶;
Mehmet Eren v. Turkey, n. 33;
Okhrimenko v. Ukraine, n. 82¹⁶⁷;

¹⁶³ Andrey Zakharov v. Ukraine, application № 26581/06, judgment 07.01.2016

¹⁶⁴ Fedotov v. Russia, application № 5140/02, judgment 25.10.2005

¹⁶⁵ Gutsanovi v. Bulgaria, application № 34529/10, judgment 15.10.2013

¹⁶⁶ Kulik v. Ukraine, application № 10397/10, judgment 19.03.2015

¹⁶⁷ Okhrimenko v. Ukraine, application № 53896/07, judgment 15.10.2009

Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine, n. 55;
Pomilyayko v. Ukraine, n. 46¹⁶⁸;
Salman v. Turkey, n. 100;
Sergey Savenko v. Ukraine, n. 35;
Sylenok and Tekhnoservis-Plus v. Ukraine, n. 68;
Tarasov v. Ukraine, n. 62;
Teslenko v. Ukraine, n. 85;
Tikhonov v. Ukraine, n. 33¹⁶⁹;
Visloguzov v. Ukraine, n. 44;
Yuriy Volkov v. Ukraine, n. 49¹⁷⁰;
Zhyzitskyi v. Ukraine, n. 39

Суд знову повторює про свою практику за статтями 2 і 3 Конвенції про те, що якщо події, які розглядаються, перебувають у сфері виключної компетенції органу влади, як, наприклад, у разі осіб, які перебувають під його контролем під вартою, у зв'язку з ушкодженнями і смертю, що мали місце під час перебування під вартою, виникають сильні презумпції факту. У такому разі тягар доказування можна розглядати як такий, що покладається на орган влади, який повинен надати задовільне і переконливе пояснення. За відсутності такого пояснення Суд може зробити висновки, які можуть бути несприятливими для Уряду-відповідача.

Hassan v. the UK [GC], n. 49

Зважаючи на те, що на державі лежить тягар надання правдоподібних пояснень щодо тілесних ушкоджень, отриманих особою, яка перебуває під контролем працівників міліції, Уряд переконливо не встановив, що тілесні ушкодження, які отримав заявник, були спричинені будь-якими іншими чинниками, а не жорстоким поводженням під час його перебування під вартою.

Ogorodnik v. Ukraine, n. 80

Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності *поза розумним сумнівом*. Згідно з його усталеною практикою така доведеність може впливати із сукупності ознак, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою, чи подібних до них неспростовних презумпцій факту. Більше того, слід нагадати, що конвенційне провадження не у всіх випадках передбачає неухильне застосування принципу *affirmanti incumbit probatio* – *покладання тягаря доведення на скаржника*. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має

¹⁶⁸ Pomilyayko v. Ukraine, application № 60426/11, judgment 11.02.2016

¹⁶⁹ Tikhonov v. Ukraine, application № 17969/09, judgment 10.12.2015

¹⁷⁰ Yuriy Volkov v. Ukraine, application № 45872/06, judgment 19.12.2013

місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення.

El Masri v. the FYRM [GC], n. 151;

Serikov v. Ukraine, n. 59

Що стосується тягара доведення у справах про стверджуване жорстоке поводження під час затримання, то саме на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення причин виникнення тілесних ушкоджень та довести, що застосування сили не було надмірним; в іншому випадку безсумнівно виникає питання за статтею 3 Конвенції. При оцінці того, чи було надано правдоподібне пояснення застосування сили та отриманих в результаті ушкоджень, слід приділити увагу адекватності розслідувань на національному рівні щодо тверджень про жорстоке поводження.

Serikov v. Ukraine, n. 59

Згідно з твердженнями Уряду заявник спробував втекти після того, як працівники міліції почали складати протокол огляду особистих речей. Після цього до заявника застосували наручники. Проте застосуванням наручників можна пояснити лише синець на зап'ястку заявника. Щодо інших тілесних ушкоджень, а саме гематом на шиї та плечі заявника, органи влади не надали жодних чітких пояснень. За цих обставин, зважаючи на те, що тягар доведення покладено на державу, яка має надати правдоподібне пояснення походження тілесних ушкоджень, яких особа зазнала, перебуваючи під контролем міліції, Уряд належним чином не довів, що тілесні ушкодження заявнику було завдано в інший спосіб, а не внаслідок жорстокого поводження працівників міліції.

Serikov v. Ukraine, n.n. 68-71

У цій справі немає переконливих доказів щодо обставин, за яких заявникові було завдано ушкоджень, зокрема щодо точного характеру та ступеню фізичної сили, застосованої до заявника. Тим не менш, Суд з огляду на зазначені вище міркування вважає встановленим той факт, що відповідальність за тілесні ушкодження заявника несуть працівники міліції. Цього висновку самого по собі достатньо для встановлення порушення статті 3 Конвенції, незважаючи на те, чи були тілесні ушкодження завдані заявнику під час його затримання, чи під час наступного його допиту у відділі міліції.

Serikov v. Ukraine, n.n. 68-71

ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ПРИ ЗАТРИМАННІ

Стаття 3 Конвенції *не забороняє* застосування фізичної сили з метою затримання. Проте така сила може застосовуватися лише за необхідності та не повинна бути надмірною.

Altay v. Turkey, n. 54¹⁷¹;
Egmez v. Cyprus, n. 77;
Gordiyenko v. Ukraine, n. 98;
Günaydin v. Turkey, n.n. 30-32¹⁷²;
Gutsanovi v. Bulgaria, n. 125¹⁷³;
Hulki Güneş v. Turkey, n. 70;
Ivan Vasilev v. Bulgaria, n. 63¹⁷⁴;
Klaas v. Germany, n. 30;
Krastanov v. Bulgaria, n.n. 52-53;
Mikiashvili v. Georgia, n. 70;
Rehbock v. Slovenia, n.n. 68-78¹⁷⁵;
Spinov v. Ukraine, n. 51¹⁷⁶;
Wiktorko v. Poland, n. 47

Будь-яке застосування фізичної сили представниками держави щодо особи, яке не є суворо необхідним з огляду на її поведінку, принижує її людську гідність, а тому становить порушення прав, гарантованих статтею 3 Конвенції.

Rachwalski and Ferenc v. Poland, n. 59¹⁷⁷;
Gutsanovi v. Bulgaria, n. 125¹⁷⁸

З огляду на це важливо, наприклад, знати, чи є підстави думати, що зацікавлена особа чинитиме опір арешту або намагатиметься втекти, завдати поранень або шкоди або ж знищити докази.

Gutsanovi v. Bulgaria, n. 125¹⁷⁹;
Raninen v. Finland, n. 56

¹⁷¹ *Altay v. Turkey*, application № 22279/93, judgment 22.05.2001

¹⁷² *Günaydin v. Turkey*, application № 27526/95, judgment 13.10.2005

¹⁷³ *Gutsanovi v. Bulgaria*, application № 34529/10, judgment 15.10.2013

¹⁷⁴ *Ivan Vasilev v. Bulgaria*, application № 48130/99, judgment 12.04.2007

¹⁷⁵ *Rehbock v. Slovenia*, application № 29462/95

¹⁷⁶ *Spinov v. Ukraine*, application № 34331/03, judgment 27.11.2008

¹⁷⁷ *Rachwalski and Ferenc v. Poland*, application № 47709/99, judgment 28.07.2009

¹⁷⁸ *Gutsanovi v. Bulgaria*, application № 34529/10, judgment 15.10.2013

¹⁷⁹ *Gutsanovi v. Bulgaria*, application № 34529/10, judgment 15.10.2013

Коли поліція або інші агенти держави при протистоянні кому-небудь вдаються до застосування фізичної сили, яка не була абсолютно необхідною внаслідок власних дій такої особи, це принижує людську гідність та є порушенням права, захищеного статтею 3 Конвенції.

Kapustyak v. Ukraine, n. 57;

Kop v. Turkey, n. 27¹⁸⁰;

Timtik v. Turkey, n. 47¹⁸¹

Застосування засобів стримування, як правило, не порушує питання за статтею 3 Конвенції, якщо такий захід вживається у зв'язку із законним позбавленням свободи без застосування сили при затриманні та без його публічної демонстрації, які б перевищували межі, що обґрунтовано вважаються необхідними. У зв'язку з цим важливо враховувати, наприклад, чи існує небезпека того, що зазначена особа може втекти або завдати тілесних ушкоджень чи будь-яку іншу шкоду.

Lutsenko v. Ukraine (№ 2), n. 168;

Öcalan v. Turkey [GC], n. 182

У своїй практиці Суд неодноразово вказував на те, що стосовно особи, яка позбавлена свободи, або взагалі, якій протистоять працівники органів правопорядку, будь-яке застосування фізичної сили, яке не було викликано суворою необхідністю внаслідок власної поведінки особи, принижує людську гідність та є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції.

Mete and Others v. Turkey, n. 106¹⁸²;

El-Masri v. the FYRM [GC], n. 207;

Bouyis v. Belgium [GC], n. 101¹⁸³;

Pomilyayko v. Ukraine, n. 50¹⁸⁴;

Ribitsch v. Austria, n. 38

У той час, як заявника було затримано чотирма працівниками міліції, Суд не вважає, що кількість залучених до затримання працівників міліції була надмірною. Необхідно враховувати той факт, що при плануванні затримання заявника, на міліцію було покладено завдання затримати особу, яка перебувала у розшуку за розбійний напад з обтяжуючими обставинами та вбивство.

Kapustyak v. Ukraine, n. 64

¹⁸⁰ *Kop v. Turkey*, application № 12728/05, judgment 20.10.2009

¹⁸¹ *Timtik v. Turkey*, application № 12503/06, judgment 09.11.2010

¹⁸² *Mete and Others v. Turkey*, application № 294/08, judgment 04.10.2011

¹⁸³ *Bouyis v. Belgium* [GC], application № 23380/09, judgment 28.09.2015

¹⁸⁴ *Pomilyayko v. Ukraine*, application № 60426/11, judgment 11.02.2016

Пояснення національних органів влади щодо тілесних ушкоджень заявника було правдоподібним. Вони дійшли висновку, що тілесні ушкодження виникли під час бійки заявника з потерпілим 30.11.2008 та внаслідок падіння заявника при спробі втекти, коли він був затриманий та до нього застосували наручники. Зважаючи на те, що заявник визнав свій намір втекти від працівників міліції та в результаті впав, цілком можливо, що деякі з цих тілесних ушкоджень могли бути отримані у зв'язку з цим. Зокрема, заявник міг отримати синці на обличчі, тілі та струс мозку, коли його збили з ніг, щоб перешкодити його втечі, він впав на асфальт, а після цього був затриманий працівниками міліції. Садна на зап'ястках могли виникнути внаслідок застосування наручників.

Більше того, згідно з медичними висновками, деякі тілесні ушкодження, зафіксовані у заявника 06.12.2008, могли бути завдані потерпілим, паном Н., який відповідно до інформації, наданої національними органами влади, чинив своїм нападникам рішучий опір. Важливою обставиною є також те, що 06.12.2008 судово-медичний експерт зафіксувала струпи на синцях заявника та зазначила, що вони могли бути отримані 30.11.2008. Здавалося, що, зважаючи на стан струпів, експерт дійшла висновку, що принаймні деякі з тілесних ушкоджень у заявника були порівняно старими та передували його затриманню.

Суд також бере до уваги доводи Уряду про те, що деякі з тілесних ушкоджень у заявника можна пояснити травмою голови, якої заявник зазнав у жовтні 2008 року та яку було зафіксовано у висновку судово-психіатричної експертизи. Проте з огляду на те, що ця можливість явно не була розглянута під час розслідування на національному рівні, Суд не вважає за доцільне розглядати її. У будь-якому разі згідно із зазначеним вище висновком Суду тілесні ушкодження заявника можна достатньою мірою пояснити навіть без урахування такої можливості.

За цих обставин Суд не вбачає підстав для висновку, що у застосуванні працівниками міліції фізичної сили не було явної необхідності у зв'язку з поведінкою самого заявника. Отже, воно відповідає вимогам статті 3 Конвенції.

Kapustyak v. Ukraine, n.n. 65-68

Що стосується тягаря доведення у справах про стверджуване жорстоке поводження під час затримання, то на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення причин виникнення тілесних ушкоджень та довести, що застосування сили не було надмірним, а якщо цього зроблено не буде, це свідчитиме про наявність питання за статтею 3 Конвенції.

*Lewandowski and Lewandowska v. Poland, n. 58*¹⁸⁵;
Mikiashvili v. Georgia, n. 69;
Gordiyenko v. Ukraine, n. 100;
Rehbock v. Slovenia, n.n. 68-78;
*Staszewska v. Poland, n. 52*¹⁸⁶;
*Zelilof v. Greece, n. 47*¹⁸⁷

Застосування сили до заявника не було необхідним, як і застосування до нього наручників. Сварка між заявником та працівниками міліції виникла спонтанно, порівняно із запланованими операціями із затримання. Проте ця ситуація не видається невідкладною та була доволі керованою з огляду на характер стверджуваного порушення, вчиненого заявником, на відсутність ознак небезпечної поведінки з його боку, його явно слабкий фізичний стан, а також на той факт, що він зіткнувся загалом з чотирма працівниками правоохоронних органів. Ніщо не вказує на те, що до нього було необхідно застосовувати наручники в приміщенні суду та робити це на очах інших присутніх.

Gordiyenko v. Ukraine, n. 106

¹⁸⁵ Lewandowski and Lewandowska v. Poland, application № 15562/02, judgment 13.01.2009

¹⁸⁶ Staszewska v. Poland, application № 10049/04, judgment 03.11.2009

¹⁸⁷ Zelilof v. Greece, application № 17060/03, judgment 24.05.2007

ПРЕЗУМПЦІЯ ДОБРОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИ ДО ЗАТРИМАННЯ

Національні органи несуть відповідальність за тілесні ушкодження, якщо не доведуть того, що заявник був травмований до взяття його під варту, або не пояснюють походження його травм.

Teslenko v. Ukraine, n. 89

Якщо встановлено, що особа потрапила під поліцейну варту при доброму здоров'ї, але під час звільнення має тілесні ушкодження, на відповідну державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення причин виникнення таких ушкоджень.

Süleyman Demir and Hasan Demir v. Turkey, n. 39¹⁸⁸;

Lopatin and Medvedskiy v. Ukraine, n. 53;

Bekos and Koutropoulos v. Greece, n. 47;

Zhebrailova and Others v. Russia, n. 54;

Tomasi v. France, n.n. 108-111¹⁸⁹;

Selmouni v. France [GC], n. 87;

Bazorkina v. Russia, n. 104;

Bilyy v. Ukraine, n. 65¹⁹⁰;

Kirpichenko v. Ukraine, n. 71;

Kobets v. Ukraine, n. 45;

Korobov v. Ukraine, n. 68;

Kovalchuk v. Ukraine, n. 59¹⁹¹;

Menesheva v. Russia, n. 52;

Mikiashvili v. Georgia, n. 69¹⁹²;

Ogorodnik v. Ukraine, n. 80;

Ribitsch v. Austria, n. 34;

Zelenin v. Russia, n. 39

На державу покладається тягар доведення, згідно з яким вона має надати правдоподібне пояснення тілесних ушкоджень, яких зазнала особа під час перебування під контролем міліції.

Buglov v. Ukraine, n. 71

¹⁸⁸ Süleyman Demir and Hasan Demir v. Turkey, application № 19222/09, judgment 24.03.2015

¹⁸⁹ Tomasi v. France, application № 12850/87, judgment 27.09.1992

¹⁹⁰ Bilyy v. Ukraine, application № 14475/03, judgment 21.10.2010

¹⁹¹ Kovalchuk v. Ukraine, application № 21958/05, judgment 04.11.2010

¹⁹² Mikiashvili v. Georgia, application № 18996/06, judgment 09/10/2012

Коли вся або значна частина інформації стосовно подій, про які йдеться, відома виключно державним органам – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їх ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення.

Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine, n. 55;

Ribitsch v. Austria, n. 34;

Salman v. Turkey, n. 100

Органи влади зобов'язані відповідати за тілесні ушкодження, завдані особам, які перебувають під їхнім контролем під вартою. Виходячи з обов'язку представників органів влади нести відповідальність за осіб, які перебувають під їхнім контролем, навіть виправдання поліцейських у кримінальному процесі не звільняє державу від відповідальності, яку покладає на неї Конвенція.

*Yavuz v. Turkey*¹⁹³;

Berktaş v. Turkey, n. 168¹⁹⁴;

Bursuc v. Romania, n. 80¹⁹⁵

Якщо якась особа дістає тілесні ушкодження під час перебування під вартою, коли вона повністю під контролем поліцейських, будь-яке ушкодження, отримане упродовж цього періоду, стає *серйозним непрямим доказом*.

Bursuc v. Romania, n. 80;

Salman v. Turkey, n.n. 97-100

Уряд повинен надати розумне пояснення стосовно походження цих ушкоджень і навести докази на підтвердження фактів, які ставлять під сумнів заяву потерпілого, особливо в тому разі, коли ці твердження підкріплюються медичними довідками.

Selmouni v. France [GC], n. 87;

Mehmet Eren v. Turkey, n. 34;

Berktaş v. Turkey, n. 167;

Altay v. Turkey, n. 50

У разі якщо національні органи не провели медичного огляду до взяття заявника під варту, Уряд не може посилається на це у

¹⁹³ *Yavuz v. Turkey*, application № 67137/01, judgment 10.01.2006

¹⁹⁴ *Berktaş v. Turkey*, application № 22493/93, judgment 01.03.2001

¹⁹⁵ *Bursuc v. Romania*, application № 42066/98, judgment 12.10.2004

своєму захисті та стверджувати, що ушкодження, про які йдеться, передували взяттю заявника під варту в міліції.

Korobov v. Ukraine, n. 68;

Teslenko v. Ukraine, n. 89;

*Turkan v. Turkey, n. 43*¹⁹⁶

Медичний огляд разом із правом доступу до адвоката та правом повідомити третю сторону про затримання є основоположними запобіжними механізмами проти жорстокого поводження із затриманими особами і повинні застосовуватися від самого початку позбавлення свободи.

Teslenko v. Ukraine, n. 89

Заявник зазнав насильства під час свого затримання. Але заявник не надав жодних незалежних доказів, здатних підтвердити його заяви, ніби ушкодження були завдані працівниками міліції. Не було жодного свідка події. За відсутності будь-яких незалежних свідків, які були присутні під час побиття, Суд вважає неможливим установити, чи були ушкодження заявникові завдані працівниками міліції, як це стверджується. Однак Суд вважає, що в сукупності медичні докази, свідчення заявника, факт його перебування у райвідділі міліції упродовж 3-х днів та відсутність будь-якого іншого вірогідного пояснення щодо походження ушкоджень заявника викликають розумну підозру, що ці ушкодження могли завдати працівники міліції.

Afanasyev v. Ukraine, n.n. 62-63

Стаття 3 Конвенції створює *позитивний обов'язок* ефективно розслідувати заяви про жорстоке поводження. Однак питання, чи буде відповідним та необхідним установлювати процесуальне порушення статті 3 Конвенції, коли заявник також спирається на статтю 13 Конвенції, залежатиме від обставин кожної справи.

Assenov and Others v. Bulgaria, n.n. 101-106;

Afanasyev v. Ukraine, n. 69

Для того щоб визначити, чи заборонено поводження справді мало місце, Суд повинен спиратися на всі елементи доказів, які йому надані, чи, у разі потреби, на ті, які він зможе собі офіційно отримати.

Naumenko v. Ukraine, n. 109

¹⁹⁶ Turkan v. Turkey, application № 33086/04, judgment 18.09.2008

У цій справі немає переконливих доказів щодо обставин, за яких заявник зазнав тілесних ушкоджень, зокрема щодо того, яким саме був характер застосованої до заявника сили і ступінь її застосування. Втім, беручи до уваги відповідні медичні докази і доводи сторін, всю відповідальність за тілесні ушкодження заявника несе міліція. Лише цього висновку достатньо, щоб констатувати порушення статті 3 Конвенції, незалежно від того, чи були заподіяні тілесні ушкодження під час затримання заявника, чи згодом під час допиту його в міліції.

Sylenok and Tekhnoservis-Plus v. Ukraine, n.n. 69-70;

Kaverzin v. Ukraine, n. 120

Заявник отримав низку ушкоджень. Як видно з матеріалів справи, медичного обстеження, проведеного упродовж декількох годин після арешту заявника, у нього було кілька синців, походження яких ніколи не було належним чином встановлено. За цих обставин, а також ураховуючи покладений на державу тягар надати правдоподібне пояснення походження травм, отриманих особою під контролем поліції, Суд доходить висновку, що Урядом не надано переконливих доказів, що всі тілесні ушкодження заявника були повністю завдані йому інакше, аніж під час перебування під вартою в поліції. Відповідно, мало місце порушення статті 3 Конвенції в тому, що заявник був підданий нелюдському і такому, що принижує гідність, поводженню.

Adnaravlov v. Ukraine, n. 45¹⁹⁷

Хоч не можна встановити точний час, місце або спосіб завдання заявнику тілесних ушкоджень з огляду на їх характер, ступінь тяжкості та розсіяне розташування, через ненадання Урядом ретельного та докладного пояснення їх походження, держава несе відповідальність за нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження.

Danilov v. Ukraine, n. 67¹⁹⁸

Намагаючись довести відсутність у заявника тілесних ушкоджень на момент звільнення його з міліції, Уряд покладалася, зокрема, на висновок фельдшера швидкої медичної допомоги, яка оглянула заявника безпосередньо перед його звільненням з відділу міліції. Фельдшер не зафіксувала жодних ушкоджень на тілі заявника та зазначила відсутність у заявника ознак гострого невідкладного стану. Проте у згаданому випадку медичний огляд був доволі

¹⁹⁷ Adnaravlov v. Ukraine, application № 10493/12, judgment 27.11.2014

¹⁹⁸ Danilov v. Ukraine, application № 2585/06, judgment 13.03.2014

обмежений. Його метою було не документування тілесних ушкоджень заявника, а скоріше надання йому невідкладної медичної допомоги. Оскільки такої необхідності могло не бути у той момент, межі огляду фельдшером, а також її висновок ймовірно були обмежені медичними питаннями, які належали до сфери її компетенції, а не фіксацією усіх тілесних ушкоджень заявника. Загальна формула, яку фельдшер використала у своєму висновку, як видається, підтверджує, що її огляд було обмежено питанням необхідності надання заявникові термінової медичної допомоги (*Gerashchenko v. Ukraine*, № 20602/05, п. 84; *Karabet and Others v. Ukraine*, №№ 38906/07, 52025/07, п. 266; *Kobets v. Ukraine*, № 16437/04, п. 47).

Serikov v. Ukraine, n.n. 61-62

НЕНАЛЕЖНЕ ПОВОДЖЕННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Працівники міліції, маючи за мету отримати інформацію про третю особу, завдавали фізичного болю заявниці. І оскільки вона була жінкою, протистояння кільком чоловікам-міліціонерам було для неї особливо вразливим. Крім того, неналежне поводження мало місце впродовж декількох годин. За таких обставин, беручи до уваги неналежне поводження в цілому і посиляючись на його цілі та жорстокість, можна зробити висновок, що неналежне поводження дорівнювало тортурам у розумінні статті 3 Конвенції.

Menesheva v. Russia, n.n. 48, 59

Не можна визнавати переконливими письмові твердження заявника про те, що він травмувався в попередній вечір в результаті випадкового падіння, оскільки: 1) з огляду на обставини, його могли примусити це написати; 2) достовірність цих тверджень було поставлено під сумнів висновками судово-медичних експертиз.

Teslenko v. Ukraine, n.n. 83, 92

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАЯВ ПРО НЕНАЛЕЖНЕ ПОВОДЖЕННЯ

Стаття 3 Конвенції вимагає від органів влади проведення *ефективного офіційного розслідування* тверджень про жорстоке поводження, навіть якщо таке поводження мало місце з боку приватних осіб.

Denis Vasilyev v. Russia, n. 99¹⁹⁹;

Biser Kostov v. Bulgaria, n. 77²⁰⁰;

Skorokhodov v. Ukraine, n. 32;

Gordiyenko v. Ukraine, n. 71

Розслідування серйозних обвинувачень у жорстокому поводженні має бути як *оперативним*, так і *ретельним*. Це означає, що влада повинна завжди робити *серйозну* спробу з'ясувати, що сталося, і не має спиратися на поспішні або необґрунтовані висновки, щоб припинити розслідування або використовувати їх як основу для своїх рішень. Вона повинна вживати *усіх* доступних обґрунтованих заходів для отримання доказів щодо цього інциденту, включаючи *inter alia* свідчення очевидців та висновки судової експертизи.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 126

Загалом, для того, щоб розслідування було ефективним, установи та особи, відповідальні за його проведення, повинні бути *незалежними* від тих, хто має до цього відношення. Це означає не лише відсутність будь-якого ієрархічного або інституційного зв'язку, а й *практичну* незалежність. Незалежно від обставин влада повинна діяти за *власним бажанням*

Burlya and Others v. Ukraine, n. 127

Щоб бути ефективним, розслідування має бути здатним призвести до виявлення та покарання винних.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 127

Розслідування також має бути достатньо *широким*, щоб дозволити слідчим органам брати до уваги не лише дії державних

¹⁹⁹ Denis Vasilyev v. Russia, application № 32704/04, judgment 17.12.2009

²⁰⁰ Biser Kostov v. Bulgaria, application № 32662/06, judgment 10.01.2012

агентів, які безпосередньо використовували силу, але і всі *супутні обставини*.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 127

Будь-який недолік розслідування, який підриває його здатність встановити причину травми чи особи/відповідальних осіб, може призвести до ризику падіння рівня ефективності.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 127

Якщо особа висуває небезпідставну скаргу про те, що вона зазнала надзвичайно поганого поводження з боку агентів держави на порушення статті 3 Конвенції, це вимагає проведення ефективного офіційного розслідування, що здатне забезпечити встановлення і покарання винних осіб. Таке розслідування, як і розслідування за статтею 2 Конвенції, повинно бути здатним привести до встановлення і покарання винних.

A.N. v. Ukraine, n. 65;

Aleksakhin v. Ukraine, n. 49²⁰¹;

Aleksandr Smirnov v. Ukraine, n. 56²⁰²;

Assenov and Others v. Bulgaria, n. 102;

Basenko v. Ukraine, n. 58²⁰³;

Bilyy v. Ukraine, n. 69;

Bocharov v. Ukraine, n. 55²⁰⁴;

Davydov and Others v. Ukraine, n. 276;

Dikme v. Turkey, n. 101;

Hassan v. the UK [GC], n. 62;

Hovhannisyan v. Armenia, n. 51;

Ismailov v. Ukraine, n. 42²⁰⁵;

Kapustyak v. Ukraine, n. 74;

Kaverzin v. Ukraine, n. 108²⁰⁶;

Kirpichenko v. Ukraine, n. 84;

Kovalchuk v. Ukraine, n. 65²⁰⁷;

Krastanov v. Bulgaria, n. 57;

Kucheruk v. Ukraine, n. 155;

Kulik v. Ukraine, n. 49²⁰⁸;

Labita v. Italy, n. 131;

Lopatin and Medvedskiy v. Ukraine, n. 66;

²⁰¹ Aleksakhin v. Ukraine, application № 31939/06, judgment 19.07.2012

²⁰² Aleksandr Smirnov v. Ukraine, application № 38683/06, judgment 15.07.2010

²⁰³ Basenko v. Ukraine, application № 24213/08, judgment 26.11.2015

²⁰⁴ Bocharov v. Ukraine, application № 21037/05, judgment 17.03.2011

²⁰⁵ Ismailov v. Ukraine, application № 17323/04, judgment 27.11.2008

²⁰⁶ Kaverzin v. Ukraine, application № 23893/03, judgment 15.05.2012

²⁰⁷ Kovalchuk v. Ukraine, application № 21958/05, judgment 04.11.2010

²⁰⁸ Kulik v. Ukraine, application № 10397/10, judgment 19.03.2015

Lunev v. Ukraine, n. 90;
Mahmut Kaya v. Turkey, n. 86²⁰⁹;
Milena Felicia Dumitrescu v. Romania, n. 52;
Naumenko v. Ukraine, n. 110;
O'Keeffe v. Ireland [GC], n. 172;
Ogorodnik v. Ukraine, n. 87;
Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine, n. 64;
Poltoratskiy v. Ukraine, n.n. 121-124²¹⁰;
Pomilyayko v. Ukraine, n. 53²¹¹;
Serikov v. Ukraine, n. 77;
Sylenok and Tekhnoservis-Plus v. Ukraine, n. 73;
Tarasov v. Ukraine, n. 68;
Vergelskiy v. Ukraine, n. 97²¹²;
Yaremenko v. Ukraine, n. 64;
Yaşa v. Turkey, n. 98;
Yevgeniy Petrenko v. Ukraine, n. 65;
Zyakun v. Ukraine, n. 39²¹³

Процесуальні зобов'язання щодо проведення офіційного розслідування про неналежне поводження виникають у держави *одразу* ж після того, як питання було доведено до відома органів влади.
O'Keeffe v. Ireland [GC], n. 173

Розслідування за статтею 3 Конвенції має привести до виявлення і покарання відповідальних осіб. Якщо б це було не так, загальна правова заборона катування та нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, попри своє фундаментальне значення, була б неефективною на практиці й у деяких випадках представникам держави було б можливо фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем.

Assenov and Others v. Bulgaria, n. 102;
Kozinets v. Ukraine, n. 59;
Kobets v. Ukraine, n. 51²¹⁴;
Labita v. Italy, n. 131;
Basenko v. Ukraine, n. 58²¹⁵

²⁰⁹ Mahmut Kaya v. Turkey, application № 22535/93, judgment 28.03.2000

²¹⁰ Poltoratskiy v. Ukraine, application № 38812/97, judgment 29.04.2003

²¹¹ Pomilyayko v. Ukraine, application № 60426/11, judgment 11.02.2016

²¹² Vergelskiy v. Ukraine, application № 19312/06, judgment 12.03.2009

²¹³ Zyakun v. Ukraine, application № 34006/06, judgment 25.02.2016

²¹⁴ Kobets v. Ukraine, application № 16437/04, judgment 14.02.2008

²¹⁵ Basenko v. Ukraine, application № 24213/08, judgment 26.11.2015

Для того, щоб таке розслідування вважалось *ефективним*, воно повинно призвести до встановлення фактів справи та до встановлення і покарання винних осіб. Це не є обов'язком досягнення результату, але обов'язком *вжиття заходів*. Державні органи повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, включаючи, серед іншого, покази свідків, висновки судових експертиз та ін. Будь-який недолік розслідування, який підриває його здатність до встановлення походження тілесних ушкоджень або винних осіб, створюватиме небезпеку недотримання цього стандарту, а вимога *оперативності та розумної швидкості* є безумовною у цьому контексті.

Asenov and Others v. Bulgaria, n. 102;

Mikheyev v. Russia, n. 107²¹⁶;

Ogorodnik v. Ukraine, n. 87;

A.N. v. Ukraine, n. 65

Обов'язок проводити розслідування – це не обов'язок досягти результату, це обов'язок *вжити заходів*.

Aleksandr Smirnov v. Ukraine, n. 58;

Yevgeniy Petrenko v. Ukraine, n. 65;

Hovhannisyan v. Armenia, n. 51;

Kulik v. Ukraine, n. 49²¹⁷;

Zelenin v. Russia, n. 42

Заявник та його захисники почали подавати скарги про жорстоке поводження не одразу, що могло зменшити шанси отримання переконливих результатів щодо стверджуваного жорстокого поводження. Проте ця скарга стосується процесуального аспекту статті 3 Конвенції, яким передбачено обов'язок засобів, а не обов'язок досягнення результату. Відтак заявник подав до національних органів влади безпідставну скаргу про жорстоке поводження і, відповідно, вони були зобов'язані вжити усіх необхідних заходів для проведення ефективного розслідування відповідно до статті 3 Конвенції.

Yevgeniy Petrenko v. Ukraine, n. 66

Порушення статті 3 Конвенції в матеріальному аспекті не було через те, що заявник подав замало доказів, які б свідчили про застосування до нього нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Проте й органи влади також не здійснили не-

²¹⁶ Mikheyev v. Russia, application № 77617/01, judgment 26.01.2006

²¹⁷ Kulik v. Ukraine, application № 10397/10, judgment 19.03.2015

обхідної перевірки заяв щодо застосування до нього поводження, забороненого статтею 3 Конвенції.

*Labita v. Italy, n.n. 127-136*²¹⁸

Держава відповідає за благополуччя осіб, взятих під варту, і органи влади зобов'язані захищати таких осіб. На органи влади покладається обов'язок надати звіт щодо ушкоджень, завданих особам, що перебувають під їхнім контролем.

Afanasyev v. Ukraine, n.n. 62-63;

Bocharov v. Ukraine, n. 48;

Esen v. Turkey, n. 28;

Yaz v. Turkey, n. 30

Розслідування небезпідставних скарг про жорстоке поводження також повинно бути *ретьельним*. Це означає, що органи влади завжди повинні добросовісно намагатися з'ясувати те, що трапилось, та не покладатися на поспішні й необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень. Вони повинні вживати всіх заходів для отримання всіх наявних доказів, які мають відношення до події *inter alia* показань очевидців, експертних висновків і подальших посилок.

Adnaravlov v. Ukraine, n. 45;

Aleksandr Nikonenko v. Ukraine, n. 43

Assenov and Others v. Bulgaria, n. 102;

Bocharov v. Ukraine, n. 56;

Gordiyenko v. Ukraine, n. 92;

*Gul v. Turkey, n. 89*²¹⁹;

Karabet and Others v. Ukraine, n. 259;

Kaverzin v. Ukraine, n.n. 108-109;

Kobets v. Ukraine, n. 53;

Korobov v. Ukraine, n. 78;

Kosumova v. Russia, n. 91;

Kozinets v. Ukraine, n. 60;

*Kulik v. Ukraine, n. 49*²²⁰;

*Milena Felicia Dumitrescu v. Romania, n. 52*²²¹;

Ogorodnik v. Ukraine, n. 87;

Serikov v. Ukraine, n. 77;

Sylenok and Tekhnoservis-Plus v. Ukraine, n. 74;

²¹⁸ Labita v. Italy, application № 26772/95, judgment 06.04.2000

²¹⁹ Gul v. Turkey, application № 22676/93, judgment 14.12.2000

²²⁰ Kulik v. Ukraine, application № 10397/10, judgment 19.03.2015

²²¹ Milena Felicia Dumitrescu v. Romania, application № 28440/07, judgment 24.03.2015

Tanrikulu v. Turkey, n. 104²²²;
Tarasov v. Ukraine, n. 69;
Yevgeniy Petrenko v. Ukraine, n. 65;
Zelenin v. Russia, n. 43;
Zhebrailova and Others v. Russia, n. 59;
Zhyzitsky v. Ukraine, n. 48

Нездатність встановити агентів держави, винних у злочинно-му насильстві щодо затриманої особи, не може звільнити державу від відповідальності за Конвенцією.

Afanyasyev v. Ukraine, n.n. 62-63;
Yaz v. Turkey, n. 30

Що стосується характеру розслідування, проведеного відповідними органами державної влади України на підставі скарг заявника, то в частині скарг на жорстоке поводження процесуальні гарантії статті 3 Конвенції переплітаються з гарантіями статті 13 Конвенції.

Naumenko v. Ukraine, n. 129

Вимога статті 13 Конвенції, внаслідок якої кожна особа, яка обґрунтовано скаржитися на порушення статті 3 Конвенції, повинна мати ефективний засіб правового захисту та необхідні процесуальні гарантії від зловживання з боку представників держави, залежить від конкретних обставин справи.

Naumenko v. Ukraine, n. 129;
Ilhan v. Turkey

Покаравши офіцера міліції за допомогою м'якого вирок, що не передбачає покарання у вигляді позбавлення волі, більш ніж через 8 років після вчинення ним злочину, держава сприяла виникненню в офіцера *відчуття безкарності*, замість того щоб продемонструвати йому, як вона мала б це зробити, що таким діям у жодному разі не потуратимуть.

Aleksakhin v. Ukraine, n. 58

Справа не була складною ні юридично, ані фактологічно. Під час досудового розслідування органи влади приймали безпідставні рішення про закриття справи або зупинення досудового розслідування, що призвело до того, що справу було закрито судом у зв'язку із закінченням строків давності. Неефективне розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження призвело до закін-

²²² *Tanrikulu v. Turkey*, application № 23763/94, judgment 24.09.1999

чення строку давності, без вжиття необхідних заходів та зробило неможливим подальше продовження провадження. Отже, було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

Aleksandr Nikonenko v. Ukraine, n. 45

Створення органами влади *штучних* труднощів при отриманні доступу до матеріалів справи істотно впливає на ефективність процесу розслідування.

Savitskyu v. Ukraine, n. 114

У своїх постановах органи влади посилалися на *поспішні* висновки та не робили *адекватних* спроб ретельно з'ясувати обставини справи. Держава не вжила всіх необхідних заходів, спрямованих на забезпечення проведення ефективного розслідування тверджень про жорстоке поводження.

Gordiyenko v. Ukraine, n. 96

ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ МЕДИЧНИХ ДОКАЗІВ НЕНАЛЕЖНОГО ПОВОДЖЕННЯ

Точне і вчасне документування і повідомлення таких медичних свідчень значно полегшить розслідування випадків можливого неналежного поведження та притягнення винних до відповідальності, що, у свою чергу, діятиме як *потужний запобіжник* проти жорстокого поведження в майбутньому²²³.

Медико-санітарні служби в установах, які є точками входу в пенітенціарну систему, також мають зробити вирішальний внесок у запобігання жорстокому поведженню в період, що безпосередньо передує ув'язненню, а саме, коли особи перебувають під вартою в правоохоронних органах (наприклад, в поліції або жандармерії)²²⁴.

Доставлені до в'язниці особи повинні бути належним чином опитані і фізично обстежені медичним працівником якомога швидше після їх прийому²²⁵.

Опитування/обстеження повинно бути проведено упродовж 24 годин після надходження особи. Такий систематичний медичний огляд новоприбулих важливий з різних причин. Його належне виконання гарантуватиме, що будь-які травми, яких зазнали ці особи, а також пов'язані з ними заяви будуть документуватися без невинуватеної затримки²²⁶.

Така ж процедура повинна застосовуватися, коли ув'язнений, який був переведений назад у поліцейський відділок для проведення слідчих дій, повертається до в'язниці. На жаль, у деяких державах, які відвідав Комітет, такі переведення все ще є звичайною практикою. Вони можуть спричинити високий ризик жорстокого поведження²²⁷.

²²³ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поведження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 71.

²²⁴ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поведження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 73.

²²⁵ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поведження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 73.

²²⁶ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поведження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 73.

²²⁷ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поведження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 73.

Крім того, будь-який ув'язнений, який брав участь у ситуації, яка включала застосування насильства у в'язниці, повинен пройти негайний медичний огляд²²⁸.

Окрім в'язниць, існують й інші місця позбавлення волі, де особа може бути затримана упродовж тривалого періоду (тобто більш ніж на кілька днів). Це стосується, наприклад, центрів тимчасового перебування осіб, які утримуються згідно із законодавством про іноземців. Крім того, у ряді відвіданих Комітетом країн, різні категорії затриманих осіб (наприклад, адміністративні правопорушники, взяті під варту особи, які чекають на переведення у в'язницю або проходять процедуру подальшого розслідування) можуть утримуватися упродовж тривалого часу в арештних будинках або ізоляторах тимчасового тримання. У таких місцях також слід проводити систематичний медичний огляд новоприбулих²²⁹.

Документ, що складається після медичного обстеження, згаданого у п. 73, повинен містити: (i) виклад заяв, зроблених особою, які мають відношення до медичного обстеження (у тому числі власний опис його/її стану здоров'я та будь-які твердження про жорстоке поводження); (ii) повний виклад об'єктивних медичних висновків, оснований на ретельному огляді; (iii) зауваження медичного працівника за пунктами (i) й (ii), де вказується, чи узгоджуються будь-які твердженнями й об'єктивні медичні показники²³⁰.

Документ повинен також містити результати додаткових проведених обстежень, докладні висновки спеціалізованих консультацій та опис лікування травм і проведення будь-яких подальших процедур²³¹.

Результати медичного обстеження у випадках травматичних ушкоджень повинні бути записані у спеціальній формі, передбаченій для цієї мети, разом зі схемами тіла для відмічання травматичних ушкоджень. Такі схеми повинні зберігатися в медичній картці ув'язненого. Також було б бажано сфотографувати травми, також помістивши фотографії у медичну картку. Крім того, необхідно

²²⁸ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 73.

²²⁹ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 73.

²³⁰ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 74.

²³¹ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 74.

вести спеціальний реєстр травм, у який повинні записуватися всі види ушкоджень²³².

Важливо чітко розмежувати вищезгадане медичне обстеження і процедуру, яку слід виконувати, коли затриманий передається у в'язницю. Остання процедура включає складання документації за підписом чергового тюремного співробітника і поліцейського конвою, а також, можливо, затриманої особи. Будь-які видимі пошкодження, які спостерігаються в ув'язненого в момент передачі в ув'язнення, як правило, мають бути записані в цій документації²³³.

Ця процедура має адміністративний характер, навіть якщо, як це іноді буває, вона відбувається за присутності співробітника медичної служби в'язниці. Вона в жодному разі не повинна замінювати процедури медичного обстеження, які були описані вище. Крім того, враховуючи наявність поліцейського конвою, а також занепокоєння, яке часто відчувається у момент входження у в'язницю, на цьому початковому етапі ув'язнені не повинні піддаватися допиту про походження будь-яких їхніх видимих пошкоджень. Тим не менш, документ, складений щодо видимих пошкоджень, повинен бути негайно направлений в санітарно-медичну службу в'язниці²³⁴.

Комітет надає велике значення дотриманню лікарської таємниці у в'язницях та інших місцях несвободи. Відповідно, так само як і будь-яке інше медичне обстеження затриманої особи, медичне обстеження, згадане у п. 73, повинно проводитися *за межами чутності* та – якщо тільки відповідних медичний працівник явно не просить про інше у цьому певному конкретному випадку – *за межами видимості* немедичного персоналу²³⁵.

Принцип конфіденційності не повинен ставати перешкодою для повідомлення медичних доказів жорстокого поводження, які медичні працівники збирають у відповідному випадку. Це б су-

²³² Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 74.

²³³ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 75.

²³⁴ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 75.

²³⁵ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 76.

перечило законним інтересам затриманих осіб та суспільства в цілому²³⁶.

Тому Комітет виступає за обов'язок *автоматичного повідомлення* для медичних працівників, які працюють у в'язницях або інших місцях несвободи, якщо вони отримують таку інформацію. Власне, такий обов'язок вже існує відповідно до законодавства багатьох держав, які відвідав Комітет, але часто не повною мірою виконується на практиці²³⁷.

У кількох останніх доповідях за результатами візитів Комітет рекомендував переглянути існуючі процедури з метою забезпечити, що кожен раз, коли медичними співробітниками реєструються травми, які узгоджуються з заявами про жорстоке поводження, зробленими затриманою особою, ця інформація негайно і систематично доводилася до відома відповідного органу, незалежно від бажання цієї особи. Якщо з'ясовується, що затримана особа має травми, які явно свідчать про жорстоке поводження (наприклад, великі синці на підшвах ніг), але відмовляється розкрити їх причину або пояснює їх не жорстоким поводженням, його/її заява має бути точно задокументована і доведена до відома відповідного органу разом з повним переліком об'єктивних медичних висновків²³⁸.

Відповідний орган, якому медичні співробітники повинні повідомляти про такі випадки, є, насамперед, незалежним органом, уповноваженим проводити службові розслідування за даним фактом і, за необхідності, порушувати кримінальну справу. Інші органи, які мають бути поінформовані, можуть включати органи, відповідальні за дисциплінарні розслідування або за нагляд за становищем осіб, які утримуються в установі, де може статися жорстоке поводження. Повідомлення також повинні бути доступні для затриманої особи та його/її адвоката²³⁹.

Реальний механізм передачі інформації відповідним органам є різним у різних країнах у світлі організаційних структур і цілком може не включати прямий зв'язок між медичним працівником і таким органом. Повідомлення може бути передано через керівництво

²³⁶ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 77.

²³⁷ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 77.

²³⁸ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 77.

²³⁹ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 78.

медичного працівника (наприклад, департамент охорони здоров'я на рівні міністерства) або керівництво установи утримання під вартою, в якій він/вона працює (наприклад, директора в'язниці). Проте незалежно від застосованого підходу, має бути забезпечена швидка передача інформації відповідному органу²⁴⁰.

Супутнім наслідком обов'язку автоматичного повідомлення, згаданого у п. 77, є те, що медичний співробітник повинен поінформувати відповідну затриману особу про *існування цього обов'язку*, пояснивши, що складання такого повідомлення існує в рамках системи для запобігання жорсткому поводженню, і що направлення повідомлення відповідному органу не замінює собою подачу скарги у належному вигляді. Слушним моментом для повідомлення цієї інформації затриманому є момент, коли він/вона починає робити заяви про жорстоке поводження, та/або момент виявлення травм, що вказують на жорстоке поводження²⁴¹.

Якщо цей процес здійснюється з обережністю, більшість затриманих осіб не будуть заперечувати проти повідомлення. Що стосується тих осіб, є у яких зберігаються сумніви, медичний співробітник може обмежити зміст повідомлення об'єктивними медичними висновками²⁴².

Повідомлення уповноваженому органу медичних доказів, що вказують на жорстоке поводження, повинно супроводжуватися ефективними заходами, щоб захистити особу, якої стосується повідомлення, а також інших затриманих осіб. Наприклад, співробітники в'язниці, які, як стверджується, брали участь у жорсткому поводженні, повинні до завершення розслідування виконувати обов'язки, що не передбачають регулярного контактування. Якщо можливе жорстоке поводження спричинене сусідами по камері, то ця затримана особа має бути переведена до іншої камери. Природно, якщо повідомлення стосується можливого жорстокого поводження з боку співробітників правоохоронних органів, затриманого не можна повертати їм за жодних обставин. У загальнішому плані, Комітет вважає, що мета повинна полягати в припиненні практики повернення ув'язнених осіб до правоохоронних органів для цілей розслідування; зокрема, будь-який додатковий допит від-

²⁴⁰ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 78.

²⁴¹ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 79.

²⁴² Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 79.

повідної особи, який може бути необхідним, повинен проводитися у приміщенні в'язниці²⁴³.

На додаток до повідомлення поіменно кожного випадку, у якому є медичні докази, що свідчать про жорстоке поводження, Комітет рекомендує, щоб усі травматичні ушкодження в результаті всіх можливих причин, контролювалися і періодично представлялися у відповідні органи (наприклад, керівництву в'язниці, міністерству) через анонімні статистичні дані. Така інформація може бути безцінною для виявлення проблемних ділянок²⁴⁴.

Для забезпечення відповідності стандартам, описаним вище, повинна бути запропонована спеціальна підготовка медичних працівників, які працюють у в'язницях та інших місцях, у яких особа може утримуватися упродовж тривалого періоду часу. На додаток до розвитку необхідних навичок з документування та пояснення виникнення травм, а також забезпечення знання про обов'язок повідомляти та відповідну процедуру, таке навчання повинно охоплювати техніку опитування осіб, які, можливо, піддавалися жорстокому поводженню²⁴⁵.

Було б також доцільно для відповідних медичних працівників отримувати через регулярні проміжки часу зворотну інформацію про заходи, вжиті владою після направлення їх повідомлень. Це може допомогти синтезувати конкретні заходи, за допомогою яких їх навички з документування та повідомлення можуть бути поліпшені, і, у загальнішому, стане нагадуванням про важливість цього конкретного аспекту їхньої роботи²⁴⁶.

До систематичного медичного обстеження, згаданого у п. 73, затримані особи часто проводять деякий час під вартою співробітників органів правопорядку з метою допиту та інших слідчих дій. Під час цього періоду, який може тривати від декількох годин до одного або більше днів, залежно від правової системи, ризик жорстокого поводження може бути особливо високим. Отже, Комітет рекомендує забезпечити конкретні гарантії упродовж цього часу, зокрема право на доступ до лікаря. Як неодноразово наголо-

²⁴³ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 80.

²⁴⁴ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 81.

²⁴⁵ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 82.

²⁴⁶ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, СРТ/Inf(2013)29-part, 2013. П. 82.

шувалось Комітетом, прохання особи, що перебуває під вартою у поліції або жандармерії, про консультацію лікаря, повинно виконуватися завжди; співробітники органів правопорядку не можуть фільтрувати такі запити²⁴⁷.

Документ, що складається після будь-якого медичного обстеження особи, яка перебуває під вартою в поліції, повинен відповідати вимогам, викладеним вище у п. 74, а конфіденційність обстеження повинна бути гарантована, як описано у п. 76. Крім того, обов'язок автоматичного повідомлення, згаданий у п. 77, має застосовуватися щоразу, коли медичні свідчення, зібрані в ході обстеження, вказують на жорстоке поводження. Усі ці умови повинні бути дотримані, незалежно від того, чи медичні працівники офіційно викликаються на прохання затриманої особи, чи при виконанні службових обов'язків за ініціативою правоохоронних органів²⁴⁸.

Засоби для реалізації обов'язку повідомлення у таких випадках повинні відображати гостроту ситуації. Співробітник медико-санітарної служби повинен передати своє повідомлення прямо й безпосередньо до органу, який має найкращі можливості, щоб швидко втрутитися і покласти край будь-якому жорстокому поводженню, що відбувається. Функції цього органу будуть залежати від правової системи і конкретних обставин справи²⁴⁹.

²⁴⁷ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 83.

²⁴⁸ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 84.

²⁴⁹ Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поводження. 23-я Загальна доповідь, CPT/Inf(2013)29-part, 2013. П. 84.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ПОВНОТА РОЗСЛІДУВАННЯ

Національні органи влади *не* повинні створювати враження, що вони готові залишити жорстоке поводження безкарним.

Marguš v. Croatia [GC], n. 126

Для того, щоб бути ефективним, розслідування має відповідати декільком базовим вимогам, сформульованим Судом: у першу чергу розслідування має бути *незалежним*.

Kosumova v. Russia, n. 89

Мінімальні стандарти ефективності включають у себе вимоги, що розслідування має бути ретельним, незалежним, безстороннім та підконтрольним громадськості, а також що компетентні органи влади повинні діяти зі зразковою ретельністю й оперативністю.

Savitskyi v. Ukraine, n. 99;

Aleksakhin v. Ukraine, n. 55²⁵⁰;

Belousov v. Ukraine, n. 55;

Lotarev v. Ukraine, n. 87²⁵¹

Мінімальні критерії ефективності також включають вимоги того, що таке розслідування має бути незалежним, безстороннім, а також бути предметом прискіпливої уваги з боку громадськості, і при цьому компетентні органи повинні діяти зі зразковою сумлінністю та оперативністю.

Aleksakhin v. Ukraine, n. 55;

Kucheruk v. Ukraine, n. 155;

Yaremenko v. Ukraine, n. 64;

Menesheva v. Russia, n. 67

Розслідування повинно бути незалежним від виконавчої влади. Незалежність розслідування передбачає не лише відсутність ієрархічного чи інституційного зв'язку, але й незалежність у *практичній площині*.

Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine, n. 64;

Lopatin and Medvedskiy v. Ukraine, n. 66;

Mehmet Emin Yüksel v. Turkey, n. 37²⁵²;

²⁵⁰ Aleksakhin v. Ukraine, application № 31939/06, judgment 19.07.2012

²⁵¹ Lotarev v. Ukraine, application № 29447/04, judgment 08.04.2010

²⁵² Mehmet Emin Yüksel v. Turkey, application № 40154/98, judgment 20.07.2004

Karabet and Others v. Ukraine, n. 260;
Davydov and Others v. Ukraine, n. 276;
El-Masri v. the FYRM [GC], n. 183;
Kulik v. Ukraine, n. 49²⁵³;
Ogorodnik v. Ukraine, n. 87;
Oğur v. Turkey [GC], n.n. 91-92

Слідство має закінчуватися обґрунтованою постановою, щоб запевнити громадськість у дотриманні принципу верховенства права.

Ogorodnik v. Ukraine, n. 87

Проведення внутрішнього розслідування та/або досудового розслідування за скаргою на дії працівників міліції *не* відповідає вимогам Конвенції.

Savitskyu v. Ukraine, n. 103

Приймаючи версію про випадкове падіння заявника, органи влади мали виявити особливу ретельність при огляді місця події та встановленні точного розташування тіла заявника. Проте органи влади не встановили з належною точністю, де саме офіцери міліції знайшли заявника та якою була відстань від цього місця до наявної в парку огорожі.

Savitskyu v. Ukraine, n. 108

Твердження держави про стан алкогольного сп'яніння особи вимагає наявності тестів на вміст алкоголю в крові.

Savitskyu v. Ukraine, n. 112

У випадках, коли прокурори потребують оперативної підтримки з боку іншої служби для розслідування випадків можливого жорстокого поводження з боку працівників поліції, така підтримка має надаватися з повністю незалежного джерела, а не від регіональних управлінь поліції²⁵⁴.

Незалежний механізм для розслідування скарг на поводження під час тримання під вартою в поліції є *важливою гарантією*²⁵⁵.

Комітет рекомендував створити орган, що складається з незалежних осіб, для проведення ретельного розслідування методів,

²⁵³ Kulik v. Ukraine, application № 10397/10, judgment 19.03.2015

²⁵⁴ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 25, P. 15.

²⁵⁵ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 November 1992, Para 21, P. 14.

які використовували офіцери поліції у відділенні поліції м. Лімасол під час затримання та допиту підозрюваних²⁵⁶.

Комітет рекомендує владі Румунії вжити заходів для забезпечення діяльності прокурорів, яким доручено розслідувати заяви про жорстоке поводження з боку співробітників органів правопорядку, власними слідчими як засіб посилення незалежності, оперативності та ретельності розслідувань²⁵⁷.

Критеріями ефективності розслідувань є наступне: 1) чи є особи, відповідальні за проведення розслідування, незалежними та неупередженими щодо осіб, причетних до подій; 2) чи проводиться розслідування швидко та ретельно²⁵⁸.

²⁵⁶ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 26 May 1996, Para 9, P. 8.

²⁵⁷ Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 10 to 21 May 2021, Para 27, P. 19.

²⁵⁸ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 17, P. 14.

САБОТУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ

Суд засуджує методи проведення розслідувань, які фактично становлять форму саботування розслідування.

Savitskyi v. Ukraine, n.n. 121-122;

Drozd v. Ukraine, n.n. 68-71²⁵⁹;

Grinenko v. Ukraine, n. 62²⁶⁰

Розслідування характеризувалося різними затримками – не тільки при збиранні доказів, але й при повідомленні заявника про винесені постанови, що значною мірою перешкоджало йому брати участь у зазначених перевірках і оскаржувати їх результати. Підхід органів влади до перевірки скарг заявника здебільшого мав на меті виправдання підозрюваних офіцерів міліції, а не встановлення справжніх обставин, за яких було завдано тілесних ушкоджень.

Kirpichenko v. Ukraine, n. 88

У рішенні у справі *Kaverzin v. Ukraine* Суд дійшов висновку, що небажання органів влади забезпечити проведення оперативного та ретельного розслідування скарг підозрюваних у вчиненні злочинів на жорстоке з ними поводження становить системну проблему у розумінні статті 46 Конвенції. У цій справі також не було докладено жодних вагомих зусиль для розслідування скарг заявника на жорстоке поводження.

Kirpichenko v. Ukraine, n. 89

Заявнику чинилися перешкоди в отриманні інформації про хід розслідування. Зокрема, його не повідомляли про постанову про відмову в порушенні кримінальної справи близько 13 місяців. Жодних пояснень такої затримки надано не було.

Kapustyak v. Ukraine, n. 81

²⁵⁹ Drozd v. Ukraine, application № 12174/03, judgment 30.07.2009

²⁶⁰ Grinenko v. Ukraine, № 33627/06, judgment 15.11.2012

ШВИДКІСТЬ ТА РЕТЕЛЬНОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ

Розслідування серйозних звинувачень у жорстокому поведженні повинно бути *швидким і ретельним*. Це означає, що органи влади повинні завжди робити серйозну спробу з'ясувати те, що сталося, і не повинні покладатися на поспішні чи необґрунтовані висновки для закриття свого розслідування або як підстави для свого рішення. Органи влади повинні вжити всіх доступних їм розумних заходів для фіксації доказів, які стосуються інциденту, у тому числі, серед іншого, показання очевидців та криміналістичні докази. Будь-які недоліки в розслідуванні, які підривають його здатність установити причини ушкоджень або відповідальних осіб, ризикують порушити цей стандарт.

Milena Felicia Dumitrescu v. Romania, n. 52;

Davydov and Others v. Ukraine, n. 278;

El-Masri v. the FYRM [GC], n. 183;

Hovhannisyan v. Armenia, n. 51;

Kapustyak v. Ukraine, n. 74;

Boicenco v. Moldova, n. 123²⁶¹;

Tanrikulu v. Turkey, n. 104²⁶²;

Zyakun v. Ukraine, n. 42²⁶³;

Orlik v. Ukraine, n. 35;

Basenko v. Ukraine, n. 58;

Lunev v. Ukraine, n. 90;

Gül v. Turkey, n. 89²⁶⁴

Оперативна реакція органів влади при розслідуванні тверджень про жорстоке поведження має велике значення для підтримки довіри суспільства до їх прихильності принципам верховенства права та для запобігання будь-яким ознакам змови або терпимості до незаконних дій.

Davydov and Others v. Ukraine, n. 278

²⁶¹ Boicenco v. Moldova, application № 41088/05, judgment 11.06.2006

²⁶² Tanrikulu v. Turkey [GC], application № 23763/94

²⁶³ Zyakun v. Ukraine, application № 34006/06, judgment 25.02.2016

²⁶⁴ Gül v. Turkey, application № 22676/93, judgment 14.12.2000

РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЛЮДСЬКОГО ПОВОДЖЕННЯ НА ПІДГРУНТІ ЕТНІЧНОЇ АБО РАСОВОЇ ВОРОЖНЕЧІ

При проведенні розслідування насильницьких інцидентів, таких як жорстоке поведіння, органи держави зобов'язані вживати всіх розумних заходів, щоб розкрити будь-який расистський мотив та встановити, чи може етнічна ворожнеча чи упередження відігравати певну роль у подіях.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 126

На практиці докази расової мотивації важко отримати. Зобов'язання держави розслідувати можливість расового підтексту насильницького акту є обов'язком використовувати свої зусилля і не є абсолютним. Влада повинна робити те, що є обґрунтованим за даних обставин, для збирання та забезпечення доказів, вивчення всіх практичних засобів відкриття істини та надання повністю обґрунтованого, неупередженого та об'єктивного рішення, не залишаючи підозрілих фактів, які можуть свідчити про насильство за ознакою раси.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 126

Протидіючи насильству та жорстокості з дискримінаційним наміром *на рівних підставах* із справами, що не мають таких підтексту, не потрібно запліщувати очі на специфіку дій, які особливо руйнують основні права. Невиконання принципів відмінності в ситуаціях, що суттєво відрізняються, може являти собою невинуватене поведіння, несумісне зі статтею 14 Конвенції.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 126

Суд вважає встановленим, що: (i) атака на будинки була мотивована антиромськими настроями; (ii) міліція не вжила жодних заходів для захисту будинків заявників від нападу, і не надала жодної об'єктивної причини своєї бездіяльності; (iii) резолюція селищної ради та, зокрема, присутність поліції та її пасивність на місці нападу викликали офіційне схвалення нападу; (iv) ця атака стала поведінням, що принижує гідність, зокрема з огляду на ставлення влади.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 136

ЗАСТОСУВАННЯ СТРОКІВ ДАВНОСТІ ТА АМНІСТІЙ (ПОМИЛУВАНЬ) ДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНILI КАТУВАННЯ

Результативність дій, вжитих у випадку жорстокого поводження, є невід'ємною складовою *превенції* жорстокого поводження. Довіра до задекларованої заборони катувань та інших форм жорстокого поводження підривається щоразу, коли посадові особи, винні у таких правопорушеннях, не притягнуті до відповідальності за свої дії. Якщо за інформацією, що свідчить про жорстоке поводження, не слідує швидка й ефективна реакція, ті, хто має намір застосовувати жорстоке поводження до затриманих осіб, швидко повірять – *і з достатніми підставами*, – що вони зможуть робити це *безкарно*. Навпаки, коли посадові особи, які наказують, санкціонують, потурають або продовжують катування або жорстоке поводження, притягуються до відповідальності, їм надається недвозначне повідомлення про те, що така поведінка не толерується²⁶⁵.

Якщо агента держави було звинувачено у вчиненні злочинів, пов'язаних із застосуванням катувань або жорстокого поводження, є дуже важливим, щоб проведенню кримінального провадження та винесенню вироку *не* перешкоджали строки давності, а амністії або помилування *не* застосовувалися.

Marguš v. Croatia [GC], n. 126

Амністія в цілому є *несумісною* з обов'язком, покладеним на державу щодо розслідування випадків катування, а тому обов'язок щодо кримінального переслідування злочинців не повинен бути підірваний наданням безкарності злочинцю у формі закону про амністію, що може розглядатися як порушення міжнародного права.

Marguš v. Croatia [GC], n. 126

Зобов'язання держав переслідувати такі діяння, як катування та умисні вбивства, є добре усталеним у практиці Суду. Практика Суду підтверджує, що застосування амністії щодо вбивства або поганого поводження з цивільними особами суперечитиме зобов'язанням держави за статтями 2 і 3 Конвенції, оскільки воно перешкоджатиме розслідуванню таких діянь і обов'язково ство-

²⁶⁵ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 18, P. 16.

рить ситуацію безкарності винних осіб. Такий результат зменшить вагу мети захисту, гарантованого статтями 2 і 3 Конвенції, та зробить *ілюзорними* гарантії щодо права особи на життя і права не піддаватися поганому поводженню. Об'єкт і мета Конвенції як інструменту захисту фізичних осіб вимагають, щоб її положення тлумачилися і застосовувалися таким чином, щоб її гарантії були практичними та ефективними.

Marguš v. Croatia [GC], n. 127

СПРИЯННЯ ПОСИЛЕННЮ АТМОСФЕРИ БЕЗКАРНОСТІ ЧЕРЕЗ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД РЕАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АГЕНТІВ ДЕРЖАВИ ЗА КАТУВАННЯ ВНАСЛІДОК СТРОКІВ ДАВНОСТІ

Заявник скаржився на те, що розслідування жорстокого поводження під час тримання під вартою у поліції не було ефективним, і що його права не були захищені. Покарання офіцерів поліції не було пропорційним стражданням, які заявник переніс внаслідок жорстокого поводження.

Barovov v. Russia, n. 29²⁶⁶

Уряд стверджував, що заявник не може бути жертвою стверджуваного порушення, оскільки національна влада засудила двох офіцерів поліції, визнала бездіяльність слідчого органу та надмірну тривалість розслідування, а також забезпечила заявника компенсацією.

Barovov v. Russia, n. 31

Заявник заявив, що звільнення офіцерів поліції від кримінальної відповідальності та умовні вироки були несумісними з превентивною роллю кримінальних санкцій у випадку катування, що нічого не було зроблено для притягнення до відповідальності третього учасника його жорстокого поводження, а компенсація була недостатньою.

Barovov v. Russia, n. 31

По-перше, національні органи повинні усувати будь-яке порушення Конвенції. У зв'язку з цим питання про те, чи може заявник заявити, що він став жертвою стверджуваного порушення, є актуальним на всіх етапах провадження у рамках Конвенції. Рішення чи заходу, сприятливого для заявника, в принципі недостатньо, щоб позбавити його статусу жертви для цілей статті 34 Конвенції, якщо національні органи влади не визнають це прямо чи по суті, а потім не забезпечують відповідного відшкодування за порушення Конвенції.

²⁶⁶ Barovov v. Russia, application № 9183/09, judgment 15.06.2021

*Gäfgen v. Germany [GC], n. 115²⁶⁷;
Barovov v. Russia, n. 37*

Якщо особа висуває небезпідставну скаргу про те, що вона була піддана жорстокому поводженню з боку офіцерів поліції або інших агентів держави незаконно та з порушенням статті 3 Конвенції, це положення слід читати разом із загальним обов'язком держави відповідно до статті 1 Конвенції про забезпечення кожної людини під її юрисдикцією прав та свобод, визначених у Конвенції, що вимагає, як наслідок, ефективного офіційного розслідування.

Barovov v. Russia, n. 38

Основною метою такого розслідування є забезпечення ефективного виконання національних законів, що забороняють катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання у справах, що стосуються агентів держави, а також забезпечення їх відповідальності за жорстоке поводження, яке відбувається під їх контролем.

Barovov v. Russia, n. 38

Для того, щоб розслідування було ефективним, воно повинно мати можливість *встановити та покарати винних*. Хоча це не є обов'язком досягнення результатів, а радше *використання засобів*, будь-який недолік у розслідуванні, що підриває його здатність встановлювати причину ушкоджень або особу відповідальних агентів держави, ризикує порушити необхідний стандарт ефективності.

Barovov v. Russia, n. 38

Швидка реакція органів влади у розслідуванні звинувачень у жорстокому поводженні є важливою для підтримки довіри громадськості до дотримання принципу верховенства права та запобігання будь-якої видимості змови або терпимості до протиправних дій.

*Bouyid v. Belgium [GC], n.n., 117, 119, 120, 121²⁶⁸;
Barovov v. Russia, n. 38*

Результати кримінальних проваджень, включаючи *кримінальні покарання*, а також *вжиті дисциплінарні заходи*, є вирішальними.

Barovov v. Russia, n. 38

²⁶⁷ Gäfgen v. Germany [GC], application № 22978/05, judgment 01.06.2010

²⁶⁸ Bouyid v. Belgium [GC], application № 23380/09, judgment 28.09.2015

Є вкрай важливим, щоб забезпечувався залякуючий вплив на явної судової системи та підкреслювалося значення ролі, яку вона повинна відігравати у запобіганні порушенням заборони жорстокого поводження

*Gäfgen v. Germany [GC], n. 121*²⁶⁹;

Barovov v. Russia, n. 38

Хоча Суд повинен поважати національні суди у виборі відповідних санкцій за жорстоке поводження та вбивства з боку агентів держави, він повинен здійснювати певні повноваження щодо перегляду та втручатися у випадки *явної непропорційності* між тяжкістю діяння та призначеним покаранням.

*Nikolova and Velichkova v. Bulgaria, n. 62*²⁷⁰;

*Atalay v. Turkey, n. 40*²⁷¹;

Barovov v. Russia, n. 38

Суд зауважує, що владі знадобилося майже 12 років – це *необґрунтовано тривалий період* – для проведення досудового розслідування та судового розгляду у кримінальному провадженні, яке закінчилося засудженням двох офіцерів поліції, які піддали заявника жорстокому поводженню.

Barovov v. Russia, n. 39

Значну частину цього часу розслідування становили затримки внаслідок неодноразового незаконного закриття та зупинення провадження.

Barovov v. Russia, n. 39

Лише після отримання висновку СМЕ від експертів, які не були з регіонального центру СМЕ (які протягом багатьох років висловлювали суперечливі думки щодо часу нанесення тілесних ушкоджень заявнику та виключали можливість заподіяння тяжкої травми в області живота в день жорстокого поводження із заявником), будь-який значущий прогрес у розслідуванні стався лише через 9 років після злочину.

Barovov v. Russia, n. 39

Однак один із трьох виконавців жорстокого поводження із заявником ніколи не був офіційно встановлений та притягнутий до відповідальності, незважаючи на вимоги заявника, який сам його

²⁶⁹ Gäfgen v. Germany [GC], application № 22978/05, judgment 01.06.2010

²⁷⁰ Nikolova and Velichkova v. Bulgaria, application № 7888/03, judgment 20.12.2007

²⁷¹ Atalay v. Turkey, application № 1249/03, judgment 18.09.2008

ідентифікував. Влада не надала жодних причин, які припинили провадження проти нього на тій підставі, що обвинувачення за статтею 286 КК минуло через давність, а також чому його обвинувачення за ч. 3(а) статті 111 КК (як й інші двоє поліцейські, з якими він вчинив злочин) було неможливим.

Barovov v. Russia, n. 39

Важливі медичні та інші докази були втрачені.

Barovov v. Russia, n. 39

Суд не має завдання аналізувати, чи належним чином дії офіцерів були кваліфіковані відповідно до КК РФ. Однак Суд має право перевірити, наскільки спосіб застосування російського законодавства у цьому випадку призвів до результатів, що суперечать вимогам статті 3 Конвенції.

Myumyun v. Bulgaria, № 67258/13, n. 75²⁷²;

Barovov v. Russia, n. 40

Щодо засудження поліцейських за ч. 3(а) статті 111 КК (умисне заподіяння групою осіб тяжкої шкоди здоров'ю, небезпечної для життя, з приниженням та стражданнями для потерпілого), яке передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 12 років, то національні суди вирішили призупинити накладення реального 6-річного строку ув'язнення з огляду на, зокрема, тривалий час після злочину, позитивні характеристики з місця роботи та проживання офіцерів, відсутність попередніх судимостей та їх законслухняна поведінка після вчинення злочину.

Barovov v. Russia, n. 41

Суд не може прийняти ці аргументи як обґрунтування призначення умовних вироків працівникам поліції, які були визнані винними у діях, заборонених статтею 3 Конвенції і характеризується за національним законодавством як особливо тяжкий злочин.

Nikolova and Velichkova, n. 63;

Kopylov v. Russia, n. 141²⁷³;

Barovov v. Russia, n. 41

Щодо засудження офіцерів відповідно до ч. 3(а) статті 286 КК, яке передбачало покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 10 років, офіцери були засуджені до 5 років позбавлення волі та надалі звільнені від кримінальної відповідальності за закінчен-

²⁷² Myumyun v. Bulgaria, application № 67258/13, judgment 03.11.2015

²⁷³ Kopylov v. Russia, application № 3933/04, judgment 29.07.2010

ням встановленого законом строку притягнення до кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність офіцерів поліції за зловживання службовим становищем стала неможливою внаслідок недосконалого розслідування, яке тривало більше 9 років через численні незаконні рішення, які то закривали провадження, то призупиняли його. Явна відсутність ретельності з боку влади призвела до результату кримінального провадження, який не мав залякуючого ефекту, здатного забезпечити ефективне запобігання жорстокому поводженню з боку поліції.

*Abdulsamet Yaman v. Turkey, n. 55*²⁷⁴;

*İzci v. Turkey, n.n. 72-73*²⁷⁵;

Barovov v. Russia, n. 42

Отже, у цій справі мета ефективного захисту від актів жорстокого поводження не була досягнута будь-яким чином.

*Beganović v. Croatia, n. 85*²⁷⁶;

Barovov v. Russia, n. 42;

*V.K. v. Russia, n. 189*²⁷⁷

Суд очікує, що держави будуть ще більш суворими, караючи співробітників своїх органів правопорядку за вчинення таких тяжких злочинів, що загрожують життю, як порівняти зі звичайними злочинцями, адже йдеться не лише про юридичну відповідальність окремих злочинців, проте й на додаток про обов'язок держави боротися з почуттям безкарності, де злочинці можуть вважати, що вони користуються такою безкарністю в силу свого службового становища.

Barovov v. Russia, n. 42

Йдеться також про підтримання довіри суспільства до правоохоронної системи та повагу до неї.

*Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary, n. 157*²⁷⁸;

*Erukidze and Girgvliani v. Georgia, n 274*²⁷⁹;

Barovov v. Russia, n. 42

Немає жодних ознак того, що стосовно офіцерів поліції були вжиті дисциплінарні заходи та вони були відсторонені від роботи

²⁷⁴ *Abdulsamet Yaman v. Turkey*, application № 32446/96, judgment 02.11.2004

²⁷⁵ *İzci v. Turkey*, application № 42606/05, judgment 23.07.2013

²⁷⁶ *Beganović v. Croatia*, application № 46423/06, judgment 25.06.2009

²⁷⁷ *V.K. v. Russia*, application № 68059/13, judgment 07.03.2017

²⁷⁸ *Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary*, application № 17247/13, judgment 26.05.2020

²⁷⁹ *Erukidze and Girgvliani v. Georgia*, application № 25091/07, judgment 26.04.2011

до завершення кримінального провадження проти них. На момент винесення обвинувального вироку офіцер *П.* все ще був офіцером поліції, займав посаду керівника підрозділу у вищому відділі поліції, а офіцер *Т.* вирішив піти у відставку. Проте Судом підкреслюється важливість відсторонення таких агентів держави від виконання обов'язків агента у випадках перебування під слідством або під час судового розгляду, а також їх звільнення у разі засудження.

Ali and Ayşe Duran v. Turkey, n. 64²⁸⁰;

Nikolova and Velichkova, n. 63²⁸¹;

Savin v. Ukraine, n. 71²⁸²;

Barovov v. Russia, n. 42

Суд не залишає поза увагою те, що національні суди у цивільному процесі присудили заявнику компенсацію за необґрунтовану тривалість кримінального провадження за його жорстоке поводження. Однак, беручи до уваги інші серйозні недоліки розслідування, не визнані національними органами влади, зокрема звільнення двох офіцерів поліції від кримінальної відповідальності та звільнення їх від покарання з випробуванням, що було *явно непропорційним* тяжкості їхніх дій, що не мало необхідного залякуючого впливу на агентів держави, які вважають, що вони й надалі можуть безкарно зловживати правами осіб, що перебувають під їх контролем.

Barovov v. Russia, n. 45

Крім того, через відсутність будь-яких серйозних зусиль щодо виявлення та покарання третього злочинця, заявник все ще може претендувати на те, щоб бути жертвою порушення статті 3 Конвенції у розумінні статті 34 Конвенції.

Barovov v. Russia, n. 45

З огляду на викладене вище мало місце процесуального аспекту порушення статті 3 Конвенції.

Barovov v. Russia, n. 46

²⁸⁰ *Ali and Ayşe Duran v. Turkey*, № 42942/02, judgment 08.04.2008

²⁸¹ *Nikolova and Velichkova*, application № 7888/03, judgment 20.12.2007

²⁸² *Savin v. Ukraine*, application № 34725/08, judgment 16.02.2012

ЗАЛУЧЕННЯ ПОТЕРПІЛОГО ДО ПРОЦЕСУ РОЗСЛІДУВАННЯ

Потерпілий повинен мати можливість брати *дієву* участь у розслідуванні в тій чи іншій формі.

Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine, n. 67;

Mocanu and Others v. Romania [GC], n. 324;

Ognyanova and Choban v. Bulgaria, n. 107²⁸³;

Khadzhialiyev and Others v. Russia, n. 106²⁸⁴;

Dedovskiy and Others v. Russia, n. 92²⁸⁵;

Davydov and Others v. Ukraine, n. 278;

El-Masri v. the FYRM [GC], n. 185;

O'Keeffe v. Ireland [GC], n. 172;

Denis Vasilyev v. Russia, n. 157;

Поняття ефективного засобу правового захисту щодо тверджень про жорстоке поводження також включає в себе *ефективний* доступ заявника до процесу розслідування.

Kirpichenko v. Ukraine, n. 84;

Ogorodnik v. Ukraine, n. 87

Не було забезпечено право заявника на активну участь у розслідуванні. Слідчий не допитав його особисто, версія заявника про події не була навіть згадана в постанові. Оскільки кримінальна справа не була порушена, заявник не міг офіційно претендувати на статус жертви або користуватися процесуальними правами, що випливають з цього статусу.

Chember v. Russia, n. 63

²⁸³ *Ognyanova and Choban v. Bulgaria*, application № 46317/99, judgment 23.02.2006

²⁸⁴ *Khadzhialiyev and Others v. Russia*, application № 3013/04, judgment 06.11.2008

²⁸⁵ *Dedovskiy and Others v. Russia*, application № 7178/03, judgment 15.05.2008

ЧИ ДОСТАТНЬО МАТЕРІАЛЬНОЇ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА НЕЛЮДСЬКЕ ПОВОДЖЕННЯ З БОКУ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ?

Провадження, наслідком якого могло бути лише присудження компенсації, а не покарання осіб, винних у поганому поведженні, не може вважатися таким, що відповідає процесуальним вимогам статті 3 Конвенції.

*Kelly and Others v. the UK, n. 105*²⁸⁶;

Tanrikulu v. Turkey, n. 79;

Salman v. Turkey, n. 83;

Avsar v. Turkey, n. 377;

Ayder v. Turkey, n. 98;

Ilhan v. Turkey, n. 61;

Yasa v. Turkey, n. 74;

Gul v. Turkey, n. 57

Якби органи влади могли обмежувати свою реакцію на випадки умисного поганого поведження простою виплатою компенсації, залишаючись пасивними до судового переслідування винних, це зробило б можливим для уповноважених осіб держави в деяких випадках фактично безкарно зловживати правами осіб, що перебувають під їхнім контролем, і загальна правова заборона катування та нелюдського поведження або покарання, незважаючи на її фундаментальну значущість, стала б неефективною на практиці.

Krastanov v. Bulgaria, n. 60

У ситуації, коли смерть мала місце внаслідок умисного поганого поведження, порушення Конвенції неможливо виправити лише шляхом надання компенсації потерпілій особі. Якби органи влади реагували на такі інциденти, що мали місце з вини представників держави, лише виплатою компенсації, не вживаючи при цьому достатніх заходів для кримінального переслідування і покарання винних осіб, тоді в деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем.

Mikhalkova and Others v. Ukraine, n. 31

²⁸⁶ Kelly and Others v. the UK, application № 30054/96, judgment 04.05.2001

НЕЗДАТНІСТЬ ПРИТЯГТИ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБУ, ВИННУ В ЖОРСТОКОМУ ПОВОДЖЕННІ

Держава відповідальна за добробут затриманих осіб. Існує обов'язок органів влади захищати таких осіб. Враховуючи те, що існує обов'язок органів влади нести відповідальність за ушкодження, спричинені особам під їхнім контролем, нездатність знайти та переслідувати в кримінальному порядку осіб, винних у злочині насильства проти особи, яка тримається під вартою, не звільняє державу від її відповідальності за Конвенцією.

Lopatin and Medvedskiy v. Ukraine, n. 59;

Samardak v. Ukraine, n. 39²⁸⁷;

Ayşe Tepe v. Turkey, n. 40²⁸⁸;

Esen v. Turkey, n. 28²⁸⁹;

Yaz v. Turkey, n. 30²⁹⁰

Виходячи з обов'язку представників органів влади нести відповідальність за осіб, які перебувають під їхнім контролем, виправдання поліцейських у кримінальному процесі не звільняє державу від відповідальності, яку покладає на неї Конвенція.

Berktaş v. Turkey, n. 168;

Bursuc v. Romania, n. 80

²⁸⁷ Samardak v. Ukraine, application № 43109/05, judgment 04.11.2010

²⁸⁸ Ayşe Tepe v. Turkey, application № 29422/95, judgment 22.07.2003

²⁸⁹ Esen v. Turkey, application № 29484/95, judgment 22.07.2003

²⁹⁰ Yaz v. Turkey, application № 29485/95, judgment 22.07.2003

КАМЕРИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАТРИМАННЯ

Незадовільні умови, в яких заявника тримали під вартою, посилювали його психологічні страждання, яких він зазнав унаслідок незаконного затримання, були ознакою поводження, передбаченого статтею 3 Конвенції.

Fedotov v. Russia, n.n. 66-70

НЕНАДАННЯ НАЛЕЖНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ОСОБАМ, ЩО ЇХ ПОТРЕБУЮТЬ

Держава зобов'язана вживати особливих заходів для надання уразливим особам ефективного захисту від жорстокого поводження, про які влада знала або повинна була знати.

Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania [GC], n. 130

Держави несуть обов'язок захищати осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією, від катування або жорстокого поводження чи покарання. Цей обов'язок включає в себе здійснення *ефективних заходів*, спрямованих на захист дітей та інших соціально вразливих категорій населення від неналежного з ними поводження, про яке органи влади знали або повинні були знати.

O'Keeffe v. Ireland [GC], n. 144;

Z. and Others v. the UK, n. 73;

E. and Others v. the UK

Неспроможність системи державних органів захистити заявників від жорстокого та довготривалого знущання та бездіяльності з боку батьків є порушенням статті 3 Конвенції.

Z. and Others v. the UK;

E. and Others v. the UK

Шкільні органи зобов'язані захищати здоров'я та благополуччя школярів і, зокрема, малих дітей, які є особливо вразливими і перебувають під виключним контролем цих органів.

O'Keeffe v. Ireland [GC], n. 144

ПЕРЕБУВАННЯ ІНВАЛІДІВ У ПРИМІЩЕННІ БЕЗ НАЛЕЖНОГО ОБЛАДНАННЯ

Якщо агенти держави вирішують позбавити свободи інваліда, вони повинні виявити особливу турботу щодо гарантування таких умов, які б відповідали його особливим потребам, спричиненим інвалідністю.

Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania [GC], n. 131

Немає доказів того, що працівники поліції або в'язниці мали намір здійснювати заходи всупереч статті 3 Конвенції. Проте самі умови перебування заявниці надають підстави говорити про таке порушення. Порушення статті 3 Конвенції констатується з точки зору можливості передбачити це порушення, оскільки з обставин справи було цілком очевидно, що засудження особи, прикутої до інвалідного візка і позбавленої можливості обслуговувати себе, до покарання у вигляді ув'язнення – навіть на незначний строк – без забезпечення їй належних умов тримання під вартою неодмінно призведе до порушення конвенційного права.

*Price v. the UK, n. 30*²⁹¹

²⁹¹ Price v. the UK, application № 33394/96, judgment 10.07.2001

ЗНИЩЕННЯ МАЙНА ЯК ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

Знищення будинку та майна 70-річної заявниці на її очах агентами держави під час проведення поліцейської операції є нелюдським поводженням.

*Dulaş v. Turkey, n.n. 54-56*²⁹²

Знищення будинків заявників, які перебували у віці 54 та 60 років, на їх очах агентами держави під час проведення поліцейської операції є нелюдським поводженням.

*Selçuk and Asker v. Turkey, n.n. 77-78*²⁹³

²⁹² Dulaş v. Turkey, application № 25801/94, judgment 30.01.2001

²⁹³ Selçuk and Asker v. Turkey, applications № 23184/94, 23185/94, judgment 24.04.1998

ПЕРЕБУВАННЯ ОСОБИ В ОЧІКУВАННІ УВ'ЯЗНЕНОГО РОДИЧА

Беручи до уваги поведінку національних органів влади, встановлено, що перша заявниця – мати затриманої п'ятирічної дитини – зазнала глибоких страждань та переживань внаслідок затримання її доньки (*другої заявниці*).

*Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium, n. 55-59*²⁹⁴

Становище *другої заявниці* характеризувалося її дуже молодим віком, тим фактом, що вона була нелегальним мігрантом у чужій країні, і тим фактом, що її не супроводжувала її родина, а тому *друга заявниця* була надзвичайно вразливою. З огляду на абсолютний характер захисту, який надається статтею 3 Конвенції, важливо мати на увазі, що це є вирішальним фактором і він має перевагу над міркуваннями, пов'язаними зі статусом *другої заявниці* як нелегального мігранта. Таким чином, *друга заявниця*, безсумнівно, належала до класу *дуже вразливих членів суспільства*, щодо яких бельгійська держава була зобов'язана вжити відповідних заходів для забезпечення догляду та захисту в рамках своїх позитивних зобов'язань за статтею 3 Конвенції.

Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium, n. 55

Заходи, вжиті бельгійською владою (інформування першої заявниці про позицію, надання першій заявниці номера телефону, за яким вона могла б зв'язатися зі своєю дочкою (*другою заявницею*), призначення адвоката для допомоги *другій заявниці* та підтримка зв'язку з канадською владою та посольством Бельгії в Кіншасі) були явно недостатніми для виконання зобов'язань бельгійської держави щодо забезпечення догляду за *другою заявницею*. Крім того, держава мала в своєму розпорядженні цілу низку засобів. Суд не сумнівається, що тримання *другої заявниці* під вартою в описаних вище умовах спричинило їй *значні страждання*. Органи влади, які видали наказ про її затримання, також не могли не знати про серйозні психологічні наслідки для неї. Тримання під вартою *другої заявниці* в таких умовах продемонструвало *відсутність гуманності* до такого рівня, що це було рівнозначно нелюдському поводженню. Отже, мало місце порушення статті 3 Конвенції.

Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium, n.n. 58-59

²⁹⁴ Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium, application № 13178/03, judgment 12.10.2006, final 12.01.2007

Занепокоєння матері восьмирічної дитини, яка провела день у відділку поліції під час розслідування проти матері, що поліція не повідомила про її затримання органам опіки дітей, *не досягло* необхідного мінімального рівня жорстокості.

*Tarak and Depe v. Turkey, n. 79*²⁹⁵

Немає сумніву, що заявниця, як мати, страждала від занепокоєння через те, що її восьмирічного сина утримували у поліції щонайменше один день. Проте обставини справи не дозволяють стверджувати, що поріг жорстокості, що вимагається статтею 3 Конвенції, було досягнуто.

Tarak and Depe v. Turkey, n. 79

²⁹⁵ Tarak and Depe v. Turkey, application № 70472/12, judgment 09.04.2019

ТЕРОРИЗМ ТА ДОТРИМАННЯ КОНВЕНЦІЙНИХ ВИМОГ

Суд вважає законним прийняття державами-учасниками *твердої позиції* щодо тих, хто робить свій внесок у вчинення терористичних актів, з якими він не може змиритися за жодних обставин.

Othman (Abu Qatada) v. the UK, n. 183

Розслідування справ про терористичні злочини, безсумнівно, створює певні проблеми для органів влади.

Brogan and Others v. the UK, n. 61;

Murray v. the UK [GC], n. 58;

Dikme v. Turkey, n. 64

Проте потреби розслідування та безумовна складність боротьби зі злочинністю, зокрема з тероризмом, не можуть виправдати порушення захисту фізичного стану людини.

Tomasi v. France, n. 115

У рамках боротьби з тероризмом держави повинні мати можливість депортації іноземців, яких вони вважають загрозою для державної безпеки. Розгляд питання про те, чи насправді особа становить таку загрозу, не є завданням Суду; його єдине завдання полягає в розгляді питання про те, чи буде депортація такої особи сумісною з її правами за Конвенцією.

Othman (Abu Qatada) v. the UK, n. 184

Навіть за найскладніших обставин, таких як боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, Конвенція *категорично забороняє* будь-яке катування або нелюдське поводження чи таке, що принижує людську гідність, поводження або покарання.

Sylenok and Tekhnoservis-Plus v. Ukraine, n. 66;

Bekos and Koutropoulos v. Greece, n. 45²⁹⁶;

Assenov and Others v. Bulgaria, n. 93;

Khachaturov v. Armenia, n. 81²⁹⁷;

Selmouni v. France [GC], n. 95;

Jalloh v. Germany [GC], n. 99;

Bazorkina v. Russia, n. 129;

Bocharov v. Ukraine, n. 44;

²⁹⁶ Bekos and Koutropoulos v. Greece, application № 15250/02, judgment 13.12.2005

²⁹⁷ Khachaturov v. Armenia, application № 59687/17, judgment 24.06.2021

*Zyakun v. Ukraine, n. 39*²⁹⁸

Суд усвідомлює *труднощі*, з якими стикаються держави у сфері захисту своїх громадян від терористичного насильства. Це робить ще більш важливим наголос, що стаття 3 Конвенції закріплює одну з найбільш фундаментальних цінностей демократичного суспільства. На відміну від більшості основних положень Конвенції та протоколів, стаття 3 Конвенції *не* передбачає винятків і ніяких відступів від неї, незважаючи на існування надзвичайного стану, що загрожує життю нації. Навіть у найскладніших обставинах, таких як *боротьба з тероризмом*, а також незалежно від поведінки зацікавленої особи Конвенція забороняє в абсолютному значенні тортури і нелюдське або принижуюче гідність поводження і покарання.

*A. and Others v. the UK [GC], n. 126*²⁹⁹;

Khachaturov v. Armenia, n. 81;

*Trabelsi v. Belgium, n. 117*³⁰⁰;

Cobzaru v. Romania, n. 60;

*Zyakun v. Ukraine, n. 39*³⁰¹

²⁹⁸ *Zyakun v. Ukraine*, application № 34006/06, judgment 25.02.2016

²⁹⁹ *A. and Others v. the UK [GC]*, application № 3455/05, judgment 19.02.2009

³⁰⁰ *Trabelsi v. Belgium*, application № 140/10, judgment 04.09.2014

³⁰¹ *Zyakun v. Ukraine*, application № 34006/06, judgment 25.02.2016

ЗАПОБІГАННЯ НЕНАЛЕЖНОМУ ПОВОДЖЕННЮ

Держава має позитивний обов'язок забезпечувати захист від нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 124;

Z. and Others v. the UK, n. 73;

Oshurko v. Ukraine, n. 68³⁰²;

M.C. v. Bulgaria, n. 149

Такий захист вимагає вжиття *розумних та ефективних заходів* з метою запобігання поганому поводженню, про яке органи влади знали чи повинні були знати. Зокрема, держава несе відповідальність за кожну особу, яка тримається під вартою, оскільки особа, перебуваючи під владою агентів держави, перебуває у вразливому становищі, а тому органи влади зобов'язані її захищати. Проте цей обов'язок необхідно тлумачити таким чином, щоб не покладати на органи влади надмірний тягар.

Burlya and Others v. Ukraine, n. 124;

O'Keeffe v. Ireland [GC], n. 144;

Oshurko v. Ukraine, n. 69;

Berktaş v. Turkey, n. 167

Для заявника достатньо показати, що органи влади не зробили всього, що розумно очікувалося від них, для запобігання реалізації реального та прямого ризику його фізичній недоторканності, про який вони знали чи повинні були знати. Йдеться про питання, відповідь на яке залежить від сукупності обставин справи, яка розглядається.

Keenan v. the UK, n.n. 110-115;

Oshurko v. Ukraine, n. 70

Водночас, беручи до уваги труднощі в забезпеченні правопорядку в сучасному суспільстві, непередбачуваність людської поведінки та оперативний вибір, який необхідно зробити в питаннях пріоритетності та ресурсів, межі цього позитивного зобов'язання необхідно тлумачити таким чином, щоб не накладати нездійснених або непропорційно важких завдань на органи влади.

Dorđević v. Croatia, n. 139;

O'Keeffe v. Ireland [GC], n. 144;

Burlya and Others v. Ukraine, n. 124

³⁰² *Oshurko v. Ukraine*, application № 33108/05, judgment 08.09.2011

Тому не кожен стверджуваний ризик поганого поводження може тягнути за собою обов'язок за Конвенцією з боку органів влади щодо вжиття оперативних заходів для запобігання матеріалізації цього ризику. Для того щоб виникло *позитивне зобов'язання*, необхідно встановити, що органи влади знали або повинні були знати у відповідний момент часу про існування для встановленої особи реального та безпосереднього ризику жорстокого поводження від злочинних дій третьої сторони і що вони не вжили заходів у рамках своїх повноважень, вжиття яких, якщо судити розумно, можна було очікувати для уникнення цього ризику.

Dordević v. Croatia, n. 139;

O'Keeffe v. Ireland [GC], n. 144

Ще одним важливим міркуванням є необхідність забезпечення того, щоб поліція здійснювала свої повноваження з контролю та запобігання скоєнню злочинів у спосіб, який повністю дотримується *належної правової процедури* та *інших гарантій*, які законно накладають обмеження на її повноваження в розслідуванні злочинів та притягненні правопорушників до відповідальності (у тому числі гарантій, передбачених статтею 8 Конвенції).

Dordević v. Croatia, n. 139

ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ СПІВРОБІТНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ (ЗАГАЛЬНІ СТАНДАРТИ КОМІТЕТУ)

Комітет приділяє особливу увагу *трьом правам* тих осіб, яких затримала поліція: 1) праву особи повідомити про факт свого затримання третю сторону за власним вибором (члена родини, друга, консульство); 2) праву доступу до адвоката; 3) праву вимагати медичного обстеження лікарем за власним вибором (додатково до медичного обстеження, яке здійснюється лікарем, якого запросили поліцейські органи)³⁰³.

Зазначені ці права є трьома основними гарантіями проти жорстокого поводження із затриманими особами, і вони мають застосовуватися від самого початку затримання, незалежно від того, як таке затримання визначається у відповідній правовій системі (затримання, арешт тощо)³⁰⁴.

Особи, яких затримала поліція, повинні бути негайно поінформовані про свої права, зокрема, про наступні права: 1) право повідомити про факт свого затримання третю сторону; 2) право доступу до адвоката; 3) право вимагати медичного обстеження лікарем³⁰⁵.

Будь-яка надана державним органам можливість відстрочки в реалізації одного з наведених вище прав має бути чітко визначена, а її застосування жорстко обмежене в часі³⁰⁶.

Що стосується більш конкретно права доступу до адвоката і вимоги медичного обстеження не тим лікарем, якого запросили поліцейські органи, то при системах, де, у виняткових випадках, адвокати та лікарі можуть обиратися з попередньо визначених

³⁰³ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, CPT/Inf(92)3-part1, 1992. П. 36; Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 November 1992, Para 45, P. 20.

³⁰⁴ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, CPT/Inf(92)3-part1, 1992. П. 37.

³⁰⁵ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, CPT/Inf(92)3-part1, 1992. П. 38.

³⁰⁶ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, CPT/Inf(92)3-part1, 1992. П. 38.

переліків, складених за згодою з відповідною професійною організацією, будь-яка відстрочка у здійсненні цих прав, має бути скасована³⁰⁷.

Доступ до адвоката для осіб, яких тримають під вартою в поліції, передбачає право зв'язатися з адвокатом та право на візит адвоката (в обох випадках обов'язковою умовою є гарантія конфіденційності переговорів). Так само важливим є право особи на присутність адвоката під час допиту³⁰⁸.

Стосовно медичного обстеження осіб, яких тримають під вартою в поліції, то ці обстеження повинні проводитись у такий спосіб, щоб поліцейські службовці не могли чути, а по можливості й спостерігати за таким обстеженням. Після цього результати кожного обстеження а також відповідні заяви затриманої особи і висновки лікаря офіційно протоколюються лікарем і надаються затриманій особі та її адвокату³⁰⁹.

Стосовно самої процедури проведення допиту Комітет вважає, що повинні існувати чіткі правила та інструкції проведення поліцейського допиту. Вони, зокрема, повинні врегульовувати такі питання: інформування затриманої особи про персональні дані (прізвища та/або номери) осіб, які присутні під час проведення допиту; допустима тривалість допиту; час на відпочинок між допитами та час на перерви під час проведення допиту; місця, де може проводитись допит; можлива вимога до затриманої особи стояти під час відповіді на запитання; допит осіб, які знаходяться під впливом наркотиків, алкоголю тощо. Також слід вимагати, щоб постійно фіксувався час початку та закінчення допиту, так само як і висловлені під час допиту будь-які прохання від затриманої особи, а також від осіб, що були присутні під час кожного допиту³¹⁰.

Комітет вважає за необхідне додати, що електронні записи поліцейських допитів є додатковою гарантією недопущення жор-

³⁰⁷ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, CPT/Inf(92)3-part1, 1992. П. 38.

³⁰⁸ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, CPT/Inf(92)3-part1, 1992. П. 38.

³⁰⁹ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, CPT/Inf(92)3-part1, 1992. П. 38.

³¹⁰ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, CPT/Inf(92)3-part1, 1992. П. 39.

стокого поводження із затриманими особами (такі записи надають також значні переваги самій поліції)³¹¹.

Основні гарантії, які надаються затриманим поліцією особам, будуть значно підсилені (і це може значно полегшити роботу офіцерів поліції), якщо буде вестись єдине й повне досьє щодо кожної затриманої особи, де б фіксувалися всі аспекти, що пов'язані із затриманням особи, та мають бути відображені усі заходи, яких було вжито по відношенню до затриманої особи (час, коли особу було позбавлено волі та мотив(и) цього заходу; час, коли особу було поінформовано про її права; фіксація ушкоджень, проявів душевних захворювань тощо; час, коли було сповіщено близьких/консула чи адвоката, а також час, коли вони відвідали затриману особу; час, коли було запропоновано їжу; час, коли проводився допит; час, коли особу було переведено до іншого закладу або звільнено тощо)³¹².

Слід вимагати, щоб підпис заінтересованої особи був під різними пунктами (наприклад, тими, де йдеться про речі, які можуть бути в розпорядженні особи, або про факт повідомлення про якість із прав та про застосування або відмову у застосуванні якогось із прав), і, якщо це необхідно, було надане пояснення відсутності такого підпису. Окрім цього, адвокат затриманої особи повинен мати доступ до досьє тримання під вартою³¹³.

Існування незалежного механізму розгляду скарг щодо поводження під час тримання під вартою в поліції є ще однією важливою гарантією дотримання прав³¹⁴.

Тримання під вартою в поліції, в основному, триває відносно недовго. З огляду на це не слід сподіватись на те, що в установах поліції будуть такі ж добрі матеріальні умови тримання, як і в тих місцях, де позбавлені волі особи перебувають тривалий період часу. Однак певні елементарні вимоги щодо матеріального забезпечення мають бути дотримані³¹⁵.

³¹¹ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(92)3-part1, 1992. П. 39.

³¹² Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(92)3-part1, 1992. П. 41.

³¹³ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(92)3-part1, 1992. П. 41.

³¹⁴ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(92)3-part1, 1992. П. 40.

³¹⁵ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(92)3-part1, 1992. П. 42.

Всі поліцейські камери повинні мати належний розмір – з огляду на кількість осіб, які можуть там знаходитись – а також відповідне освітлення (достатнє для читання у час, що не відводиться для сну) і вентиляцію. Бажано, щоб камери мали природнє освітлення. Окрім цього, камери мають бути обладнані засобами для відпочинку (наприклад, закріпленим стільцем або закріпленою лавкою); особи, які повинні провести ніч в місці тримання, мають бути забезпечені чистими матрацом та ковдрами³¹⁶.

Особам, яких тримають під вартою в поліції, слід дозволяти справляти природні потреби в час, коли вони того забажають, в чистих і пристойних умовах; їм також слід надавати відповідну можливість для умивання. Ці особи повинні бути забезпечені харчуванням у відведений для цього час, включаючи, як мінімум, один раз на день повноцінне харчування (щось більш суттєве, ніж бутерброд)³¹⁷.

Питання про те, яким має бути належний розмір поліцейської камери (або будь-яке інше приміщення для затриманого/ув'язненого) є досить складним. При оцінці до уваги слід брати численні фактори. Однак, делегації Комітету вважають за необхідне встановити основні критерії при вирішенні цього питання. Наступний критерій (що розглядається скоріше як бажаний рівень, аніж як мінімальний стандарт) застосовується при оцінці поліцейських камер для одиночного тримання на час, що перевищує декілька годин: загальна площа приблизно 7 кв.м., відстань між стінами не менше 2 метрів та відстань між підлогою і стелею 2.5 метри³¹⁸.

³¹⁶ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, CPT/Inf(92)3-part1, 1992. П. 42.

³¹⁷ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, CPT/Inf(92)3-part1, 1992. П. 42.

³¹⁸ Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. 2-а Загальна доповідь, CPT/Inf(92)3-part1, 1992. П. 43.

МЕТА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (СТАНДАРТИ КОМІТЕТУ)

Комітет наголошує на необхідності реалізовувати у правоохоронній діяльності *принципово інший підхід* до поліцейського розслідування. Система кримінального правосуддя, що надає перевагу *доказам зізнання*, створює для слідчих стимули застосовувати фізичний або психологічний примус. Перш за все, головна мета допиту підозрюваного повинна бути чітко визначена: мета має полягати в отриманні точної та достовірної інформації для точного з'ясування обставин справи, а не в тому, щоб отримати зізнання від фактичного підозрюваного, який в очах офіцерів, які проводять допит, вже є винним³¹⁹.

Для оперативних співробітників поліції та слідчих необхідно регулярно проводити спеціальні тренінги щодо підстав застосування сили та практичні тренінги щодо професійних методів інтерв'ю (*таких як investigative interviewing з метою отримання точних і достовірних свідчень від жертв, свідків або підозрюваних щодо справ, які розслідуються поліцією*). Крім того, більшу увагу слід приділяти сучасним науковим методам розслідування шляхом здійснення відповідних інвестицій в обладнання та кваліфіковані людські ресурси, щоб зменшити залежність від зізнань для отримання обвинувальних вироків³²⁰.

Співробітники поліції та слідчі повинні виконувати свої обов'язки згідно з положеннями КПК виключно для цілей *встановлення істини*. З цією метою влада повинна регулярно проводити практичну професійну підготовку з управління ситуаціями високого ризику для цих посадових осіб, що має охоплювати відповідні методи опитування та розслідування, а також запобігання жорсткому поводженню³²¹.

³¹⁹ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 16, P. 15; Report on the visit to Hungary carried out by the CPT from 20 to 29 November 2018, Para 32, P. 21.

³²⁰ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 16, P. 15.

³²¹ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 16, P. 15.

Комітет рекомендує владі Румунії сприяти запровадженню системи *investigative interviewing*. З цією метою необхідно регулярно проводити професійне навчання слідчих, яке має охоплювати професійні та непримусові методи опитування та розслідування, а також запобігання жорстокому поводженню. Прокурори, які беруть участь в допитах підозрюваних, також виграли б від такого навчання³²².

³²² Report on the ad hoc visit to Romania carried out by the CPT from 10 to 21 May 2021, Para 17, P.15.

ПОЛІЦЕЙСЬКА КУЛЬТУРА

Дуже важливо сприяти поліцейській культурі, де застосування жорстокого поводження вважалось би ознакою *непрофесіоналізму*. Основна відповідальність за впровадження змін з цього питання та зміцнення громадської довіри лежить на керівництві поліції, яке має сприяти розвитку *культури* в органах поліції, згідно з якою є *правильним* викриття колег у випадку застосування колегами жорстокого поводження. Це передбачає розробку законодавчої бази для захисту викривачів, які розголошують інформацію про жорстоке поводження та інші неправомірні дії³²³.

Дії, вжиті владою Чорногорії для зменшення жорстокого поводження з боку поліцейських, очевидно, не були ефективними: *культуру жорстокого поводження поліції* досі не вдалося ефективно викоринити³²⁴.

Влада має визнати, що існування жорстокого поводження з боку поліцейських є *фактом*, де жорстоке поводження аж ніяк не є результатом окремих дій декількох офіцерів-ізгоїв, а натомість є *загальноприйнятою практикою в рамках поточної поліцейської культури*, зокрема серед інспекторів кримінального розшуку³²⁵.

Органи влади повинні активно використовувати всі засоби для того, щоб повідомлення про *нульову терпимість до жорстокого поводження* з затриманими особами дійшло до посадових осіб органів правопорядку усіх рівнів; їм слід довести до відома шляхом *конкретних дій*, що уряд має намір викоринити жорстоке поводження з особами, позбавленими свободи. Боротьба з жорстоким поводженням передбачає не лише прийняття відповідних правових норм, а й вжиття *необхідних заходів* для забезпечення їх виконання³²⁶.

³²³ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 17, P. 16.

³²⁴ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 14, P. 13.

³²⁵ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 14, P. 13.

³²⁶ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 14, P. 13.

ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ СПІВРОБІТНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ (ПРАКТИКА КОМІТЕТУ)

Молдова

Комітет рекомендує владі Молдови продовжувати свої зусилля із запобігання жорстокому поводженню щодо затриманих осіб з боку офіцерів поліції та залишатися пильними щодо будь-якої інформації, що свідчить про жорстоке поводження. Офіцерам поліції слід нагадувати, що *будь-яка* форма жорстокого поводження із затриманими особами є незаконною й неприйнятною та буде каратися відповідно³²⁷.

Польща

Комітет закликає владу Польщі рішуче продовжувати зусилля з боротьби із жорстоким поводженням з боку офіцерів поліції. Офіцери поліції по всій країні повинні отримати *чітке нагадування* про те, що всі форми жорстокого поводження (у тому числі словесні образи) із затриманими особами є незаконними та будуть каратися відповідно³²⁸.

Делегація почула низку звинувачень у фізичному жорстокому поводженні. Більшість цих тверджень стосувалося застосування надмірної сили під час затримання або одразу після затримання щодо осіб, які, як повідомляється, вже були під контролем та які не чинили (або більше не чинили) опору офіцерам поліції. Стверджуване жорстоке поводження полягало у штовханні людини обличчям до землі (або обличчям до стіни), стоянні на колінах над особою, в тому числі на її обличчі, або наступанні на неї, іноді супроводжуючись ляпасами та/або ударами (у тому числі ногами). Були також численні твердження про болісне й тривале закову-

³²⁷ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 19, P. 15.

³²⁸ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 23, P. 15; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 26 November to 8 December 2009, Para 13, P. 11; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 17, P. 10

вання рук наручниками за спиною. Деякі люди стверджували, що їх піднімали за наручники та/або тягнули таким чином по землі. Делегація також почула невелику кількість заяв про фізичне жорстоке поводження, яке набуло форми ляпасів і, в одному випадку, ударів ногами під час допиту в поліцейській дільниці³²⁹.

Слід повторювати офіцерам поліції, що під час затримання не можна застосовувати більше сили, аніж це необхідно, і що після того, як затриманих осіб взято під контроль, нанесення їм ударів не може мати жодного виправдання. Якщо вважається необхідним застосувати наручники до особи під час затримання або упродовж періоду затримання, наручники за жодних обставин не повинні бути занадто тугими і повинні застосовуватися лише до тих пір, поки це вкрай необхідно³³⁰.

Офіцери поліції повинні бути краще навчені запобіганню та мінімізації насильства при здійсненні затримання. У випадках, коли застосування сили стає необхідним, вони повинні вміти застосовувати професійні прийоми, які максимально зменшують будь-який ризик заподіяння шкоди особам, яких вони намагаються затримати³³¹.

Кіпр

Керівники поліції повинні недвозначно інформувати правоохоронців, що жорстоке поводження є неприпустимим і буде суворо каратися³³².

Міністр юстиції та громадського порядку і керівник поліції неодноразово нагадували офіцерам поліції про їхній обов'язок поважати Конституцію, міжнародні конвенції з прав людини та законодавство Кіпру. Комітет рекомендує Міністру повторити це повідомлення всім поліцейським, інформуючи їх про те, що жорстоке поводження з затриманими є *образою цінностей*, які становлять саму основу держави, і не буде толеруватися. У цьому повідомленні має бути чітко зазначено – і має бути підкріплено конкретними

³²⁹ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 12, P. 7.

³³⁰ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 17, P. 10.

³³¹ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 17, P. 10.

³³² Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 November 1992, Para 21, P. 14.

діями, – що будь-який сигнал щодо можливого жорстокого поводження буде мати наслідком відповідне розслідування, а винні у жорстокому поводженні будуть піддані суворим санкціям³³³.

Незалежно від того, наскільки ефективним може бути розслідування, вкрай важливо, щоб після виявлення доказів жорстокого поводження слідувало застосування *належного покарання* (кримінального чи дисциплінарного); будь-який інший підхід породив би атмосферу безкарності³³⁴.

Усі офіцери поліції повинні чітко розуміти, що будь-яка форма жорстокого поводження із затриманими особами (включаючи словесні образи, расистську поведінку, погрози та психологічне жорстоке поводження) є *кримінальним злочином* або – у відповідних випадках – *дисциплінарним проступком*³³⁵.

Затримання у поліцейських відділках саме по собі створює *підвищений ризик* жорстокого поводження, адже поліцейські відділки не є належним приміщенням для затримання осіб більше ніж на кілька днів. Особи, які перебувають під вартою понад трьох днів, повинні бути негайно переведені до пенітенціарної установи; такий підхід не перешкоджає поліції у разі потреби проводити подальші допити осіб, які тримаються під вартою³³⁶.

Туреччина

Комітет повторює свою рекомендацію щодо чіткого й твердого повідомлення усім посадовим особам органів правопорядку про *нульову толерантність* до жорстокого поводження, починаючи з найвищого політичного рівня, а саме Президента Республіки. У рамках цього повідомлення слід ще раз наголосити, що будь-які форми жорстокого поводження щодо затриманих (включаючи словесні образи), а також будь-яке терпиме ставлення до жорстокого

³³³ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 8 to 17 December 2004, Para 20, P. 12; Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 19 May 2008, Para 20, P. 13; Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 23 September to 1 October 2013, Para 57, P. 28.

³³⁴ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 8 to 17 December 2004, Para 26, P. 14; Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 23 September to 1 October 2013, Para 12, P. 10.

³³⁵ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 15, P. 14.

³³⁶ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 45, P. 29.

поводження з боку керівництва є незаконними та каратимуться відповідним чином³³⁷.

Німеччина

Поліцейські, які носять маски, балаклави або інше екіпірування, що може перешкоджати їх ідентифікації, зобов'язані носити чітко помітні *засоби ідентифікації* (наприклад, унікальний номер на формі та/або шоломі)³³⁸.

Вірменія

Коли особу доставляють (викликають, запрошують) до поліцейської установи з будь-якої причини (включаючи бесіду з поліцейським), її присутність має завжди бути належним чином зареєстрована в єдиному електронному обліковому реєстрі. У протоколі має бути зазначено, хто доставлений (викликаний, запрошений), ким, за чиїм розпорядженням, в який час, з якої причини та в якій якості (підозрюваний, свідок тощо), коли особа залишила приміщення відповідної установи³³⁹.

Копія протоколу має бути доступна на вимогу відповідної особи³⁴⁰.

³³⁷ Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 6 to 17 May 2019, Para 14, P. 12.

³³⁸ Report on the periodic visit to Germany carried out by the CPT from 1 to 14 December 2020, Para 17, P. 13.

³³⁹ Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 2 to 12 December 2019, Para 19, P. 16.

³⁴⁰ Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 2 to 12 December 2019, Para 19, P. 16.

ЗАПОБІГАННЯ ПОГАНОМУ ПОВОДЖЕННЮ (ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ КОМІТЕТУ ЩОДО ОКРЕМИХ КРАЇН)

Молдова

Основоположні гарантії проти жорстокого поводження (право на повідомлення родича або іншої третьої особи про затримання, право на доступ до адвоката та лікаря) повинні застосовуватися із самого початку затримання. Цими правами повинні користуватися не тільки особи, затримані у зв'язку з вчиненням кримінального чи адміністративного правопорушення, але й ті, хто зобов'язаний залишатися в поліції з інших причин (наприклад, як свідок або особа, викликана для впізнання)³⁴¹.

Усі особи, затримані поліцією, мають бути повністю проінформовані про їхні основні права *з самого початку* позбавлення волі (тобто з моменту, коли вони зобов'язані залишатися в поліції). Це має забезпечуватися наданням чіткої усної інформації з самого початку (після прибуття до приміщення поліції) і доповнюватися за першої ж можливості *наданням письмової форми*, в якій чітко та ясно викладені права затриманої особи. Ця форма повинна бути доступною на відповідному *діапазоні мов*³⁴².

Кожного разу, коли особу доставляють або викликають до поліцейської установи (незалежно від причини), її присутність завжди належним чином *реєструється*. Зокрема, у протоколі має бути зазначено, хто був доставлений (викликаний), ким, за чиїм наказом, в який час, з якої причини, в якій якості (підозрюваний, свідок тощо), кому було передано відповідну особу і коли особа залишила приміщення поліції³⁴³.

Повинна здійснюватися фіксація відповідної інформації про дотримання основоположних гарантій проти жорстокого пово-

³⁴¹ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 20, P. 16.

³⁴² Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 31, P. 20.

³⁴³ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 32, P. 20.

дження (наприклад, коли особі було роз'яснено її права; коли про її затримання було повідомлено третю особу; коли вона мала контакти з адвокатом, лікарем або представником консульської установи)³⁴⁴.

Польща

Усі особи, затримані поліцією, повинні бути повністю поінформовані про їхні основні права з *самого початку* позбавлення волі (тобто з моменту, коли вони зобов'язані залишатися в поліції). Це має бути забезпечено шляхом надання чіткої усної інформації в момент затримання, яка повинна доповнюватися за першої же можливості наданням *письмової інформації* про права затриманих осіб³⁴⁵.

Комітет вкотре рекомендує владі Польщі розробити письмову форму, в якій би чітко та ясно викладені права затриманих. Затриманим особам слід пропонувати підписати заяву про те, що вони були поінформовані про свої права, і завжди надавати їм копію згаданої вище письмової форми про їхні права. Бланк має бути доступним на відповідному *діапазоні мов*. Особливу увагу слід приділяти тому, щоб затримані особи дійсно розуміли свої права; обов'язком поліцейських є переконатися в тому, що це дійсно так³⁴⁶.

Кіпр

Комітет надає *особливого значення* трьом правам осіб, затриманих поліцією: 1) праву повідомити близького родича чи іншу третю сторону про своє затримання; 2) праву на доступ до адвоката; 3) праву на доступ до лікаря. Ці права є трьома *основними гарантіями* проти жорстокого поводження із затриманими особами, які мають застосовуватися з самого початку затримання (як тільки відповідні особи зобов'язані залишатися в поліції)³⁴⁷.

³⁴⁴ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 32, P. 20.

³⁴⁵ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 31, P. 18; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 26 November to 8 December 2009, Para 30, P. 18.

³⁴⁶ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 31, P. 18.

³⁴⁷ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 22 to 30 May 2000, Para 17, P. 12.

Болгарія

Під час затримання не можна застосовувати більше сили, аніж це суворо необхідно. Після того, як затриманих осіб взято під контроль, завдання їм ударів не може бути виправдано жодним чином. Офіцери поліції повинні бути навчені запобіганню та мінімізації насильства під час здійснення затримання. У випадках, коли застосування сили стає необхідним, вони повинні вміти застосовувати *професійні* методи, які максимально знижують будь-який ризик заподіяння шкоди особам, яких вони намагаються затримати³⁴⁸.

Чорногорія

Коли особу доставляють (викликають) до поліцейської установи з метою збору інформації про злочин, її присутність завжди має фіксуватися належним чином. Зокрема, у протоколі має бути зазначено, хто був доставлений (викликаний), ким, за чийм розпорядженням, в який час, з якої причини, в якому статусі (підозрюваний, свідок тощо), кому передано відповідну особу та коли особа залишила приміщення поліції³⁴⁹.

³⁴⁸ Report on the visit to Bulgaria carried out by the CPT from 25 September to 6 October 2017, Para 23, P. 18.

³⁴⁹ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 29, P. 22.

ДОСТУП ДО АДВОКАТА ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ НЕНАЛЕЖНОМУ ПОВОДЖЕННЮ (ЗАГАЛЬНІ СТАНДАРТИ КОМІТЕТУ)

Можливість для осіб, які затримані поліцією, мати доступ до адвоката, є однією з основоположних гарантій проти жорстокого поводження³⁵⁰.

Існування такої можливості має *стримуючий вплив* на тих, хто схильний до жорстокого поводження щодо затриманих. Адвокат є саме тією особою, що може вжити відповідних заходів у разі, якщо жорстоке поводження дійсно має місце³⁵¹.

Ризик залякування та фізичного жорстокого поводження є найвищим одразу після затримання. Щоб бути ефективним, право доступу до адвоката має бути гарантовано *від самого початку затримання*³⁵².

Право на доступ до адвоката має застосовуватися з моменту затримання незалежно від конкретного правового статусу особи, а точніше, здійснення цього права не повинно залежати від офіційного оголошення особи *підозрюваним*. Наприклад, у багатьох правових системах в Європі особи можуть бути зобов'язані приходити до правоохоронних органів – і залишатися там – упродовж певного періоду як свідки або для надання інформації; Водночас ці особи можуть піддаватися ризику жорстокого поводження³⁵³.

Право на доступ до адвоката повинно надаватися кожному затриманому незалежно від того, наскільки дрібним є правопорушення, у вчиненні якого він підозрюється³⁵⁴.

³⁵⁰ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 18.

³⁵¹ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 18.

³⁵² Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 18.

³⁵³ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 18.

³⁵⁴ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 20.

Особи можуть бути позбавлені волі на кілька тижнів за вчинення *адміністративного правопорушення*. Комітет не вбачає ніяких підстав для позбавлення цих осіб права на доступ до адвоката³⁵⁵.

Комітет уже неодноразово стикався з такою практикою, коли осіб, які у дійсності підозрювались у скоєнні злочину, формально утримували у зв'язку з адміністративним правопорушенням для того, щоб уникнути застосування гарантій, які застосовуються до осіб, що підозрюються у скоєнні злочину. Виключення певних категорій правопорушень зі сфери застосування права на доступ до адвоката неминуче призводить до ризику розвитку такого роду лазівок³⁵⁶.

Право на доступ до адвоката повинно застосовуватися незалежно від тяжкості злочину, в скоєнні якого підозрюється затримана особа. Дійсно, особи, які підозрюються в скоєнні особливо тяжких злочинів більш ніж інші ризикують піддатися жорсткому поводженню і, отже, більш ніж інші потребують доступу до адвоката. Отже, Комітет виступає проти заходів, які передбачають систематичну відмову упродовж визначеного періоду в доступі до адвоката для затриманих осіб, які підозрюються у вчиненні певних категорій злочинів (наприклад, злочинів, що караються відповідно до антитерористичного законодавства). Питання про те, чи є обмеження права на доступ до адвоката виправданим, має оцінюватися у кожному конкретному випадку, а не визначатися категорією злочинів³⁵⁷.

Комітет повністю визнає, що в окремих випадках може бути необхідно упродовж певного часу не дозволяти затриманій особі бачитися із самостійно обраним нею адвокатом. Однак це не повинно призводити до того, що особі буде повністю відмовлено у доступі до адвоката упродовж періоду, про який йде мова. У таких випадках має бути забезпечено доступ до іншого незалежного адвоката, якому можна довіряти, щоб не ставити під загрозу законні інтереси слідства. Це цілком можливо зробити, якщо заздалегідь знайти задовільні рішення для такого роду ситуації, порадившись з місцевою колегією адвокатів або спілкою юристів³⁵⁸.

³⁵⁵ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 20.

³⁵⁶ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 20.

³⁵⁷ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 21.

³⁵⁸ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 22.

Право на доступ до адвоката під час утримання в поліції має охоплювати право зустрітися з ним та спілкуватися віч-на-віч. Саме якщо розглядати це як гарантію проти жорстокого поводження (на відміну від засобів, що забезпечують справедливий судовий розгляд), дуже важливо, щоб адвокат був фізично присутнім біля затриманої особи. Тільки це надає можливість точно оцінити її фізичний і психологічний стан. Крім того, якщо зустріч з адвокатом не проходить у приватному порядку, затримана особа може побоюватися розповідати, яким чином з нею поводяться. Допустивши, що, як виняток, інтереси особи може захищати не обраний нею адвокат, а замість нього інший адвокат, обраний відповідно до узгодженої заздалегідь процедури, Комітет не вбачає жодної необхідності відступати від принципу конфіденційності зустрічей між адвокатом і зацікавленою особою³⁵⁹.

Право на доступ до адвоката повинно також охоплювати право на присутність адвоката під час допиту, а також можливість для адвоката брати участь у допиті затриманого. Очевидно, що це не повинно ні заважати поліції відразу ж починати допитувати затриману особу, яка скористалася своїм правом на доступ до адвоката, ще до прибуття адвоката, якщо цього вимагає крайня терміновість справи, що розглядається, ні виключати можливість замінити адвоката, який перешкоджає належному проведенню допиту. Разом з тим, у разі виникнення такої ситуації, поліція згодом повинна відповідати за свої дії³⁶⁰.

Для того, щоб право на доступ до адвоката під час затримання ефективно забезпечувалося на практиці, необхідно передбачити відповідну процедуру для осіб, які не мають фінансової змоги оплатити послуги адвоката³⁶¹.

³⁵⁹ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 23.

³⁶⁰ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 24.

³⁶¹ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. 21-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(2011)28-part1, 2011. П. 25.

ДОСТУП ДО АДВОКАТА ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ НЕНАЛЕЖНОМУ ПОВОДЖЕННЮ (ДОПОВІДІ КОМІТЕТУ ЩОДО ОКРЕМИХ КРАЇН)

Молдова

Комітет знову закликає владу Молдови внести зміни до КПК щодо права на доступ до адвоката з тим, щоб це право гарантувалося з *самого початку затримання*. Слід вжити практичних заходів для забезпечення того, щоб затримані особи могли ефективно користуватися правом на доступ до адвоката з моменту, коли вони зобов'язані залишатися у поліції (включаючи можливість адвоката мати конфіденційне побачення з клієнтом та бути присутнім під час допиту)³⁶².

Неповнолітні не повинні допитуватися за відсутності адвоката та іншої дорослої особи, якій вони довіряють³⁶³.

Комітет сподівається, що влада Молдови реалізує відповідні заходи – у співпраці з Національною радою з питань правничої допомоги – для забезпечення того, щоб затримані особи мали ефективний доступ до безоплатної правничої допомоги³⁶⁴.

Польща

Комітет рекомендує вжити заходів для забезпечення того, щоб особи, затримані поліцією: 1) з самого початку затримання мали право на доступ до адвоката; 2) негайно інформувалися про право на доступ до адвоката³⁶⁵.

³⁶² Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 24, P. 17.

³⁶³ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 24, P. 17.

³⁶⁴ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 25, P. 17.

³⁶⁵ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 30 June to 12 July 1996, Para 51, P. 24; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 11 to 22 May 2017, Para 24, P. 17.

Комітет закликає владу Польщі без подальших зволікань розробити повноцінну та належним чином фінансовану систему правничої допомоги особам, які перебувають під вартою в поліції та не мають можливості оплатити послуги адвоката, яка б застосовувалася з самого початку затримання³⁶⁶.

Делегація знову почула багато тверджень, згідно з якими, навіть у тих рідкісних випадках, коли затримані особи зустрічалися зі своїм адвокатом, перебуваючи під вартою у поліції, такі зустрічі систематично відбувалися за присутності працівника поліції. Це є *абсолютно неприйнятним*³⁶⁷.

Право на доступ до адвоката має включати право на зустріч з ним, причому *наодинці*. Якщо розглядати це право як *гарантію проти жорстокого поводження* (на відміну від засобу забезпечення справедливого судового розгляду), очевидно, що важливо, щоб адвокат перебував за *безпосередньої* фізичної присутності затриманої особи. Це єдиний спосіб зробити *точну оцінку* фізичного та психологічного стану затриманої особи. Якщо зустріч з адвокатом відбувається не наодинці, затримана особа може не відчувати себе вільно, щоб розповісти про те, як з нею поведуться³⁶⁸.

Комітет закликає владу Польщі негайно вжити заходів для того, щоб право на доступ до адвоката було ефективно гарантовано всім особам, які перебувають під вартою в поліції, з самого початку їх затримання, відповідно до Директив ЄС³⁶⁹.

Комітет закликає владу Польщі забезпечити, щоб особи, затримані поліцією, могли в усіх випадках скористатися своїм правом поговорити з адвокатом *наодинці*³⁷⁰.

Делегацію вразила одна особливо негативна практика, а саме те, що новоприбулі ув'язнені (навіть ті, щодо яких уповноважений прокурор схвалив призначення захисника) майже систематично позбавлялися можливості зв'язатися зі своїм адвокатом (особисто чи по телефону) упродовж початкового періоду попередньо-

³⁶⁶ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 27, P. 16.

³⁶⁷ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 29, P. 17.

³⁶⁸ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 29, P. 17.

³⁶⁹ Directive (EU) 2016/1919 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on legal aid for suspects and accused persons in criminal proceedings and for requested persons in European arrest warrant proceedings.

³⁷⁰ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 22, P. 12; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 11 to 22 May 2017, Para 26, P. 18.

го ув'язнення (1 – 1,5 місяця), через те, що кожен такий контакт мав бути санкціонований прокурором. Таким чином виникла парадоксальна й дещо абсурдна ситуація, коли ув'язнені формально отримували безоплатну правничу допомогу, але фактично її отримати не могли. Комітет закликає владу Польщі виправити цей неприйнятний стан справ³⁷¹.

Кіпр

Комітет неодноразово наголошував на важливості, яку він надає праву затриманих осіб мати доступ до адвоката *з самого початку затримання*³⁷².

Комітет рекомендує вжити заходів для того, щоб: 1) усі особи, затримані поліцією, мали право на доступ до незалежного адвоката з самого початку затримання; 2) право на доступ до адвоката включало право на контакт і право на відвідування ним клієнта (в обох випадках в умовах, що гарантують конфіденційність спілкування), а також, в принципі, право зацікавленої особи на присутність адвоката під час допиту³⁷³.

Результати кожного медичного огляду, а також будь-які відповідні заяви затриманого та висновки лікаря мають фіксуватися лікарем у письмовій формі та мають бути доступними для затриманого та його адвоката³⁷⁴.

Як і в 1996 році, делегація виявила, що право затриманої особи на доступ до адвоката, хоча й теоретично гарантоване, на практиці обмежується. У багатьох випадках затриману особу повідомляють про її право на доступ до адвоката лише після того, як вона деякий час перебуває під вартою в поліції. Крім того, затриманим відмовлялося у праві на доступ до адвоката до тих пір, поки вони не підпишуть офіційну заяву або поки суд не залишить їх під вартою. В одному з таких випадків делегація виявила, що офіцер Департаменту кримінальних розслідувань написав у відповідному бланку,

³⁷¹ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 23, P. 13.

³⁷² Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 8 to 17 December 2004, Para 31, P. 16; Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 23 September to 1 October 2013, Para 17, P. 12.

³⁷³ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 November 1992, Para 52, P. 22; Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 26 May 1996, Para 40, P. 18.

³⁷⁴ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 26 May 1996, Para 24, P. 13.

що затриманому не надається доступ до адвоката без попереднього дозволу Департаменту кримінальних розслідувань³⁷⁵.

Комітет закликає владу Кіпру вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб усі особи, затримані поліцією, могли *ефективно* скористатися, якщо вони цього бажають, доступом до адвоката із самого початку їх затримання, у тому числі під час будь-якого допиту в поліції. Доступ до адвоката не може залежати від попередньої подачі письмового клопотання підозрюваним. Чіткі законодавчі положення щодо прав затриманих осіб на доступ до адвоката повинні бути повторені всім поліцейським³⁷⁶.

Відмова від права на правову допомогу повинна підписуватися затриманим *регулярно*, якщо він не бажає скористатися своїм правом на доступ до адвоката³⁷⁷.

Комітет рекомендує владі Кіпру розширити систему правничої допомоги, щоб затримані могли б зв'язатися з призначеними державою адвокатами, а адвокати – зустрітися зі своїми клієнтами, в тому числі під час допиту в поліції. Ця система має застосовуватися із самого початку затримання, незалежно від тяжкості ймовірно вчиненого злочину та незалежно від того, чи була відповідна особа офіційно звинувачена у вчиненні злочину³⁷⁸.

Туреччина

Влада Туреччини має вжити усіх необхідних заходів (у тому числі законодавчого характеру) для забезпечення того, щоб кожна особа, затримана органами правопорядку, мала *реальне* право на доступ до адвоката (що включає право розмовляти з адвокатом приватно та мати присутність адвоката під час допиту), починаючи з самого початку затримання³⁷⁹.

³⁷⁵ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 22 to 30 May 2000, Para 20, P. 13.

³⁷⁶ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 3, P. 25.

³⁷⁷ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 3, P. 25.

³⁷⁸ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 38, P. 26; Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 23 September to 1 October 2013, Para 18, P. 12.

³⁷⁹ Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 6 to 17 May 2019, Para 22, P. 15; Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 10 to 23 May 2017, Para 18, P. 16; Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 9 to 21 June 2013, Para 26, P.15.

Мета Комітету гарантувати *ефективне* право на доступ до адвоката – з самого початку затримання поліцією – не пов'язана з питаннями належного процесу чи права на захист; вона спрямована на *запобігання жорсткому поводженню*³⁸⁰.

Досвід Комітету свідчить, що ризик залякування та жорстокого поводження є найбільшим у період безпосередньо після затримання

Болгарія

Комітет знову закликає владу Болгарії активізувати свої зусилля для забезпечення того, щоб право на доступ до адвоката для всіх осіб, позбавлених волі офіцерами органів правопорядку, було *повністю реальним на практиці*, починаючи з самого початку затримання³⁸¹.

Доступ до адвоката під час затримання є не лише питанням справедливого судового розгляду, але, що важливіше, *основним запобіжником проти жорстокого поводження*. Комітет знову закликає владу Болгарії активізувати свої зусилля для забезпечення того, щоб право на доступ до адвоката для всіх осіб, затриманих органами правопорядку, було *ефективним на практиці*, починаючи із самого початку затримання³⁸².

Комітет повторює свою рекомендацію систематично надавати інформацію про права усім особам, затриманим поліцією – спочатку в усній формі на самому початку їх фактичного позбавлення волі, а згодом у письмовій формі, як тільки їх доставляють до поліцейської установи. Необхідно вжити заходів для того, щоб затримані завжди отримували копію *декларації прав* (і їм було дозволено зберігати її в камері)³⁸³.

³⁸⁰ Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 6 to 17 May 2019, Para 22, P. 15; Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 10 to 23 May 2017, Para 18, P. 16; Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 9 to 21 June 2013, Para 27, P. 16.

³⁸¹ Report on the periodic visit to Bulgaria carried out by the CPT from 1 to 13 October 2021, Para 23, P. 18.

³⁸² Report on the visit to Bulgaria carried out by the CPT from 25 September to 6 October 2017, Para 31, P. 23.

³⁸³ Report on the periodic visit to Bulgaria carried out by the CPT from 1 to 13 October 2021, Para 25, P. 19.

Румунія

Будь-якій особі, затриманій поліцією, має бути надана можливість поговорити наодинці з адвокатом³⁸⁴.

Комітет рекомендує владі Румунії забезпечити, щоб поліцейські відкладали початок допиту до прибуття адвоката, коли затримана особа подала запит на присутність адвоката (за винятком передбачених законом випадків)³⁸⁵.

Грузія

Комітет повторює свою рекомендацію щодо необхідності вжиття заходів для забезпечення *реальності* права на доступ до адвоката, починаючи з початку затримання³⁸⁶.

Чорногорія

Комітет закликає органи влади Чорногорії забезпечити, щоб усі особи, затримані поліцією, були проінформовані про своє право на доступ до адвоката та мали можливість реалізувати це право з самого початку їх затримання поліцією. Є особливо важливим, щоб адвокат зустрічався із затриманою особою наодинці на ранній стадії процесу та був присутнім під час допиту відповідної особи³⁸⁷.

Сполучене Королівство

Комітет рекомендує владі Сполученого Королівства вжити заходів для того, щоб затримані особи мали *реальний безперешкодний доступ* до адвоката упродовж усього періоду затримання³⁸⁸.

³⁸⁴ Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 7 to 19 February 2018, Para 28, P. 23

³⁸⁵ Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 7 to 19 February 2018, Para 27, P. 23; Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 10 to 21 May 2021, Para 30, P. 20.

³⁸⁶ Report on the visit to Georgia carried out by the CPT from 10 to 21 September 2018, Para 22, P. 19.

³⁸⁷ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 25, P. 20.

³⁸⁸ Report on the periodic visit to the United Kingdom carried out by the CPT from 8 to 21 June 2021, Para 18, P. 15.

Слід вжити заходів, щоб гарантувати конфіденційність консультацій між затриманою особою та її адвокатом³⁸⁹.

Італія

За результатами консультацій з асоціаціями адвокатів влада Італії має вжити належних заходів для забезпечення ефективного надання адвокатами допомоги під час затримання – незалежно від того, чи їх обирає затримана особа, чи вони *призначаються ex officio*³⁹⁰.

³⁸⁹ Report on the periodic visit to the United Kingdom carried out by the CPT from 8 to 21 June 2021, Para 18, P. 15.

³⁹⁰ Report on the periodic visit to Italy carried out by the CPT from 28 March to 8 April 2022, Para. 21, P. 16.

ІНФОРМУВАННЯ РОДИЧІВ ЗАТРИМАНОГО ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ НЕНАЛЕЖНОМУ ПОВОДЖЕННЮ

Затримані особи мають отримувати підтвердження того, чи була можливість повідомити близького родича або іншу особу про факт їхнього затримання³⁹¹.

Комітет закликає владу вжити дієвих заходів для забезпечення того, щоб особам, затриманим поліцією, систематично надавалося право інформувати близького родича чи третю сторону про свою ситуацію, починаючи з самого початку їх затримання (тобто з моменту, коли вони зобов'язані залишатися у поліції)³⁹².

Реалізація цього права завжди повинна бути письмово зафіксована із зазначенням точного часу повідомлення та особи, яку було повідомлено³⁹³.

Комітет закликає владу забезпечити систематичне надання затриманим зворотного зв'язку про те, чи вдалося повідомити близького родича чи іншу особу про факт їхнього затримання³⁹⁴.

³⁹¹ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 27, P. 16; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 11 to 22 May 2017, Para 24, P. 17; Report on the periodic visit to Bulgaria carried out by the CPT from 1 to 13 October 2021, Para 22, P. 17; Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 10 to 21 May 2021, Para 30, P. 20; Report on the visit to Slovenia carried out by the CPT from 28 March to 4 April 2017, Para 14, P. 12; Report on the periodic visit to the United Kingdom carried out by the CPT from 8 to 21 June 2021, Para 11, P. 12.

³⁹² Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 20, P. 11; Report on the visit to Bulgaria carried out by the CPT from 25 September to 6 October 2017, Para 31, P. 23; Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 7 to 19 February 2018, Para 26, P. 22; Report on the visit to Hungary carried out by the CPT from 20 to 29 November 2018, Para 25, P. 19; Report on the periodic visit to Germany carried out by the CPT from 1 to 14 December 2020, Para 19, P. 15; Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 24, P. 20.

³⁹³ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 20, P. 12; Report on the visit to Bulgaria carried out by the CPT from 25 September to 6 October 2017, Para 31, P. 23; Report on the periodic visit to Bulgaria carried out by the CPT from 1 to 13 October 2021, Para 22, P. 17; Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 10 to 21 May 2021, Para 30, P. 20.

³⁹⁴ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 20, P. 12; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 11 to 22 May 2017, Para 24, P. 17.

Будь-яка можливість затримки повідомлення близького родича чи іншої близької особи про затримання має бути чітко визначена в законі та має супроводжуватися відповідними гарантіями (наприклад, будь-яка затримка має бути зафіксована письмово)³⁹⁵.

Комітет рекомендує владі вжити без подальших зволікань необхідних заходів для закріплення в законі права затриманої особи повідомляти когось про свою ситуацію із самого початку затримання³⁹⁶.

Комітет рекомендує надати поліції чіткі інструкції щодо того, щоб усі особи, позбавлені волі поліцією, мали право інформувати родича чи третю сторону за власним вибором про свою ситуацію із самого початку затримання³⁹⁷.

Право інформувати родича або третю сторону за власним вибором про свою ситуацію з самого початку затримання має бути *практичним та реалізовуватися ефективно*³⁹⁸.

Комітет рекомендує владі Кіпру забезпечити, щоб будь-яка особа, яка утримується під вартою (включаючи іноземців), могла повідомити (наприклад, за допомогою безкоштовного телефонного дзвінка) про факт свого затримання свою сім'ю або третю особу³⁹⁹.

Комітет закликає владу Туреччини забезпечити виконання посадовими особами органів правопорядку у всій країні своїх юридичних зобов'язань щодо реалізації права на повідомлення про затримання⁴⁰⁰.

Право затриманої особи інформувати родича або іншу третю сторону про свою ситуацію має бути чітко захищено з самого по-

³⁹⁵ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 November 1992, Para 49, P. 21; Report on the visit to Hungary carried out by the CPT from 20 to 29 November 2018, Para 25, P. 19.

³⁹⁶ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 22 to 30 May 2000, Para 19, P. 12; Report on the periodic visit to Germany carried out by the CPT from 1 to 14 December 2020, Para 19, P. 15.

³⁹⁷ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 8 to 17 December 2004, Para 30, P. 15; Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 6 to 17 May 2019, Para 19, P. 13.

³⁹⁸ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 19 May 2008, Para 43, P. 20; Report on the periodic visit to the United Kingdom carried out by the CPT from 8 to 21 June 2021, Para 11, P. 12.

³⁹⁹ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 37 P. 25.

⁴⁰⁰ Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 10 to 23 May 2017, Para 17, P. 15.

чатку затримання. Здійснення цього права, звичайно, може бути предметом певних винятків, спрямованих на захист інтересів правосуддя, якщо це стосується розслідування. Однак такі винятки повинні бути чітко визначені та суворо обмежені в часі. Крім того, обов'язком поліцейських, відповідальних за місце затримання, має бути перевірка того, що затриманій особі було надано право повідомити свою сім'ю чи третю сторону про свою ситуацію, і вжиття відповідних заходів, щоб забезпечити практичну реалізацію цього права⁴⁰¹.

⁴⁰¹ Report on the periodic visit to Italy carried out by the CPT from 28 March to 8 April 2022, Para. 10, P. 16.

ДОСТУП ДО ЛІКАРЯ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ НЕНАЛЕЖНОМУ ПОВОДЖЕННЮ (ДОПОВІДІ КОМІТЕТУ ЩОДО ОКРЕМИХ КРАЇН)

Комітет закликає владу на практиці забезпечити особам, затриманим поліцією, реалізацію права на доступ до лікаря з самого початку затримання⁴⁰².

Вимога затриманої особи про відвідування лікаря завжди має бути задоволена; *фільтрація* таких запитів не перебуває у компетенції ані поліцейських, ані будь-яких інших органів влади⁴⁰³.

Усі медичні огляди осіб, які перебувають під вартою в поліції, мають проводитися поза межами слуху та – якщо відповідний медичний працівник прямо не вимагає іншого у конкретному випадку – поза полем зору поліцейських, а медичні дані, як правило, мають бути недоступними для немедичного персоналу⁴⁰⁴.

Комітет має серйозні застереження щодо встановлення та використання камер відеоспостереження в оглядових кабінетах. Такі заходи є вкрай нав'язливими та шкідливими для встановлення відносин між лікарем та пацієнтом. Коли у виняткових випадках на прохання медичного персоналу необхідно провести медичний огляд за присутності персоналу місця несвободи (тієї ж статі, що й особа, яку обстежують), мають бути вжиті інші заходи для максимального збереження конфіденційності обстеження та терапевтичних відносин між лікарем і пацієнтом. Іншою можливістю може бути встановлення системи дзвінків, за допомогою якої лікар зможе швидко попередити персонал місця несвободи про ті винятко-

⁴⁰² Report on the visit to Slovenia carried out by the CPT from 28 March to 4 April 2017, Para 14, P. 12; Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 26, P. 21.

⁴⁰³ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 26, P. 21.

⁴⁰⁴ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 27, P. 18; Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 November 1992, Para 53, P. 23; Report on the periodic visit to Italy carried out by the CPT from 28 March to 8 April 2022, Para. 22, P. 16.

ві випадки, коли затримана особа стає збудженою або демонструє небезпеку під час медичного огляду⁴⁰⁵.

Всі особи, які потрапляють до поліцейського ІТТ, невідкладно проходять ретельний огляд медичним працівником; такий огляд повинен включати повне фізичне обстеження навіть за відсутності явних заяв про жорстоке поводження з боку відповідної особи⁴⁰⁶.

Протоколи, складені за результатами медичного огляду, повинні містити: (i) повний звіт про об'єктивні медичні висновки, засновані на ретельному обстеженні, (ii) звіт про заяви, зроблені відповідною особою, які мають відношення до медичного огляду (включаючи опис стану її здоров'я та будь-які твердження про жорстоке поводження), та (iii) спостереження медичного працівника у світлі пунктів (i) та (ii) із зазначенням відповідності між будь-якими твердженнями/заявами та об'єктивними медичними висновками⁴⁰⁷.

Будь-які травматичні ушкодження, виявлені під час медичного огляду, детально фотографуються, а фотографії разом з *картами тіла* зберігаються в індивідуальній медичній картці затриманої особи⁴⁰⁸.

Результати кожного обстеження, включаючи вищезазначені заяви та висновки медичного працівника, мають бути надані затриманій особі та її адвокату⁴⁰⁹.

⁴⁰⁵ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 27, P. 18.

⁴⁰⁶ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 29, P. 19.

⁴⁰⁷ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 29, P. 19; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 30, P. 17; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 24, P. 13; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 11 to 22 May 2017, Para 27, P. 19.

⁴⁰⁸ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 29, P. 19.

⁴⁰⁹ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 29, P. 19; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 26 November to 8 December 2009, Para 13, P. 11; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 8 to 19 May 2000, Para 105, P. 48; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 30 June to 12 July 1996, Para 54, P. 25; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 24, P. 13; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 11 to 22 May 2017, Para 27, P. 19; Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 November 1992, Para 53, P. 23.

Для медичних працівників, які працюють в ІТТ, має проводитися спеціальна підготовка; окрім розвитку необхідної компетентності в документуванні та інтерпретації тілесних ушкоджень, а також забезпечення повного знання зобов'язань та процедур звітності, ця підготовка повинна охоплювати техніку опитування осіб, які, ймовірно, зазнали жорстокого поводження⁴¹⁰.

Бажано, щоб медичний персонал, який працює у поліцейських ІТТ, був незалежним від поліції⁴¹¹.

Комітет рекомендує, щоб: 1) право осіб, затриманих поліцією, на доступ до лікаря включало право – за бажанням відповідних осіб – на медичний огляд лікарем за їхнім вибором; 2) особи, взяті під варту поліцією, негайно інформувалися про їхнє право на доступ до лікаря⁴¹².

Комітет ще раз повторює свою давню рекомендацію про те, що особам, затриманим поліцією, має бути реально гарантовано право на доступ до лікаря (у тому числі до лікаря за власним вибором, де огляд таким лікарем може здійснюватися за власний рахунок затриманої особи) з самого початку затримання. Прохання затриманої особи про побачення з лікарем завжди має бути задоволене: ані працівники поліції, ані будь-який інший орган не має права *фільтрувати* такі прохання⁴¹³.

Усі медичні огляди мають проводитися за відсутності співробітників поліції (прикордонної служби)⁴¹⁴.

⁴¹⁰ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 29, P. 19.

⁴¹¹ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 30, P. 19.

⁴¹² Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 30 June to 12 July 1996, Para 53, P. 24; Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 7 to 19 February 2018, Para 28, P. 23.

⁴¹³ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 30, P. 18; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 26 November to 8 December 2009, Para 28, P. 17.

⁴¹⁴ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 26 November to 8 December 2009, Para 13, P. 11; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 8 to 19 May 2000, Para 105, P. 48; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 30 June to 12 July 1996, Para 54, P. 25; Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020, Para 24, P. 13.

ФІКСАЦІЯ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАТРИМАНИМИ У ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДІЛЬНИЦЯХ

Комітет рекомендує владі Кіпру розглянути можливість запровадження електронної системи запису допитів у поліції. Система повинна пропонувати всі належні гарантії (наприклад, згода затриманого; використання двох плівок, одна з яких буде запечатана за присутності затриманого, а інша буде використана як робоча копія)⁴¹⁵.

У минулому влада Кіпру досліджувала можливість запровадження електронної системи запису допитів поліцейськими, проте її зусилля не увінчалися успіхом. Комітет пропонує владі Кіпру переглянути можливість запровадження електронної системи запису поліцейських допитів⁴¹⁶.

Комітет рекомендує владі Кіпру забезпечити виконання поліцейськими свого обов'язку щодо ретельного заповнення протоколів затримання щодо кожної затриманої особи⁴¹⁷.

⁴¹⁵ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 November 1992, Para 61, P. 24.

⁴¹⁶ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 8 to 17 December 2004, Para 35, P. 18.

⁴¹⁷ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 8 to 17 December 2004, Para 36, P. 18.

УМОВИ ПЕРЕБУВАННЯ ЗАТРИМАНИХ У ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАКЛАДАХ (ДОПОВІДІ КОМІТЕТУ ЩОДО ОКРЕМИХ КРАЇН)

Молдова

Комітет рекомендує владі Молдови продовжити зусилля щодо поліпшення умов тримання під вартою у поліцейських ІТТ. Зокрема, слід вжити заходів для забезпечення того, щоб:

- камери були освітлені належним чином (включаючи доступ до природного світла);
- освітлення в камерах завжди було належним чином приглушене в нічний час;
- санітарні приміщення утримувалися у чистоті;
- туалети в камерах для кількох осіб були повністю перегороджені від підлоги до стелі;
- усі затримані мали доступ до мила та туалетного паперу;
- особи, які тримаються під вартою більше 24 годин, були забезпечені базовим гігієнічним набором, включаючи рушник, зубну пасту та зубну щітку;
- якщо ІТТ у м. Флорешті все ще використовується, негайно усунути вищезазначені недоліки, що стосуються туалету⁴¹⁸.

Польща

Особи, які перебували під вартою в поліції, не могли займатися фізичними вправами на свіжому повітрі. Комітет повторює рекомендацію, щоб усім особам, які тримаються під вартою впродовж 24 годин або більше, щодня пропонувалися прогулянки на свіжому повітрі⁴¹⁹.

Комітет рекомендує вжити заходів для забезпечення постійної присутності офіцера жіночої статі при розміщенні затриманих жінок у місцевих відділах поліції та ІТТ⁴²⁰.

⁴¹⁸ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 36, P. 22.

⁴¹⁹ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 34, P. 19.

⁴²⁰ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 35, P. 20.

На відміну від інших відвіданих поліцейських установ, співробітники Управління столичної поліції у Варшаві під час виконання своїх обов'язків не носили жодних ідентифікаційних жетонів або бейджів. Комітет рекомендує зобов'язати персонал Управління столичної поліції у Варшаві носити посвідчення особи на видному місці на уніформі під час виконання своїх обов'язків⁴²¹.

Комітет рекомендує, щоб особам, які тримаються під вартою у поліції, надавалися належні умови для вмивання, у тому числі можливість прийняти душ. Особи, затримані на ніч, також повинні забезпечуватися основними засобами особистої гігієни⁴²².

Комітет рекомендує вжити заходів для забезпечення того, щоб особам, які перебувають під вартою в поліції, завжди пропонували їжу в звичайний час і щоб вони мали необмежений доступ до питної води⁴²³.

Усі затримані особи повинні мати постійний доступ до туалету⁴²⁴.

Туалети у багатомісних камерах мають бути повністю відділені один від одного⁴²⁵.

Кіпр

Усі камери мають бути розумного розміру для кількості осіб, для розміщення яких вони використовуються, мати належне освітлення (тобто достатнє для читання, за винятком періодів сну) та вентиляцію; бажано, щоб камери мали природне освітлення. Крім того, камери мають бути обладнані засобами для відпочинку (наприклад, фіксованим стільцем або лавою)⁴²⁶.

Особам, які зобов'язані залишатися на ніч під вартою, слід забезпечити чистий матрац та чисті ковдри⁴²⁷.

⁴²¹ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 36, P. 20.

⁴²² Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 26 November to 8 December 2009, Para 30, P. 18.

⁴²³ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 11 to 22 May 2017, Para 31, P. 21.

⁴²⁴ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 11 to 22 May 2017, Para 32, P. 21.

⁴²⁵ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 11 to 22 May 2017, Para 32, P. 21.

⁴²⁶ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 26 May 1996, Para 20, P. 12.

⁴²⁷ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 26 May 1996, Para 20, P. 12.

Особам, які перебувають під вартою, слід дозволити задоволення природні потреби, коли це необхідно, у чистих та гідних умовах⁴²⁸.

Затриманим особам мають бути запропоновані відповідні приміщення для вмивання⁴²⁹.

Затримані особи повинні мати вільний доступ до питної води та отримувати їжу у відповідний час, включаючи принаймні один повноцінний прийом їжі (тобто щось більш суттєве, ніж бутерброд) щодня⁴³⁰.

Особам, які утримуються упродовж тривалого часу (24 години або більше), слід, наскільки це можливо, пропонувати щоденні прогулянки на свіжому повітрі⁴³¹.

Камери площею від 6 кв.м. до 7 кв.м. не можна використовувати для нічного утримання більш, ніж однієї особи, а камеру площею 21 кв.м. – більше ніж для п'яти⁴³².

Комітет рекомендує вжити негайних заходів для забезпечення того, щоб усім особам, які з будь-якої причини утримуються у поліцейському ізоляторі, щодня була запропонована щонайменше одна година прогулянок на свіжому повітрі⁴³³.

Комітет рекомендує владі Кіпру вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб затримані особи не утримувалися у поліцейських дільницях цієї категорії упродовж періодів, що перевищують 24 години⁴³⁴.

Туреччина

Влада Туреччини має переглянути умови тримання під вартою в усіх органах правопорядку для забезпечення наступного:

– камери повинні мати належне освітлення (включаючи доступ природного світла);

⁴²⁸ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 26 May 1996, Para 20, P. 12.

⁴²⁹ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 26 May 1996, Para 20, P. 12.

⁴³⁰ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 26 May 1996, Para 20, P. 12.

⁴³¹ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 26 May 1996, Para 20, P. 12.

⁴³² Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 12 to 26 May 1996, Para 24, P. 13.

⁴³³ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 22 to 30 May 2000, Para 30, P. 16.

⁴³⁴ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 23 September to 1 October 2013, Para 27, P. 15.

- особам, які утримуються упродовж 24 годин і більше, за можливості мають пропонуватися щоденні прогулянки на свіжому повітрі;
- потреба у майданчиках для прогулянок на відкритому повітрі для затриманих має враховуватися при проектуванні будь-яких нових ІТТ поліції або жандармерії⁴³⁵.

Комітет закликає владу Туреччини вжити заходів без подальших зволікань, щоб забезпечити, щоб у всіх органах правопорядку по всій країні затриманим особам, які утримуються на ніч, були надані спальні місця розумного розміру з чистим матрацом (на додаток до ковдр)⁴³⁶.

Влада Туреччини має вжити заходів для забезпечення того, щоб у всіх камерах, де люди можуть утримуватися на ніч, було достатньо простору для затриманих; камери розміром від 7 кв.м. до 9 кв.м. не можуть використовуватися для розміщення більше ніж двох осіб одночасно⁴³⁷.

Комітет рекомендує владі Туреччини вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб у всіх органах правопорядку затриманим надавався безперешкодний доступ до туалету *у будь-який час* (включаючи нічний час), а тих, хто утримується у нічній час, було забезпечено основними засобами *особистої гігієни*⁴³⁸.

Спортивний зал не підходить для розміщення затриманих упродовж тривалого часу (тобто більше кількох днів), і Комітет закликає турецьку владу вилучити його з експлуатації як ІТТ⁴³⁹.

Болгарія

Комітет рекомендує владі Болгарії внести зміни до міністерського наказу, щоб чітко визначити, що всім особам, які перебувають під вартою (включно з підозрюваними у скоєнні злочинів), на ніч мають видавати матраци⁴⁴⁰.

⁴³⁵ Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 6 to 17 May 2019, Para 28, P. 18; Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 10 to 23 May 2017, Para 17, P. 15.

⁴³⁶ Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 6 to 17 May 2019, Para 29, P. 18; Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 10 to 23 May 2017, Para 23, P. 18.

⁴³⁷ Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 6 to 17 May 2019, Para 30, P. 18.

⁴³⁸ Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 6 to 17 May 2019, Para 32, P. 18.

⁴³⁹ Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 10 to 23 May 2017, Para 24, P. 20.

⁴⁴⁰ Report on the visit to Bulgaria carried out by the CPT from 25 September to 6 October 2017, Para 40, P. 27; Report on the periodic visit to Bulgaria carried out by the CPT from 1 to 13 October 2021, Para 30, P. 20.

Слід також видати єдині інструкції щодо надання ковдр, їжі та прибирання камер у відділках поліції, а також щодо туалетів⁴⁴¹.

Комітет рекомендує вжити заходів для забезпечення того, щоб ніхто не утримувався в поліцейських установах довше 24 годин, якщо тільки вони не обладнані належними майданчиками для прогулянок на відкритому повітрі та належним чином укомплектовані. Для будь-якого перебування понад 24 годин має бути запропонована будь-яка форма корисної діяльності (телевізор, книги, можливо, спорт, робота тощо)⁴⁴².

Незважаючи на те, що це прямо заборонено міністерським наказом, у деяких поліцейських установах затриманих осіб продовжували тримати упродовж тривалого часу (до 24 годин) у кабінетах чи коридорах, на лавках чи стільцях, іноді проковуючи наручниками до нерухомих об'єктів, таких як труби чи поручні. Комітет знову закликає владу Болгарії припинити цю практику без подальших зволікань⁴⁴³.

Румунія

Практика приковування підозрюваних наручниками до нерухомих об'єктів у відділках поліції має бути припинена⁴⁴⁴.

Усім особам, які утримуються у відділках поліції, має бути наданий доступ до питної води та їжі у відповідний час⁴⁴⁵.

Комітет закликає владу Румунії вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб у поліцейських відділках та ІТТ на кожну затриману особу виділялося щонайменше 4 кв.м. житлової площі у багатомісних камерах⁴⁴⁶.

⁴⁴¹ Report on the visit to Bulgaria carried out by the CPT from 25 September to 6 October 2017, Para 40, P. 27; Report on the periodic visit to Bulgaria carried out by the CPT from 1 to 13 October 2021, Para 30, P. 20.

⁴⁴² Report on the visit to Bulgaria carried out by the CPT from 25 September to 6 October 2017, Para 41, P. 27.

⁴⁴³ Report on the visit to Bulgaria carried out by the CPT from 25 September to 6 October 2017, Para 42, P. 27.

⁴⁴⁴ Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 10 to 21 May 2021, Para 19, P. 15.

⁴⁴⁵ Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 10 to 21 May 2021, Para 19, P. 15.

⁴⁴⁶ Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 10 to 21 May 2021, Para 43, P. 25.

Грузія

У всіх ІТТ має дотримуватися вимога житлової площі 4 кв.м. на одного затриманого (у багатомісних камерах)⁴⁴⁷.

В одиночних камерах на кожного затриманого має бути не менше 7 кв.м. житлової площі⁴⁴⁸.

Кожному затриманому на строк більше 24 годин (незалежно від правового статусу) має надаватися доступ до душі⁴⁴⁹.

Особи, які зобов'язані перебувати в ІТТ більше 24 годин (незалежно від правового статусу), повинні мати доступ до щоденних прогулянок на свіжому повітрі, де це можливо. Усі нові ІТТ повинні бути обладнані відповідними відкритими майданчиками для прогулянок⁴⁵⁰.

Чорногорія

У камерах у більшості відвіданих відділень поліції були спальні місця з матрацами та ковдрами, система вентиляції та дзвоник для виклику. Проте недоліки було виявлено у кожному закладі, включаючи поганий доступ до природного освітлення, недостатній доступ до штучного освітлення, недостатню вентиляцію, напівзруйновані стіни, потріскані підлога та дах⁴⁵¹.

Де кілька камер виявилися недостатнього розміру, приблизно 4,5 кв.м. або навіть менше⁴⁵².

Умови у поліцейській дільниці Тівата, розташованій у *тимчасовій* будівлі 1980 року, були *особливо плачевними*. Це стосується як зони безпосереднього ув'язнення, так і кабінетів працівників поліції (включаючи поганий доступ до природного освітлення, не-

⁴⁴⁷ Report on the visit to Georgia carried out by the CPT from 10 to 21 September 2018, Para 30, P. 21.

⁴⁴⁸ Report on the visit to Georgia carried out by the CPT from 10 to 21 September 2018, Para 30, P. 21.

⁴⁴⁹ Report on the visit to Georgia carried out by the CPT from 10 to 21 September 2018, Para 30, P. 21.

⁴⁵⁰ Report on the visit to Georgia carried out by the CPT from 10 to 21 September 2018, Para 30, P. 21.

⁴⁵¹ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 32, P. 23.

⁴⁵² Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 32, P. 23.

достатній доступ до штучного освітлення, потріскані підлоги та дах, а також камери недостатнього розміру)⁴⁵³.

У багатьох відділках поліції затриманим не пропонували навіть елементарних засобів гігієни (наприклад, туалетного паперу). Забезпечення їжею затриманих було нерегулярним у всіх відвіданих відділеннях поліції; загалом їжа не надавалася упродовж перших 12 годин затримання, а після цього її надання було спорадичним. Вочевидь, слідчим часто доводилося купувати їжу для затриманих за власні гроші⁴⁵⁴.

Відвідані поліцейські установи не мали можливостей, щоб надати затриманим будь-який доступ до прогулянок на свіжому повітрі⁴⁵⁵.

Що стосується поліцейської дільниці Тівата, то, враховуючи її жалюгідні умови, Комітет рекомендує негайно *закрити* цю поліцейську установу⁴⁵⁶.

Комітет також рекомендує владі Чорногорії забезпечити виділення достатнього бюджету на регулярне та систематичне забезпечення *їжею* затриманих особами з самого початку їхнього затримання, а також систематичне надання всім затриманим *основних засобів гігієни* (туалетний папір, зубна щітка, рушники тощо)⁴⁵⁷.

Комітет рекомендує *не* використовувати камери площею 5 кв.м. або менше для утримання осіб упродовж ночі.

Комітет рекомендує вжити заходів для забезпечення того, щоб усім особам, які утримуються під вартою упродовж 24 годин або більше, пропонувалися щоденні прогулянки на свіжому повітрі⁴⁵⁸.

⁴⁵³ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 32, P. 23.

⁴⁵⁴ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 32, P. 23.

⁴⁵⁵ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 32, P. 23.

⁴⁵⁶ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 33, P. 23.

⁴⁵⁷ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 33, P. 23.

⁴⁵⁸ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 33, P. 23.

Сполучене Королівство

Особам, які утримуються під вартою упродовж 24 годин або більше, має бути надано доступ до прогулянок на свіжому повітрі та можливість прийняти душ⁴⁵⁹.

Душова кабіна поліцейського відділку має бути обладнана дверима, щоб забезпечити приватність⁴⁶⁰.

Під час ремонту або будівництва камер слід передбачили створення безпечного зовнішнього двору та щоб усі камери затримання у поліції мали доступ до природного освітлення⁴⁶¹.

Литва

У кімнаті для допитів поліцейського ІТТ делегація виявила відгороджену зону, де затримана особа повинна була сидіти на табуретці під час допиту. Це ставить затриманих осіб у психологічно підпорядковане становище, і такі заходи не характерні для *професійних* слідчих. Комітет рекомендує владі Литви видалити клітки у кімнатах для допитів з усіх поліцейських ІТТ⁴⁶².

Комітет рекомендує владі Литви припинити використання ліжок для фізичного стримування у поліцейських установах та видалити їх з поліцейських приміщень. Будь-яке фізичне стримування має відбуватися виключно у медичному середовищі, проте аж ніяк не в поліцейській установі⁴⁶³.

Італія

Має бути забезпечене прибирання камер у всіх поліцейських ІТТ після кожного їх використання, а також заміна ковдр. Штучне

⁴⁵⁹ Report on the periodic visit to the United Kingdom carried out by the CPT from 8 to 21 June 2021, Para 27, P. 17.

⁴⁶⁰ Report on the periodic visit to the United Kingdom carried out by the CPT from 8 to 21 June 2021, Para 27, P. 17.

⁴⁶¹ Report on the periodic visit to the United Kingdom carried out by the CPT from 8 to 21 June 2021, Para 27, P. 17.

⁴⁶² Report on the periodic visit to Lithuania carried out by the CPT from 10 to 20 December 2021, Para 24, P. 14.

⁴⁶³ Report on the periodic visit to Lithuania carried out by the CPT from 10 to 20 December 2021, Para 25, P. 16.

освітлення має бути достатнім для читання. Усі камери повинні мати матраци, і є бажаним, щоб ці матраци можна було б прати⁴⁶⁴.

Щодо доступу до природного освітлення, надання душі та доступу до майданчика для прогулянок на відкритому повітрі, Комітет рекомендує владі Італії взяти до уваги ці вимоги при будівництві нових поліцейських ІТТ або модернізації існуючих ІТТ⁴⁶⁵.

Комітет рекомендує владі Італії забезпечити всім особам, які утримуються у відділках поліції, *безперешкодний доступ до питної води і триразове харчування*, одне з яких має бути *гарячим*. Слід докласти всіх зусиль, щоб задовольнити різні культурні та харчові вимоги затриманих осіб⁴⁶⁶.

⁴⁶⁴ Report on the periodic visit to Italy carried out by the CPT from 28 March to 8 April 2022, Para. 35, P. 19.

⁴⁶⁵ Report on the periodic visit to Italy carried out by the CPT from 28 March to 8 April 2022, Para. 35, P. 19.

⁴⁶⁶ Report on the periodic visit to Italy carried out by the CPT from 28 March to 8 April 2022, Para. 36, P. 19.

ТРИМАННЯ УВ'ЯЗНЕНИХ У ПОЛІЦЕЙСЬКИХ УСТАНОВАХ

Ув'язнені *в принципі* не повинні утримуватися в ізоляторах поліції замість пенітенціарних установ (слідчих ізоляторів)⁴⁶⁷.

Комітет знову закликає владу Литви забезпечити, щоб особи, які перебувають під вартою, були негайно переведені до слідчого ізолятора, щоб покласти край практиці утримання довишових ув'язнених у поліцейських установах⁴⁶⁸.

⁴⁶⁷ Report on the periodic visit to Lithuania carried out by the CPT from 10 to 20 December 2021, Para 12, P. 11.

⁴⁶⁸ Report on the periodic visit to Lithuania carried out by the CPT from 10 to 20 December 2021, Para 12, P. 11.

ЗАПРОШЕННЯ ОСІБ ДО ПОЛІЦІЇ НА НЕФОРМАЛЬНІ БЕСІДИ

Практика *неформальних розмов*, яку неодноразово критикував Комітет у минулому, не була викорінена повністю⁴⁶⁹.

Так, осіб *запрошують* (зазвичай по телефону) до поліції *до* офіційного оголошення про підозру і *до* складання протоколу затримання. Такі *розмови* зазвичай тривають кілька годин (іноді упродовж ночі), але інколи можуть тривати до двох днів. Упродовж цього періоду осіб, *запрошених* до поліції, утримують у приміщеннях поліції та допитують на предмет злочину без надання будь-яких правових гарантій (таких як повідомлення про затримання, доступ до адвоката та доступ до лікаря)⁴⁷⁰.

Метою цих *неформальних бесід* є отримання зізнання та/або зібрання доказів *до того*, як затриманій особі буде офіційно оголошено про підозру у вчиненні злочину та повідомлено про її права (і, таким чином, надано можливість ними скористатися)⁴⁷¹.

Комітет закликає владу припинити практику *неформальних бесід*⁴⁷².

⁴⁶⁹ Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 2 to 12 December 2019, Para 9, P. 10.

⁴⁷⁰ Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 2 to 12 December 2019, Para 9, P. 10.

⁴⁷¹ Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 2 to 12 December 2019, Para 9, P. 10.

⁴⁷² Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 2 to 12 December 2019, Para 9, P. 10.

НЕДОЛІКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАЯВИ ПРО ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ У ВІДДІЛЕННІ ПОЛІЦІЇ: ПОРУШЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО АСПЕКТУ, ВІДСУТНІСТЬ ПОРУШЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОГО АСПЕКТУ

Заявник подав скаргу на жорстоке поводження з ним під час перебування заявника під вартою у поліції, разом з іншим підозрюваним, на неможливість скористатися послугами адвоката за власним вибором упродовж цього часу та на подальшу відсутність ефективного службового розслідування за фактами жорстокого поводження з боку офіцерів поліції. Крім того, заявник поскаржився на його затримання у відділку поліції та на його утримання під вартою після цього.

*Stevan Petrović v. Serbia, n. 1*⁴⁷³

Коли особа висуває аргументовану скаргу або робить достовірне твердження про те, що вона зазнала поводження всупереч статті 3 Конвенції з боку агентів держави, це положення слід читати разом із загальним обов'язком за статтею 1 Конвенції про забезпечення кожній людині під їх юрисдикцією прав та свобод, визначених у Конвенції, що вимагає, як наслідок, ефективного офіційного розслідування.

*Assenov and Others v. Bulgaria, n. 102*⁴⁷⁴;

*Stevan Petrović v. Serbia, n. 107*⁴⁷⁵;

*Bouyid v. Belgium [GC], n. 124*⁴⁷⁶;

*Labita v. Italy [GC], n. 131*⁴⁷⁷;

*Almaši v. Serbia, n. 60*⁴⁷⁸

Яким би не був метод розслідування, органи влади повинні вжити заходів *одразу* після подання офіційної скарги. Навіть якщо не було подано скарги як такої, слід розпочати розслідування, якщо є достатньо чіткі ознаки того, що жорстоке поводження дійсно було застосовано.

⁴⁷³ Stevan Petrović v. Serbia, applications №№ 6097/16 and 28999/19, judgment 20.04.2021

⁴⁷⁴ Assenov and Others v. Bulgaria, application № 24760/94, judgment 28.10.1998

⁴⁷⁵ Stevan Petrović v. Serbia, applications №№ 6097/16 and 28999/19, judgment 20.04.2021

⁴⁷⁶ Bouyid v. Belgium [GC], application № 23380/09, judgment 28.09.2015

⁴⁷⁷ Labita v. Italy [GC], application № 26772/95, judgment 06.04.2000

⁴⁷⁸ Almaši v. Serbia, application № 21388/15, judgment 08.10.2019

Stevan Petrović v. Serbia, n. 108;
Stanimirović v. Serbia, n. 39;
Almaši v. Serbia, n. 61

Розслідування повинно призвести до *ідентифікації* та – за необхідності – *покарання винних*. У протилежному випадку загальна законодавча заборона катувань, нелюдського й такого, що принижує гідність, поводження та покарання була б, незважаючи на її фундаментальну важливість, неефективною на практиці, і в деяких випадках агенти держави могли б фактично безкарно зловживати правами тих, хто перебуває під їх контролем. Розслідування також повинно бути *ретельним*: влада завжди повинна робити серйозну спробу з'ясувати, що сталося, і не покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки для закриття розслідування або для ухвалення своїх рішень. Крім того, розслідування має бути *оперативним* та *незалежним*.

Labita v. Italy [GC], n. 131;
Stevan Petrović v. Serbia, n. 109;
Bati and Others v. Turkey, n. 137;
Krsmanović v. Serbia, n. 74;
Yatsenko v. Ukraine, n. 43;
Almaši v. Serbia, n. 62

Нарешті, розслідування повинно забезпечити *достатній елемент громадського контролю* для цілей забезпечення підзвітності. Хоча ступінь громадського контролю може змінюватись, скаржник повинен мати ефективний доступ до процедури розслідування у всіх справах. Більш того, щоб забезпечити достатній доступ громадськості, потерпілий або його сім'я повинні бути залучені до процедури тією мірою, якою це необхідно для захисту їх законних інтересів. Однак розкриття або публікація поліцейських звітів та матеріалів розслідування може включати делікатні питання з можливими шкідливими наслідками для приватних осіб або інші розслідування. Тому не може автоматично задовольнятися вимога потерпілого або його близьких родичів про доступ до матеріалів розслідування упродовж проведення розслідування. Необхідний доступ може бути передбачений на інших етапах наявних процедур, і слідчі органи не несуть обов'язку задовольнити кожен запит щодо певного слідчого заходу під час розслідування.

Labita v. Italy [GC], n. 131;
Stevan Petrović v. Serbia, n. 109;
Bati and Others v. Turkey, n. 137;

Krsmanović v. Serbia, n. 74;
Yatsenko v. Ukraine, n. 43;
Almaši v. Serbia, n. 62

Скарга заявника на зловживання з боку поліції була такою, що вимагала *ефективного офіційного розслідування*, зауважуючи, що навіть якщо були відсутні достатні докази того, що заявник насправді піддавався жорстокому поводженню, процесуальне зобов'язання щодо розслідування може виникнути, особливо коли, як і у цій справі, існує *потенційний ризик зловживання* внаслідок затримання особи агентами держави.

Stevan Petrović v. Serbia, n. 110;
Stepuleac v. Moldova, n. 64

Суд підкреслює *дещо суперечливий підхід* до оцінки доказів органами прокуратури при розгляді заяв заявника про жорстоке поводження з боку поліції. Примітно, що прокуратура частково базувала свої висновки на заявах офіцерів поліції, причетних до інциденту, і відкинула свідчення, запропоновані батьками заявника та заявником особисто, очевидно, тому що вони вважалися *упередженими за своєю природою*. Водночас прокуратура визнала достовірність заяв поліцейських, не надавши переконливих пояснень і не зважаючи на те, що ці заяви також могли бути суб'єктивними та спрямовані на ухилення від кримінальної відповідальності останніх.

Ognyanova and Choban v. Bulgaria, n. 99⁴⁷⁹;
Stevan Petrović v. Serbia, n. 111;
Antipenkov v. Russia, n. 69⁴⁸⁰

22 лютого 2013 року заявник поскаржився слідчому судді на зловживання з боку офіцерів поліції, але слідчий суддя не встиг оперативно призначити медичний огляд. Крім того, заявник нібито міг ідентифікувати своїх стверджуваних кривдників, але ідентифікація особи з цього приводу ніколи не проводився. Крім того, ані лікарі, які оглядали заявника, ані один із стверджуваних співучасників заявника, які також перебували у відділенні поліції 21 лютого 2013 року, не були заслухані під час розслідування, хоча їх свідчення, можливо, могли б пролити світло щодо питання, що перебуває на порядку денному. Звісно, зрозуміло, що якби ці свідки були заслухані, в кінцевому підсумку від самих відповідних наці-

⁴⁷⁹ *Ognyanova and Choban v. Bulgaria*, application № 46317/99, judgment 17.11.1998

⁴⁸⁰ *Antipenkov v. Russia*, application № 33470/03, judgment 15.09.2009

ональних органів залежало б розглянути ці заяви разом з іншими наявними доказами та оцінити їх доказову цінність.

*Stevan Petrović v. Serbia, n. 112*⁴⁸¹

Нарешті, 14 листопада 2013 року Сектор внутрішньої безпеки, що проводив власне розслідування, відмовив у наданні заявнику будь-якої інформації щодо перебігу розгляду справи. До 21 липня 2015 року заявнику вдалося отримати протоколи цих проваджень. Все це перешкоджало ефективному доступу заявника до процедури розслідування. Зрозуміло, що розкриття або публікація поліцейських звітів або матеріалів розслідування може іноді стосуватись *делікатних питань* з можливими шкідливими наслідками для приватних осіб чи інших розслідувань, тому це не можна розглядати як автоматичну вимогу у всіх ситуаціях. Проте, у даному випадку, однак, не було жодних ознак жодного з цих питань.

Stevan Petrović v. Serbia, n. 113

У світлі вищесказаного органи держави не провели ефективного офіційного розслідування за заявами заявника про жорстоке поводження. Отже, мало місце порушення статті 3 Конвенції в процесуальному аспекті.

Stevan Petrović v. Serbia, n. 114

Стаття 3 Конвенції слід розглядати як одне з найбільш фундаментальних положень Конвенції, що закріплює основні цінності демократичних суспільств, що створюють Раду Європи. На відміну від інших положень Конвенції, вона застосовується в *абсолютному* значенні, без винятків або застережень, або можливості відступу за статтею 15 Конвенції.

Ilias and Ahmed v. Hungary [GC], n. 124;

Chahal v. the United Kingdom, n. 79;

Pretty v. the United Kingdom, n. 49;

Stevan Petrović v. Serbia, n. 115;

Rooman v. Belgium [GC], n. 141

Відповідно до усталеної судової практики Суду, жорстоке поводження має досягати *мінімального рівня жорстокості*, щоб потрапити під сферу застосування статті 3 Конвенції. Оцінка цього мінімального рівня жорстокості є *відносною*; це залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та

⁴⁸¹ Stevan Petrović v. Serbia, applications №№ 6097/16 and 28999/19, judgment 20.04.2021

психічні наслідки, а в деяких випадках – від статі, віку та стану здоров'я потерпілого.

*Z.A. and Others v. Russia [GC], n. 181*⁴⁸²;

*Price v. the United Kingdom, n. 24*⁴⁸³;

*Gäfgen v. Germany [GC], n. 88*⁴⁸⁴;

Stevan Petrović v. Serbia, n. 116;

*Jalloh v. Germany [GC], n. 67*⁴⁸⁵

Суд визнавав поведження *жорстоким*, якщо воно *inter alia* було навмисним, впродовж кількох годин застосовувалося безперервно і спричинило або фактичні тілесні ушкодження, або серйозні фізичні та психічні страждання. Поводження вважається *принижуючим*, якщо воно викликало у жертв почуття страху, болісні страждання й почуття неповноцінності, було здатне зламати її фізичний чи моральний опір. *Катування*, однак, включає навмисне нелюдське поведження, що спричиняє дуже серйозні й жорстокі страждання.

*Aydın v. Turkey, n.n. 83, 84, 84, 86*⁴⁸⁶;

*Habimi and Others v. Serbia, n. 85*⁴⁸⁷;

*Stevan Petrović v. Serbia, n. 117*⁴⁸⁸;

Labita v. Italy [GC], n. 121;

*Wieser v. Austria, n. 36*⁴⁸⁹

У контексті статусу *затриманих осіб* Суд підкреслив, що особи, які перебувають під вартою, перебувають у *вразливому становищі*, і що влада зобов'язана захищати їхнє фізичне благополуччя. Будь-яке використання фізичної сили щодо особи, позбавленої свободи, що не було вкрай необхідним з огляду на її поведінку, принижує людську гідність і в принципі є порушенням права, встановленого у статті 3 Конвенції. Суд підкреслює, що слова *в принципі* не можна вважати такими, що означають, що можуть виникнути ситуації, коли таке виявлення порушення не вимагається, оскільки вищезгаданий поріг жорстокості не було досягнуто. Будь-яке посягання на людську гідність вражає саму суть Конвенції. З цієї причини будь-яка поведінка правоохоронців щодо особи, що

⁴⁸² Z.A. and Others v. Russia [GC], applications №№ 61411/15, 61420/15, 61427/15 and 3028/16, judgment 21.11.2019

⁴⁸³ Price v. the United Kingdom, application №.33394/96, judgment 10.07.2001

⁴⁸⁴ Gäfgen v. Germany [GC], № 22978/05, judgment 01.06.2010

⁴⁸⁵ Jalloh v. Germany [GC], application № 54810/00, judgment 11.07.2006

⁴⁸⁶ Aydın v. Turkey, application № 57/1996/676/866, judgment 25.09.1997

⁴⁸⁷ Habimi and Others v. Serbia, application № 19072/08, judgment 03.06.2014

⁴⁸⁸ Stevan Petrović v. Serbia, applications №№ 6097/16 and 28999/19, judgment 20.04.2021

⁴⁸⁹ Wieser v. Austria, application № 2293/03, judgment 22.02.2007

принижує людську гідність, є порушенням статті 3 Конвенції. Це стосується, зокрема, застосування фізичної сили щодо особи, якщо це не було строго необхідним з огляду на її поведінку, незалежно від впливу на особу, про яку йде мова.

Stevan Petrović v. Serbia, n. 118⁴⁹⁰;

Mouisel v. France, n. 40⁴⁹¹;

Habimi and Others, n. 86;

Jevtović v. Serbia, n. 76⁴⁹²

Твердження про жорстоке поводження мають бути підтверджені *відповідними доказами*. При оцінці доказів Суд загалом застосує стандарт доказування *поза розумним сумнівом*. Однак такий доказ може впливати із співіснування достатньо сильних, чітких та узгоджуваних висновків або подібних незаперечних презумпцій фактів. Якщо події, про які йдеться, цілком або значною мірою відбуваються виключно у межах компетенції органів влади, як і у випадку осіб, які перебувають під їхнім контролем під час утримання під вартою, виникають вагомні презумпції фактів щодо тілесних ушкоджень, що сталися під час такого затримання. Відтак, тягар доказування можна вважати покладеним на органи влади, які мають надати задовільне та переконливе пояснення, а за відсутності такого пояснення Суд може зробити висновки, які можуть бути несприятливими для Уряду. Незважаючи на те, що в принципі завдання Суду не полягає у тому, щоб підміняти власною оцінкою фактів оцінку національних судів, Суд тим не менш не пов'язаний висновками національних судів з цього приводу.

Ireland v. the United Kingdom, n. 161;

Stevan Petrović v. Serbia, n. 119;

Salman v. Turkey [GC], n. 100;

Jevtović v. Serbia, n. 77

Заявник стверджував, що 20 – 21 лютого 2013 року він зазнав жорстокого поводження з боку поліції, і що його батьки були свідками його жорстокого поводження внаслідок випадковості, що мала місце згодом. Заявник також стверджував, що це було зроблено для того, щоб примусити його зізнатися у злочинах, в яких його звинувачували. Однак, на думку Суду, слід зазначити, що заявник поскаржився на зазначене жорстоке поводження лише 22 лютого 2013 року перед слідчим суддею, але при цьому не повідомив про це адвоката, призначеного йому, 20 або 21 лютого 2013 року. Фак-

⁴⁹⁰ *Stevan Petrović v. Serbia*, applications №№ 6097/16 and 28999/19, judgment 20.04.2021

⁴⁹¹ *Mouisel v. France*, application № 67263/01, judgment 14.11.2022

⁴⁹² *Jevtović v. Serbia*, application № 29896/14, judgment 03.12.2019

тично, на допиті, що мав місце 20 лютого 2013 року, був особисто присутній заступник прокурора, який – принаймні формально – був зобов’язаний розслідувати будь-які звинувачення щодо жорстокого поводження з боку офіцерів поліції.

Stevan Petrović v. Serbia, n. 120

Крім того, у своїй заяві, оприлюдненій 22 лютого 2013 року заявником перед слідчим суддею, заявник одночасно, але дещо збентежено сказав, що йому довелося зізнатися у зазначених злочинах через страх додаткового зловживання з боку офіцерів поліції, але він не міг сказати, що не вчиняв ці злочини, оскільки він фактично це зробив. Однак, коли заявник знову залучив адвоката *V.J.Đ.* як свого захисника, він вирішив скористатися своїм правом на мовчання щодо звинувачень, намагаючись реалізувати нову стратегію захисту. 22 лютого 2013 року слідчий суддя також, очевидно, не помітив жодних видимих травм на заявнику, інакше він був би за законом зобов’язаний вжити відповідних заходів. У матеріалах справи немає доказів того, що або слідчий суддя, або заступник прокурора мали підстави упереджено ставитися до заявника, і Суд не може занурюватися до спекуляцій з цього приводу. Так само, що стосується призначеного заявникові адвоката з бюро правничої допомоги, Суд зазначає, що заявник не відкликав його до 05 березня 2013 року, що свідчило про відсутність нагальної потреби з боку заявника відмежуватися від особи, яка, можливо, не мала б щирої зацікавленості щодо захисту заявника.

Stevan Petrović v. Serbia, n. 121

Що стосується медичних оглядів, Суд зазначає, що 21 лютого 2013 року, перебуваючи у *Zrenjanin District Prison*, заявник був оглянутий тюремним лікарем, який у відповідь на скарги заявника зазначив, що легені заявника потребують додаткового обстеження. 25 лютого 2013 року поліція доставила заявника до медичного закладу для проведення рентгенографії та спірометрії. Лікарі дійшли висновку, що заявник страждає на бронхіт. 27 лютого 2013 року заявника знову оглянув лікар, який не виявив видимих ушкоджень. Нарешті, 27 травня 2014 року судово-медичний експерт надав свої висновки. Експерт взяв до уваги твердження заявника, а також наявну медичну документацію, та дійшов висновку, що, хоча заявник стверджував, що його сильно били по всьому тілу, не існує медичної документації, яка б підтверджувала ці твердження. За цих обставин Суд не може не зробити висновок, що наявні медичні докази не підтверджують твердження заявника про те, що

він жорстоко поведився під час перебування під вартою в поліції. Водночас, однак, Суд з деякою стурбованістю зазначає можливість того, що міг бути значний недолік у способі проведення деяких з цих медичних оглядів.

Stevan Petrović v. Serbia, n. 122

З огляду на викладене вище, застосовуючи стандарт доказування *поза розумним сумнівом*, Суд не може встановити порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції, а недоліки у розслідуванні, проведеному сербською владою, не є такими, що дозволяють Суду робити будь-які висновки з цього приводу.

*Stevan Petrović v. Serbia, n. 123*⁴⁹³

⁴⁹³ Stevan Petrović v. Serbia, applications №№ 6097/16 and 28999/19, judgment 20.04.2021

НАЯВНІСТЬ АБО ВІДСУТНІСТЬ УМИСЛУ НА ПРИНИЖЕННЯ ЗАТРИМАНОГО

Відсутність умислу принизити або зневажити затриманого, помістивши його до неналежних умов, хоча і є фактором, який потрібно враховувати, автоматично *не* виключає висновок про порушення статті 3 Конвенції.

Peers v. Greece, n. 74⁴⁹⁴;

V. v. the United Kingdom [GC], n. 71⁴⁹⁵;

Mandić and Jović v. Slovenia [GC], n. 80⁴⁹⁶

Висновок, про те, що органи влади піддали заявника труднощам, що перевищують неминучий рівень страждань, притаманних затриманню, на порушення статті 3 Конвенції, жодним чином не може бути скасовано відсутністю ознак того, що органи влади діяли з наміром принизити заявника, адже особи, які перебувають під вартою, перебувають у вразливому становищі, а тому органи влади зобов'язані їх захищати.

Rooman v. Belgium [GC], n. 143⁴⁹⁷;

Helhal v. France, n. 63⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ *Peers v. Greece*, application № 28524/95, judgment 19.04.2001

⁴⁹⁵ *V. v. the United Kingdom*, application № 24888/94, judgment 16.12. 1999

⁴⁹⁶ *Mandić and Jović v. Slovenia [GC]*, applications № 5774/10, 5985/10, judgment 20.10.2011

⁴⁹⁷ *Rooman v. Belgium [GC]*, application № 18052/11, judgment 31.01.2019

⁴⁹⁸ *Helhal v. France*, application № 10401/12, judgment 19.02.2015

ТЯГАР ДОВЕДЕННЯ УМОВ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Викладена Урядом версія щодо умов перевезення з однієї конкретної в'язниці до іншої є показово лаконічною. Суд повторює, що в такому конвенційному провадженні, яким є розгляд цієї справи, не завжди можливо неухильне застосування принципу *affirmanti incumbit probatio* (*who alleges must prove* – Той, хто стверджує щось, повинен довести це твердження), оскільки в деяких випадках лише Уряд має доступ до інформації, яка може підтвердити або спростувати відповідні заяви. Ненадання Урядом такої інформації без переконливого пояснення може служити підставою для відповідного висновку про обґрунтованість показань заявника.

Yakovenko v. Ukraine, n. 106;

Idalov v. Russia [GC], n. 98;

Lotarev v. Ukraine, n. 102

Справи щодо скарг на неадекватні умови тримання під вартою не зводяться до неухильного застосування принципу *affirmanti incumbit probatio*, оскільки в таких випадках лише Уряд держави-відповідача має доступ до інформації, яка може підтвердити або спростувати відповідні твердження. Суд бере до уваги, що заявник може мати певні труднощі в отриманні доказів на підтвердження своїх скарг з цього приводу. Однак у таких справах розумно очікувати від заявників подання принаймні *детального викладу оскаржуваних фактів* та надання – максимально можливою мірою – *певних доказів* на підтвердження своїх скарг.

Vorobyev v. Ukraine, n. 51

У цій справі не було дотримано цієї вимоги, оскільки скарги заявника щодо умов тримання у виправній колонії обмежувалися нечіткими та загальними твердженнями, що не надає Суду підстав дійти висновку, що страждання заявника досягли мінімального рівня жорстокості, що вимагається статтею 3 Конвенції.

Vorobyev v. Ukraine, n. 52

Заявник стверджував, що камери, в яких його тримали, були вогкими та холодними, а харчування було поганої якості. Проте з цього приводу він не надав жодних доказів або додаткових дета-

лей. У той самий час Уряд спростував аргумент заявника, посилаючись на довідки, надані адміністрацією виправної колонії.

Vorobyev v. Ukraine, n. 53

Твердження заявника щодо умов тримання його під вартою не було підтверджено свідченнями інших засуджених, разом з якими він перебував у камерах.

Vorobyev v. Ukraine, n. 54

Суд також зазначає, що у виправній колонії заявник одужав від туберкульозу.

Vorobyev v. Ukraine, n. 54

З огляду на вищевикладене скарга на умови тримання у виправній колонії не була належним чином обґрунтованою.

Vorobyev v. Ukraine, n. 55

ТРАНСПОРТУВАННЯ УВ'ЯЗНЕНИХ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ

Суд уже встановлював порушення статті 3 Конвенції в деяких справах проти Росії, де йшлося про брак простору в камерах та при транспортуванні до та із суду.

Khudoyorov v. Russia, n.n. 118-120⁴⁹⁹;
Starokadomskiy v. Russia, n.n. 53-60⁵⁰⁰;
Idalov v. Russia [GC], n. 106

Суд заснував практику, що стосується умов перевезення ув'язнених у в'язничних мікроавтобусах між слідчими ізоляторами та судами. Так, Суд встановив порушення статті 3 Конвенції у багатьох випадках, коли ув'язнених перевозили в надзвичайно тісних умовах, коли, зокрема, у розпорядженні ув'язнених було менше 0,5 кв.м. площі, а дехто з них мав навіть 0,25 кв.м.

Starokadomskiy v. Russia, n.n. 55-60⁵⁰¹;
Radzhab Magomedov v. Russia, n. 61⁵⁰²;
Yakovenko v. Ukraine, n.n. 107-109⁵⁰³;
Retunsaia v. Romania, n. 78⁵⁰⁴;
Vlasov v. Russia, n.n. 92-99⁵⁰⁵

Перевезення заявника разом з іншим затриманим у кабіні розміром в 1 кв.м. становить порушення статті 3 Конвенції, навіть якщо подорож тривала менше 1 години. Подібні подорожі є неприпустимими незалежно від їхньої тривалості. На додаток треба враховувати, що заявникові доводилося переносити подібні тісні умови двічі на день упродовж 200 днів судового розгляду його справи.

Vlasov v. Russia, n. 92⁵⁰⁶

Заявника перевозили на фургоні ГАЗ (розміром менше 9 кв.м.) разом із 11 – 12 затриманими та, мабуть, щонайменше 3 конвойними. Також його багато разів перевозили у пасажирському салоні (11 кв.м.) у мікроавтобусі ЗІЛ разом з 12 – 13 затриманими та, ма-

⁴⁹⁹ Khudoyorov v. Russia, application № 6847/02, judgment 08.11.2005

⁵⁰⁰ Starokadomskiy v. Russia, application № 42239/02, judgment 31.07.2008

⁵⁰¹ Starokadomskiy v. Russia, application № 42239/02, judgment 31.07.2008

⁵⁰² Radzhab Magomedov v. Russia, application № 20933/08, judgment 20.12.2016

⁵⁰³ Yakovenko v. Ukraine, application № 15825/06, judgment 25.10.2007

⁵⁰⁴ Retunsaia v. Romania, application № 25251/04, judgment 08.01.2013

⁵⁰⁵ Vlasov v. Russia, application № 78146/01, judgment 12.06.2008

⁵⁰⁶ Vlasov v. Russia, application № 78146/01, judgment 12.06.2008

буть, щонайменше 3 конвойними. Беручи до уваги вищезазначені дані, на одного затриманого припадало менше 0,35 та 0,32 кв.м. відповідно. Припущення Уряду про те, що проектна спроможність не була перевищена, саме по собі не спростовує твердження заявника про те, що він був перевезений у тісних умовах.

*Starokadomskiy v. Russia, n. 55*⁵⁰⁷

Окремі відсіки площею 0,4 кв.м., 0,5 кв.м. або навіть 0,8 кв.м. є непридатними для перевезення людини, незалежно від тривалості такого перевезення (див. *CPT/Inf (2004) 36 [Azerbaijan]*, § 152; *CPT/Inf (2004) 12 [Luxembourg]*, § 19; *CPT/Inf (2002) 23 [Ukraine]*, § 129; *CPT/Inf (2001) 22 [Lithuania]*, § 118; and *CPT/Inf (98) 13 [Poland]*, § 68). У цій справі заявник стверджував, що в'язничні мікроавтобуси площею 6 кв. м зазвичай перевозили 30 затриманих. Уряд заявив, що ніколи в фургоні не було більше 20 або 21 людини, але не вказав загальний розмір відділень, в яких знаходився заявник під час поїздки. Тому, навіть припускаючи на користь уряду, що на фургона припадає 0,3 кв.м., це, очевидно, нижче рівня, допустимого за стандартами КЗК.

Yakovenko v. Ukraine, n. 108

Враховуючи висоту фургонів (приблизно 1,6 м), затримані утримувалися лише у сидячому положенні. Однак, беручи до уваги, що відсіки у мікроавтобусах ЗІЛ загальною площею складали 11,28 кв.м., а відсіки у фургонах ГАЗ загальною площею 8,93 кв.м., Суд не вважає можливим, щоб 36 осіб у фургонах ЗІЛ або 25 чоловік у мікроавтобусах ГАЗ отримали достатню кількість місць для сидіння та місця для транспортування в гуманних умовах.

*Idalov v. Russia [GC], n. 103*⁵⁰⁸

Заявника транспортували понад 150 разів у стандартному в'язничному автомобілі, який іноді був заповнений понад проектної місткості. Враховуючи, що йому доводилося перебувати в замкнутому приміщенні по кілька годин, такі обмежені умови повинні були завдавати йому серйозних фізичних страждань. Його страждання ще більш посилювалися відсутністю належної вентиляції й освітлення та ненадійним опаленням. Враховуючи кумулятивний вплив, який ці умови чинили на заявника, Суд вважає, що умови транспортування з СІЗО до суду і назад досягали рівня *нелюдського поводження* в розумінні статті 3 Конвенції. Важливе значення має також й те, що заявник піддавався такому поводжен-

⁵⁰⁷ Starokadomskiy v. Russia, application № 42239/02, judgment 31.07.2008

⁵⁰⁸ Idalov v. Russia [GC], application № 5826/03, judgment 22.05.2012

ню під час суду або під час судового розгляду скарг на продовження терміну утримання під вартою, тобто тоді, коли він найбільше потребував зосередженості й розумової готовності. Отже, мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами транспортування заявника.

Moiseyev v. Russia, n.n. 135-136

Держава повинна забезпечити тримання особи в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод виконання заходу не повинні завдавати їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний ув'язненню, і щоб здоров'я і самопочуття особи були належним чином забезпечені з огляду на практичні потреби ув'язнення. Ці принципи також стосуються умов перевезення ув'язнених з пенітенціарної установи до суду і назад, а також їх тримання у приміщенні суду, включаючи забезпечення належним харчуванням (*Yevgeniy Bogdanov v. Russia, № 22405/04, n.n. 101-105; Romanova v. Russia, № 23215/02, n.n. 88-92; Kovaleva v. Russia, № 7782/04, n.n. 62-65; Yakovenko v. Ukraine, № 15825/06, n.n. 103-113*).

Lutsenko v. Ukraine (№ 2), n. 155

Недостатня вентиляція у спекотні дні та відсутність обігріву, коли фургон стоїть з вимкненим двигуном, є кваліфікуючими ознаками для визнання транспортування ув'язнених з порушенням вимог статті 3 Конвенції.

Yakovenko v. Ukraine, n. 109⁵⁰⁹

Комітет рекомендує владі Чорногорії продовжити поступову заміну мікроавтобусів старого покоління для транспортування ув'язнених⁵¹⁰.

Усі транспортні засоби для транспортування ув'язнених мають бути обладнані ремнями безпеки та достатньо освітлені⁵¹¹.

⁵⁰⁹ Yakovenko v. Ukraine, application № 15825/06, judgment 25.10.2007

⁵¹⁰ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 82, P. 46.

⁵¹¹ Report on the visit to Montenegro carried out by the CPT from 9 to 16 October 2017, Para 82, P. 46; Report on the periodic visit to Lithuania carried out by the CPT from 10 to 20 December 2021, Para 16, P. 12.

ТРАНСПОРТУВАННЯ УВ'ЯЗНЕНИХ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Відсутність ременів безпеки або інших пристроїв безпеки, які зменшують ризик травмування у транспортному засобі, що рухається, *сама по собі* не є порушенням статті 3 Конвенції. Водночас відсутність ременів безпеки або ручок *може бути* порушенням статті 3 Конвенції за певних обставин та у поєднанні з іншими факторами, наприклад, коли крісло ув'язненого з особливими потребами не було належним чином зафіксовано в автомобілі.

*Tarariyeva v. Russia, n.n. 112-117*⁵¹²;

*Jatsõšõn v. Estonia, n.n. 42-43*⁵¹³;

*Voicu v. Romania, n. 63*⁵¹⁴;

*Engel v. Hungary, n. 28*⁵¹⁵

⁵¹² Tarariyeva v. Russia, application № 4353/03, judgment 14.12.2006

⁵¹³ Jatsõšõn v. Estonia, application № 27603/15, judgment 30.10.2018

⁵¹⁴ Voicu v. Romania, application № 22015/10, judgment 10.07.2014

⁵¹⁵ Engel v. Hungary, application № 46857/06, judgment 20.05.2010

ХАРЧУВАННЯ ОСІБ, ПОЗБАВЛЕНИХ СВОБОДИ

Явна недостатність харчування ув'язненого може сама по собі порушити питання відповідно до статті 3 Конвенції.

Dudchenko v. Russia, n. 130⁵¹⁶;

Kadiķis v. Latvia (№ 2), n. 55⁵¹⁷;

Stepuleac v. Moldova, n. 55⁵¹⁸;

Guliyev v. Russia, n. 62⁵¹⁹

Одноразове (на день) харчування становить форму поводження, забороненого статтею 3 Конвенції.

Kadiķis v. Latvia (№ 2), n. 55⁵²⁰;

Stepuleac v. Moldova, n. 55⁵²¹;

Суд встановив відсутність порушення статті 3 Конвенції, у ситуації, коли їжа, що подавалася ув'язненим тричі на день, регулярно перевірялася в'язничним лікарем та компетентними державними органами, які не визнавали її неякісною.

Muršić v. Croatia [GC], n. 166⁵²²

Питання повноцінного харчування стає *принциповим* у випадку ув'язнення жінки, яка годує дитину груддю.

Korneykova and Korneykov v. Ukraine, n. 141⁵²³

Питання надання повноцінного харчування набуває більшої актуальності під час транспортування ув'язненого до суду.

Starokadomskiy v. Russia, n. 58⁵²⁴

Ненадання ув'язненому води та їжі упродовж 24-х годин після доставляння до в'язниці є поводженням, забороненим статтею 3 Конвенції.

S.F. and Others v. Bulgaria, n. 87⁵²⁵

⁵¹⁶ *Dudchenko v. Russia*, application № 37717/05, judgment 07.11.2017

⁵¹⁷ *Kadiķis v. Latvia (№ 2)*, application № 62393/00, judgment 04.05.2006

⁵¹⁸ *Stepuleac v. Moldova*, application № 8207/06, judgment 06.11.2007

⁵¹⁹ *Guliyev v. Russia*, application № 24650/02, judgment 19.06.2008

⁵²⁰ *Kadiķis v. Latvia (№ 2)*, application № 62393/00, judgment 04.05.2006

⁵²¹ *Stepuleac v. Moldova*, application № 8207/06, judgment 06.11.2007

⁵²² *Muršić v. Croatia [GC]*, application № 7334/13, judgment 20.10.2016

⁵²³ *Korneykova and Korneykov v. Ukraine*, application № 56660/12, judgment 24.03.2016

⁵²⁴ *Starokadomskiy v. Russia*, application № 42239/02, judgment 31.07.2008

⁵²⁵ *S.F. and Others v. Bulgaria*, application № 8138/16, judgment 07.12.2017

Питання, пов'язане з харчуванням, може виникнути в контексті статті 3 Конвенції, коли адміністрація в'язниці відмовляє ув'язненому в забезпеченні його певною дією та ігнорує індивідуальні потреби ув'язненого у харчуванні.

*D. and E.S. v. the United Kingdom*⁵²⁶

Обов'язок органів влади забезпечувати харчування ув'язнених, безперечно, можна трактувати як такий, що вимагає врахування особливих дієтичних вимог, а саме їжі, яку ув'язнений не може вживати з огляду на релігійні чи інші перешкоди.

D. and E.S. v. the United Kingdom

Забезпечення їжею ув'язненого відповідно до його релігійних переконань має важливе значення, оскільки дотримання дієтичних норм можна вважати прямим вираженням переконань у розумінні статті 9 Конвенції.

*Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France [GC], n. 73*⁵²⁷;

*Vartic v. Romania (№ 2), n.n. 33-36*⁵²⁸;

*Jakóbski v. Poland, n. 45*⁵²⁹

Ненадання дієтичного харчування ув'язненому з огляду на стан його здоров'я не може бути виправдано економічними труднощами органів державної влади.

*Ebedin Abi v. Turkey, n.n. 31-54*⁵³⁰

Органи влади були зобов'язані доручити спеціалісту оцінити стандартне меню, запропоноване відповідною в'язницею, і одночасно запросити заявника пройти медичний огляд, спеціально пов'язаний з його скаргами на стан здоров'я.

Ebedin Abi v. Turkey, n.n. 31-54

Комітет рекомендує владі Італії вжити заходів для покращення якості їжі у в'язницях, а також докласти зусиль для задоволення різноманітних культурних та харчових вимог ув'язнених. Крім того, варто подумати про те, щоб подавати вечерю пізніше або пропонувати додатковий перекус пізніше ввечері⁵³¹.

⁵²⁶ D. and E.S. v. United Kingdom, the Commission decision, application № 13669/88, adopted 07.03.1990

⁵²⁷ Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France [GC], application 27417/95, judgment 27.06.2000

⁵²⁸ Vartic v. Romania (№ 2), application № 14150/08, judgment 17.12.2013

⁵²⁹ Jakóbski v. Poland, application № 18429/06, judgment 07.12.2010

⁵³⁰ Ebedin Abi v. Turkey, application № 10839/09, judgment 13.03.2018

⁵³¹ Report on the periodic visit to Italy carried out by the CPT from 28 March to 8 April 2022, Para. 90, P. 35.

ЗАСТОСУВАННЯ НАРУЧНИКІВ (ПРАКТИКА КОМІТЕТУ)

У всіх випадках, коли вважається за необхідне одягти наручники на особу, вони за жодних обставин не можуть бути надмірно тугими та застосовуватися лише на той час, коли це є *суворо необхідним*⁵³².

Надмірне затягування наручників може мати серйозні медичні наслідки (наприклад, тяжке та/або постійне пошкодження рук)⁵³³.

Ув'язнених ніколи не слід приковувати наручниками до нерухомих предметів та/або тримати у стресовому положенні; якщо ув'язнений діє у вкрай збудженому або агресивному стані, його слід тримати під пильним наглядом у відповідному приміщенні⁵³⁴.

Про кожен випадок застосування до ув'язненого фізичних засобів стримування слід завжди має повідомлятися лікар⁵³⁵.

Комітет рекомендує припинити практику прив'язування затриманих наручниками до нерухомих об'єктів. Кожна поліцейська установа, де можуть перебувати затримані особи, повинна бути обладнана однією або декількома кімнатами, призначеними для цілей затримання та забезпеченими належними засобами безпеки⁵³⁶.

⁵³² Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 15, P. 14; Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 19, P. 16; Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 6 to 17 May 2019, Para 14, P. 12; Report on the ad hoc visit to Romania carried out by the CPT from 10 to 21 May 2021, Para 18, P.15; Report on the visit to Hungary carried out by the CPT from 20 to 29 November 2018, Para 23, P. 17; Report on the periodic visit to Germany carried out by the CPT from 1 to 14 December 2020, Para 14, P. 12; Report on the periodic visit to the United Kingdom carried out by the CPT from 8 to 21 June 2021, Para 11, P. 12; Report on the periodic visit to Lithuania carried out by the CPT from 10 to 20 December 2021, Para 16, P. 12; Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 45, P. 26; Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 23 September to 1 October 2013, Para 12, P. 10.

⁵³³ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 18, P. 15.

⁵³⁴ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020, Para 45, P. 26; Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 23 September to 1 October 2013, Para 12, P. 10.

⁵³⁵ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 5 to 17 June 2013, Para 105, P. 48.

⁵³⁶ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 47, P. 29.

Комітет рекомендує вжити заходів для того, щоб припинити прив'язування підозрюваних до предметів у відділках поліції⁵³⁷.

Необхідно припинити практику приковування неповнолітніх наручниками до нерухомих предметів⁵³⁸.

Потрібно вжити заходів, щоб покласти край використанню наручників під час медичних процедур⁵³⁹.

Незважаючи на те, що це прямо заборонено, у деяких поліцейських установах затриманих осіб продовжували тримати упродовж тривалого часу (до 24 годин) у кабінетах чи коридорах, на лавках чи стільцях, іноді приковуючи наручниками до нерухомих об'єктів, таких як труби чи поручні. Комітет знову закликає владу Болгарії припинити таку практику без подальших зволікань⁵⁴⁰.

⁵³⁷ Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 7 to 19 February 2018, Para 10, P. 13; Report on the ad hoc visit to Romania carried out by the CPT from 10 to 21 May 2021, Para 18, P.15.

⁵³⁸ Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 5 to 11 June 2018, Para 58, P. 20.

⁵³⁹ Report on the visit to Turkey carried out by the CPT from 6 to 17 May 2019, Para 24, P. 16.

⁵⁴⁰ Report on the visit to Bulgaria carried out by the CPT from 25 September to 6 October 2017, Para 42, P. 27.

ЗАСТОСУВАННЯ НАРУЧНИКІВ (ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ)

Застосування наручників чи інших засобів приборкання, як *правило, не є* підставою для порушення питання за статтею 3 Конвенції, якщо такий захід здійснено у зв'язку із законним затриманням і якщо застосування сили при цьому або публічна відкритість проведення такого заходу не перевищує того, що розумно визнається необхідним за даних обставин.

До того ж захід, продиктований, з огляду на встановлені принципи медицини, терапевтичною необхідністю, *в принципі не може* вважатися нелюдським і таким, що принижує гідність.

Необхідно переконатися, що існування такої медичної необхідності *переконливо доведено*.

У цьому зв'язку необхідно переконатися, що при винесенні рішення про застосування до заявника засобів приборкання було дотримано відповідні процесуальні гарантії.

До того ж спосіб, у який було застосовано цей захід до заявника, *не може* за своєю суворістю виходити поза межі мінімального рівня жорстокості, допустимого за статтею 3 Конвенції.

Nevmerzhitsky v. Ukraine, n. 94⁵⁴¹;

Zakshevskiy v. Ukraine, n. 74;

Kucheruk v. Ukraine, n. 139

⁵⁴¹ Nevmerzhitsky v. Ukraine, application № 54825/00, judgment 05.04.2005

ПРИКЛАДИ ЗАСТОСУВАННЯ НАРУЧНИКІВ НА ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

Надягання наручників на психічно хворого ув'язненого упродовж семи днів цілодобово під час перебування в одиночній камері без будь-яких психіатричних висновків та обґрунтувань

*Kucheruk v. Ukraine, n.n. 140-146*⁵⁴²

Надягання наручників під час примусового годування за відсутності будь-якого опору.

*Nevmerzhitsky v. Ukraine, n. 97*⁵⁴³;

*Ciorap v. Moldova, n. 85*⁵⁴⁴

Надягання наручників на хворого ув'язненого в лікарні під час очікування ним медичної операції.

*Henaf v. France, n.n. 52-60*⁵⁴⁵

*Istratii and Others v. Moldova, n.n. 55-58*⁵⁴⁶

Приковування наручниками хворого на рак ув'язненого до його ліжка в лікарні.

*Okhrimenko v. Ukraine, n. 98*⁵⁴⁷

Надягання наручників на ув'язненого під час судового засідання.

*Gorodnichev v. Russia, n.n. 103-109*⁵⁴⁸

Приковування вагітної ув'язненої жінки до гінекологічного крісла під час перебування у відділенні прийому пенітенціарної установи.

*Korneykova and Korneykov v. Ukraine, n.n. 112-115*⁵⁴⁹

⁵⁴² Kucheruk v. Ukraine, application № 2570/04, judgment 06.09.2007

⁵⁴³ Nevmerzhitsky v. Ukraine, application № 54825/00, judgment 05.04.2005

⁵⁴⁴ Ciorap v. Moldova, application № 12066/02, judgment 19.06.2007

⁵⁴⁵ Henaf v. France, application № 65436/01, judgment 27.11.2003

⁵⁴⁶ Istratii and Others v. Moldova, applications № 8721/05, 8705/05, 8742/05, judgment 27.03.2007

⁵⁴⁷ Okhrimenko v. Ukraine, application № 53896/07, judgment 15.10.2009

⁵⁴⁸ Gorodnichev v. Russia, application № 52058/99, judgment 24.05.2007

⁵⁴⁹ Korneykova and Korneykov v. Ukraine, application № 56660/12, judgment 24.03.2016

Надягання наручників на фізично слабкого хворого ув'язненого під час транспортування до лікарні.

*Mouisel v. France, n. 47*⁵⁵⁰

Надягання наручників на жінку під час гінекологічного обстеження.

*Filiz Uyan v. Turkey, n.n. 32-35*⁵⁵¹

Невиправдане надягання наручників упродовж медичного обстеження.

*Duval v. France, n.n. 50-53*⁵⁵²

Застосування наручників до психічно хворої людини упродовж 7 днів без будь-якого психіатричного обґрунтування та без надання їй медичної допомоги у зв'язку з тілесними ушкодженнями, які виникли внаслідок застосування до неї сили з метою приборкання і які вона спричинила собі сама, перебуваючи в карцері, слід розглядати як нелюдське й таке, що принижує гідність, поводження.

Kucheruk v. Ukraine, n. 145

Як правило, застосування наручників не дає підстав для порушення питання за статтею 3 Конвенції, якщо такий захід здійснювався у зв'язку із законним затриманням, без застосування сили і без його публічної демонстрації, а також у межах того, що обґрунтовано вважалось необхідним. При цьому важливо враховувати, наприклад, ризик втечі даної особи або спричинення нею тілесного ушкодження або шкоди.

Okhrimenko v. Ukraine, n. 97;

Kushch v. Ukraine, n.n. 94-95;

*Henaf v. France, n.n. 50-53*⁵⁵³

Застосування до хворої або виснаженої особи наручників або приковування її не відповідає вимогам безпеки та означає невиправдане приниження незалежно від того, чи є воно умисним, чи ні.

Korneykova and Korneykov v. Ukraine, n. 111

У цій справі заявницю вже було прикуто наручниками до гінекологічного крісла у приймальному відділенні пологового будинку.

⁵⁵⁰ Mouisel v. France, application № 67263/01, judgment 14.11.2002

⁵⁵¹ Filiz Uyan v. Turkey, application № 7496/03, judgment 08.01.2009

⁵⁵² Duval v. France, application № 19868/08, judgment 26.05.2011

⁵⁵³ Henaf v. France, application № 65436/01, judgment 27.11.2003

ку, до якого її привезли у день її пологів. З огляду на її стан, будь-який ризик агресивної поведінки або спроби втечі було важко собі уявити. Фактично ніколи не стверджувалося, що вона агресивно поводитись із працівниками пологового будинку або з правоохоронцями, або що вона робила спроби втекти, або становила загрозу своїй власній безпеці.

Korneykova and Korneykov v. Ukraine, n. 112

В'язничний лікар скерував заявницю до лікарні для проходження ультразвукового сканування. Заявницю було доставлено до лікарні, у наручниках та під конвоєм однієї жінки-офіцера та трьох чоловіків з числа офіцерів спецслужб. Суд визнає загрозу безпеці, адже заявниця була засуджена до суворого покарання за членство у терористичній організації, і що кабінет лікарів знаходився на першому поверсі лікарні без віконних решіток. Тим не менш, наполягання на використанні наручників під час огляду гінекологом та присутність трьох жандармів чоловічої статі у кімнаті для медичного огляду під час консультації (навіть за відкидною ширмою) були *непропорційними* заходами безпеки, коли були інші альтернативи. Наприклад, жандарми могли охороняти кімнату, залишивши там жінку-охоронця, а одного з жандармів виставити за вікно прийомного покою.

Filiz Uyan v. Turkey, n. 32⁵⁵⁴

⁵⁵⁴ Filiz Uyan v. Turkey, application № 7496/03 judgment 8 January 2009

ВИКОРИСТАННЯ ГУМОВИХ КИЙКІВ

Використання гумових кийків проти ув'язнених мало характер *помсти*. Це не сприяло і не могло сприяти виконанню завдань, на які були поставлені перед офіцерами в'язниці. Безпричинне насильство, до якого офіцери навмисно вдавались, мало на меті викликати у заявників почуття страху й приниження та зламати їх фізичний і моральний опір. Метою такого поводження було *приниження ув'язнених та спонукання їх до покори*. Крім того, удари кийком, мабуть, завдали їм сильних психічних та фізичних страждань, хоча вони, мабуть, не спричинили довгострокової шкоди для здоров'я. За цих обставин до ув'язнених застосовувалось поводження, яке можна охарактеризувати як катування.

*Dedovskiy and Others v. Russia, n. 85, n. 94*⁵⁵⁵

Суд не встановив жодної необхідності, яка могла б виправдати використання гумових кийків проти заявника. Навпаки, дії офіцерів були *вкрай непропорційними* приписаним заявнику проступкам та явно не відповідали цілям, яких прагнули досягти офіцери. З поданих урядом матеріалів випливає, що група офіцерів увійшла до камери № 3, де заявника було затримано з наміром провести його обшук. Заявник відмовився виходити з камери, ображав співробітників та тягнув їх одяг.

За цих обставин офіцерам, можливо, потрібно було вдатися до фізичної сили, щоб вивести заявника з камери. Однак Суд не впевнений, що удар кийком по ув'язненому сприяв досягненню бажаного результату, а саме сприяв обшуку. Тому удар кийком був лише формою розправи або фізичного покарання.

Крім того, заявника побили не в ході випадкової операції, яка могла спричинити несподівані події, у ході проведення якої офіцери підрозділу спеціального призначення могли реагувати без попередньої підготовки. Уряд не заперечував, що офіцери заздалегідь спланували свою діяльність і що вони мали достатньо часу для оцінки можливих ризиків та вжиття всіх необхідних заходів для виконання свого завдання. Була задіяна група офіцерів, і вони явно переважали заявника, який, схоже, на той момент був у камері один. Крім того, Суд не впевнений, що заявник чинив опір наказам офіцерів таким чином, який міг спонукати використовувати гумові кийки.

⁵⁵⁵ Dedovskiy and Others v. Russia, application № 7178/03, judgment 15.05.2008

Суд також пам'ятає про скаргу заявника на те, що побиття тривало в коридорі навіть після того, як він виконав наказ і залишив камеру. У цьому відношенні Суд зазначає, що якщо Уряд вважав ці твердження неправдивими, він міг спростувати їх шляхом, наприклад, показань свідків чи інших доказів. Тим не менш, в процесі провадження у Суді Уряд жодного разу не оскаржував цей аспект фактичних тверджень заявника.

Як зазначалося вище, використання гумових паличок проти заявника мало характер *помсти*. Це не сприяло і не могло сприяти виконанню завдань, які ставили перед собою офіцери. Каральне насильство, до якого офіцери навмисно вдавались, мало на меті викликати у заявника почуття страху й приниження та зламати його фізичний чи моральний опір. Метою такого поводження було приниження заявника та спонукання його до підкорення. Крім того, удари палиці, мабуть, заподіяли йому сильні психічні та фізичні страждання. Відповідно, мало місце порушення статті 3 Конвенції.

Artyomov v. Russia, n.n. 169-173, n. 184⁵⁵⁶

⁵⁵⁶ Artyomov v. Russia, application № 14146/02, judgment 27.05.2010

ЕЛЕКТРОШОКОВА ЗБРОЯ

Використання електрошокової зброї працівниками державних органів є *спірним питанням*. Існують суперечливі погляди як щодо специфічних умов, що виправдовують її використання, так і потенційних негативних наслідків для здоров'я, які у зв'язку з цим можуть виникати⁵⁵⁷.

Застосуванню цієї зброї – з огляду на її особливості – притаманне *зловживання*⁵⁵⁸.

Комітет розуміє бажання державних органів влади забезпечити співробітників своїх правоохоронних органів засобами, які дозволяли би їм у більш диференційований спосіб реагувати на небезпечні ситуації. Немає жодного сумніву у тому, що володіння менш смертоносною зброєю, такою як електрошокова, може у певних випадках дозволити уникнути використання вогнепальної зброї. Однак, електрошокова зброя може завдавати сильного болю і, як вже вказувалося вище, призводити до зловживань⁵⁵⁹.

Отже, рішення про оснащення працівників правоохоронних та інших державних органів електрошоковою зброєю повинне прийматися після ґрунтовних обговорень на рівні державних законодавчих та виконавчих органів. Критерії застосування електрошокової зброї мають бути визначені законодавчим шляхом та докладно пояснені в детальних правилах⁵⁶⁰.

Використання електрошокової зброї повинне здійснюватися з дотриманням принципів необхідності, субсидіарності, пропорційності, попередження (коли це можливо) та обережності. Ці принципи передбачають, що працівники державних органів, яким видається така зброя, мають пройти відповідну підготовку з її застосування. У тому, що стосується електрошокової зброї, здатної випускати снаряди, правила її використання повинні безпосередньо спиратися на правила використання вогнепальної зброї⁵⁶¹.

⁵⁵⁷ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 66.

⁵⁵⁸ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 66.

⁵⁵⁹ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 68.

⁵⁶⁰ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 68.

⁵⁶¹ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 69.

Використання електрошокової зброї повинне обмежуватися ситуаціями, коли існує реальна та безпосередня загроза для життя або ризик серйозних поранень⁵⁶².

Використання такої зброї лише з метою домогтися підкорення наказу є неприпустимим⁵⁶³.

Використання подібної зброї повинне дозволятися лише тоді, коли інші, менш примусові методи (переговори або переконання чи методи фізичного контролю тощо), виявилися неефективними або непридатними, і коли немає ніякої іншої альтернативи використанню засобу, що являє собою більший ризик поранень або смерті⁵⁶⁴.

ЄКЗК чітко висловився проти оснащення електрошоковою зброєю членів підрозділів, що відповідають за операції з депортації осіб, затриманих за порушення імміграційного законодавства⁵⁶⁵.

Комітет висловив рішучі застереження щодо використання електрошокової зброї у в'язницях (тим більше у закритих психіатричних закладах)⁵⁶⁶.

Застосування електрошокової зброї в таких місцях може бути виправданим лише за надзвичайних обставин (наприклад, захоплення заручників) і виключно у тому випадку, якщо така зброя буде використовуватися лише спеціально підготовленим для цього персоналом⁵⁶⁷.

Електрошокова зброя не може бути частиною стандартного екіпірування персоналу, що працює в безпосередньому контакті з особами, які утримуються у місцях несвободи⁵⁶⁸.

Якщо електрошокова зброя буде все частіше використовуватися у випадках чинення спротиву під час затримань, це може мати дуже негативний вплив на ставлення громадськості до працівників правоохоронних органів⁵⁶⁹.

Зважаючи на межі свого мандату, Комітет утримався від зайняття твердої позиції у питанні використання електрошокової

⁵⁶² Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 70.

⁵⁶³ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 70.

⁵⁶⁴ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 70.

⁵⁶⁵ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 71.

⁵⁶⁶ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 71.

⁵⁶⁷ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 71.

⁵⁶⁸ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 71.

⁵⁶⁹ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 72.

зброї в рамках заходів з підтримання або відновлення громадського порядку (наприклад, за підтримання порядку під час демонстрацій). Незважаючи на це, в світлі принципів, викладених вище у п. 70, використання електрошокової зброї в рамках таких заходів може розглядатись як недоречне, за виключенням випадків, коли існує реальна та неминуча загроза для життя або ризик серйозних поранень. Відповідні працівники правоохоронних органів матимуть (або повинні мати) у своєму розпорядженні інші засоби захисту та реагування, що є спеціально пристосованими до виконання поставлених перед ними завдань. Треба відзначити, що деякі служби поліції в Європі відмовилися від електрошокової зброї при підтриманні порядку під час демонстрацій⁵⁷⁰.

У разі прийняття рішення про використання електрошокової зброї, відповідні органи влади повинні забезпечити, щоб докладні інструкції було поширено в усіх службах, які матимуть у своєму розпорядженні такого роду зброю⁵⁷¹.

Службовці, які зможуть використовувати цю зброю, повинні бути спеціально підібрані – беручи до уваги їх стійкість до стресу та розсудливість – та належним чином підготовлені. Має бути запроваджено програму навчання без відриву від роботи, а також регулярне тестування (див. також п. 80)⁵⁷².

Як і у випадку з будь-яким іншим видом зброї, перед тим як електрошокова зброя увійде в експлуатацію, вона повинна пройти *процедуру технічної сертифікації*. Така процедура повинна гарантувати, що кількість, тривалість та потужність електричних розрядів не буде перевищувати безпечний рівень⁵⁷³.

Комітету стало відомо про випадки, коли ув'язнені отримували один за одним декілька електричних розрядів. Таке надмірне та непотрібне використання сили має безумовно розглядатись як *жорстоке поводження*. Крім того, слід передбачити процедуру регулярного технічного догляду/обслуговування цього типу зброї⁵⁷⁴.

Електрошокова зброя повинна бути оснащена пристроєм (як правило, чіпом пам'яті), що дозволяв би записувати різну інформацію та здійснювати контроль за використанням зброї (наприклад, точний час використання, кількість, тривалість та потужність електричних розрядів тощо). Записана інформація має регулярно пе-

⁵⁷⁰ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 73.

⁵⁷¹ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 75.

⁵⁷² Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 75.

⁵⁷³ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 76.

⁵⁷⁴ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 76.

ревірятися компетентними органами влади (принаймні, кожні три місяці). Крім того, така зброя повинна бути оснащена вбудованим *лазерним прицілом та відеозаписувальним пристроєм*, що забезпечували би точне прицілювання та запис обставин, за яких вона застосовувалася⁵⁷⁵.

Електрошокова зброя, що видається співробітникам правоохоронних органів, може використовуватися різними способами, зокрема, в дистанційному та контактному режимах⁵⁷⁶.

При роботі в дистанційному режимі зброї викидає снаряди, які встромляються в особу, що є суб'єктом впливу, на короткій відстані один від одного, породжуючи при цьому електричний розряд. У більшості випадків цей розряд викликає загальний спазм нервово-м'язової системи, який спричиняє тимчасовий параліч та падіння особи⁵⁷⁷.

На противагу цьому, при роботі в контактному режимі, електроди, що знаходяться на кінці зброї, породжують електричну дугу, і коли вони торкаються особи, що є суб'єктом впливу, то це викликає в місці контакту дуже сильний біль, а іноді опіки шкіри. Комітет серйозно занепокоєний застосуванням електрошокової зброї в цьому режимі⁵⁷⁸.

Очевидно, що належним чином підготовлені працівники правоохоронних органів матимуть в своєму розпорядженні інші численні методи впливу, які вони можуть використовувати, коли знаходяться в прямому контакті з особою, яку вони повинні вгамувати⁵⁷⁹.

Використання електрошокової зброї має регулюватися принципами необхідності, субсидіарності, пропорційності, завчасного попередження (де це можливо) та запобіжних заходів. Застосування такої зброї може бути дозволено лише тоді, коли інші, менш примусові методи (переговори, переконання, методи ручного контролю тощо) не дали результатів або є неможливими, і якщо це єдина можлива альтернатива використанню методу, що являє більший ризик поранення або смерті (наприклад, вогнепальної зброї)⁵⁸⁰.

⁵⁷⁵ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 77.

⁵⁷⁶ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 78.

⁵⁷⁷ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 78.

⁵⁷⁸ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 78.

⁵⁷⁹ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 78.

⁵⁸⁰ Report on the visit to Bulgaria carried out by the CPT from 25 September to 6 October 2017, Para 24, P. 19.

ЕЛЕКТРОШОКОВІ РЕМЕНІ

Комітет чітко заявив про свою незгоду з використанням електрошочових ременів для здійснення контролю за пересуванням утриманих осіб, ї це як в місцях позбавлення волі, так і поза ними. Такі пристрої за своєю суттю є принижуючими гідність особи, яка їх використовує, крім того дуже високим є ризик їх неправомірного використання. Для убезпечення під час пересування утриманих осіб можуть і повинні бути знайдені інші засоби⁵⁸¹.

⁵⁸¹ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(2010)28-part, 2010. П. 73.

МЕДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОШОКОВОЇ ЗБРОЇ

Потенційна негативна дія електрошокової зброї на фізичне та психічне здоров'я осіб, проти яких вона спрямовується, є предметом численних дискусій та дебатів, викликаних, почасти, певною кількістю випадків, коли особи помирали невдовзі після того, як вони ставали мішенню такої зброї. Навіть якщо дослідження з цього питання залишаються поки що малопереконливими загалом неостаточними, безперечним є те, що використання електрошокової зброї пов'язане зі специфічними небезпеками для здоров'я, такими як ризик поранень при падінні особи після влучення у неї снарядів або ризик опіку шкіри у разі тривалого використання зброї у контактному режимі. Через те, що ґрунтовних досліджень щодо потенційної негативної дії електрошокової зброї на здоров'я особливо вразливих осіб (як-от: люди похилого віку, вагітні жінки, діти, особи з проблемами серця) проведено не було, КЗК вважає, що у будь-якому разі слід уникати їх використання щодо таких осіб⁵⁸².

Використання електрошокової зброї проти осіб, що перебувають у стані марення або сп'яніння, є іншим чутливим питанням; особи, що перебувають у такому психічному стані, можуть не зрозуміти смислу попередження і стати, натомість, ще більш збудженими у такій ситуації. Смерть деяких осіб, що наставала під час затримань, відносили до стані їхнього названого медичного стану, зокрема у тому разі, коли використовувалася електрошокова зброя. З цієї причини треба особливо уважно ставитися до цього питання і уникати застосування електрошокової зброї в цьому випадку і взагалі у ситуаціях, коли вона здатна збільшити ризик смерті або поранень⁵⁸³.

Підготовка службовців, яким видається електрошокова зброя, повинна передбачати надання інформації про випадки, коли використання такої зброї є, з медичних міркувань, недоречним, а також про надання першої допомоги (у випадках падіння, опіків, поранень від снарядів, проблем із серцем, буйного стану тощо). Крім того, особи, які були поранені електрошоковою зброєю, повинні,

⁵⁸² Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(2010)28-part, 2010. П. 79.

⁵⁸³ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, СРТ/Inf(2010)28-part, 2010. П. 79.

після того, як їх було вгамовано, бути поінформовані про те, що їм діє лише тимчасовою⁵⁸⁴.

Комітет вважає, що будь-яка особа, проти якої було застосовано електрошокову зброю, повинна у всякому разі бути оглянута лікарем і, у разі необхідності, госпіталізована. Лікарі та служби швидкої допомоги повинні бути поінформовані про можливі фізичні та психічні ураження, пов'язані з використанням електрошокової зброї, та засоби їх лікування⁵⁸⁵.

Крім того, особам, проти яких була використана електрошокова зброя (та/або їх адвокату, на вимогу), має бути видане відповідну медичну довідку⁵⁸⁶.

⁵⁸⁴ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 80.

⁵⁸⁵ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 81.

⁵⁸⁶ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 82.

ПРОЦЕДУРА, ЩО МАЄ МІСЦЕ ПІСЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОШОКОВОЇ ЗБРОЇ

Після *кожного* випадку використання електрошокової зброї слід опитати працівника правоохоронних органів, який її застосував.

Докладний звіт про інцидент має бути влади направлений до відповідного керівництва. В цьому звіті слід вказати конкретні обставини, з огляду на які застосування електрошокової зброї вважалося виправданим, спосіб її використання та вся інша доречна інформація (присутність свідків, наявність інших видів зброї, медична допомога, надана пораненим особам тощо). До звіту має бути додано технічну інформацію, записану на електронний чіп, та відеозапис застосування електрошокової зброї⁵⁸⁷.

Така внутрішня службова процедура повинна супроводжуватися елементами зовнішнього контролю. Він може полягати у регулярному інформуванні незалежного органу, відповідального за контроль за роботою правоохоронних служб, про всі випадки застосування електрошокової зброї⁵⁸⁸.

Якщо виявиться, що застосування електрошокової зброї не відповідало існуючим у цій галузі законодавчим нормам або правилам, має бути проведене відповідне розслідування (дисциплінарне та/або кримінальне)⁵⁸⁹.

⁵⁸⁷ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 82.

⁵⁸⁸ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 83.

⁵⁸⁹ Електрошокова зброя. 20-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2010)28-part, 2010. П. 84.

НЕПОВНОЛІТНІ, ЗАТРИМАНІ ПОЛІЦІЄЮ (СТАНДАРТИ ТА ПРАКТИКА КОМІТЕТУ)

Саме в період, який безпосередньо слідує за арештом, люди піддаються найбільшому ризику жорстокого поводження. З огляду на це, Комітет відстоює *три основні гарантії*, а саме: право затриманих осіб повідомити близького родича або іншу особу про їх утримання під вартою, право на доступ до адвоката й право на доступ до лікаря, які повинні застосовуватися з самого початку затримання (тобто з моменту, щойно особа зобов'язана залишатися в правоохоронній установі)⁵⁹⁰.

Неповнолітні ніколи не повинні не піддаватися поліцейським допитам, примусово робити будь-яку заяву або підписати будь-який документ стосовно правопорушення, у вчиненні якого вони підозрюються, за відсутності адвоката та, в принципі, довіреної дорослої особи. Такі запобіжники захистять цю вікову групу та забезпечать їм підтримку дорослих, щоб їм не доводилося самотійно приймати рішення з важливими правовими наслідками⁵⁹¹.

Комітет закликає владу Румунії забезпечити, щоб усіх неповнолітніх супроводжували дорослі, яким вони довіряють, та адвокат під час усіх процедур кримінального провадження⁵⁹².

Враховуючи їх вразливість, неповнолітні, які утримуються в поліцейській дільниці, завжди повинні користуватися такими *додатковими гарантіями* проти жорстокого поводження:

– співробітники правоохоронних органів повинні перебувати під формальним зобов'язанням забезпечити, щоб родичам або іншій дорослій особі, якій довіряє неповнолітній, було повідомлено про те, що неповнолітнього було затримано (незалежно від того, просив неповнолітній зробити це чи ні);

⁵⁹⁰ Неповнолітні, позбавлені волі відповідно до кримінального законодавства. 24-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2015)1-part, 2015. П. 98.

⁵⁹¹ Report on the visit to Cyprus carried out by the CPT from 2 to 9 February 2017, Para 38, P. 26; Report on the periodic visit to Bulgaria carried out by the CPT from 1 to 13 October 2021, Para 28, P. 19; Report on the visit to Slovenia carried out by the CPT from 28 March to 4 April 2017, Para 17, P. 14.

⁵⁹² Report on the visit to Romania carried out by the CPT from 7 to 19 February 2018, Para 10, P. 13.

– затримані неповнолітні ніколи не повинні піддаватися допиту і їм не повинно пропонуватися зробити будь-яку заяву або підписати будь-який документ про правопорушення, у скоєнні якого він/вона підозрюється, без присутності адвоката і, в принципі, дорослої особи, якій вона довіряє (варіант не бажає зустрічатися з адвокатом не повинен застосовуватися щодо неповнолітніх);

– спеціальний бюлетень з інформацією, викладеною вище, повинен надаватися всім неповнолітнім, узятим під варту, відразу після їх прибуття до правоохоронних органів⁵⁹³.

Бюлетень повинен бути адаптований для дітей, написаний *просто і зрозуміло* та доступний різними мовами. Особливу увагу слід приділяти забезпеченню того, щоб неповнолітні в повній мірі розуміли інформацію⁵⁹⁴.

Жодна особа не повинна утримуватися у правоохоронних установах упродовж тривалого часу, оскільки такі установи, як правило, не забезпечують належних умов і відповідного режиму. Крім того, особи, які перебувають під вартою, є більш уразливими і часто схильні до підвищеного ризику піддатися катуванням та іншим формам жорстокого поводження. Звідси впливає, що утримання для неповнолітніх під вартою в правоохоронних установах було *мінімальним*⁵⁹⁵.

Неповнолітні не повинні утримуватися в органах правопорядку на строк, більший за 24 години⁵⁹⁶.

Уразливість неповнолітніх означає, що в принципі вони повинні розміщуватися окремо від дорослих. Для цього, було б дуже бажано заснувати окремі поліцейські підрозділи у справах неповнолітніх, щоб неповнолітні могли бути якнайшвидше усунені від осіб, які перебувають під вартою і розміщені в спеціалізованому закладі тримання⁵⁹⁷.

⁵⁹³ Неповнолітні, позбавлені волі відповідно до кримінального законодавства. 24-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2015)1-part, 2015. П. 98.

⁵⁹⁴ Неповнолітні, позбавлені волі відповідно до кримінального законодавства. 24-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2015)1-part, 2015. П. 98.

⁵⁹⁵ Неповнолітні, позбавлені волі відповідно до кримінального законодавства. 24-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2015)1-part, 2015. П. 99.

⁵⁹⁶ Неповнолітні, позбавлені волі відповідно до кримінального законодавства. 24-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2015)1-part, 2015. П. 99.

⁵⁹⁷ Неповнолітні, позбавлені волі відповідно до кримінального законодавства. 24-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2015)1-part, 2015. П. 99.

Співробітники правоохоронних органів, які часто або виключно займаються неповнолітніми або які головним чином займаються попередженням злочинності серед неповнолітніх, повинні проходити спеціальне початкове навчання та постійне підвищення кваліфікації⁵⁹⁸.

Комітет рекомендує владі Польщі вжити наступні кроки щодо поліцейської установи для дітей у Жешуві:

- покращити вентиляцію у спальному приміщенні для хлопчиків та обладнати її ліжками і повною постільною білизною;
- покращити оздоблення та обладнання у кімнаті денного перебування;
- відремонтувати туалети та душову кімнату закладу та забезпечити *належний рівень приватності* у приміщенні;
- забезпечити утримуваних дітей відповідним денним одягом;
- забезпечити утримуваним дітям *щонайменше* одну годину на день прогулянок на свіжому повітрі;
- розширити спектр заходів, що пропонуються затриманим дітям, з особливим з особливим акцентом на освіту;
- забезпечити проведення обшуків дівчат, які утримуються в установі, працівниками жіночої статі⁵⁹⁹.

⁵⁹⁸ Неповнолітні, позбавлені волі відповідно до кримінального законодавства. 24-а Загальна доповідь, CPT/Inf(2015)1-part, 2015. П. 100.

⁵⁹⁹ Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 8 to 19 May 2000, Para 26, P. 15.

УСУНЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Суд поступово розширив свою практику щодо зобов'язань держави щодо захисту суспільства від правопорушень відповідно до статей 2 і 3 Конвенції. Наприклад, у деяких випадках від держави відповідно до статті 3 Конвенції вимагається вжиття заходів, спрямованих на забезпечення того, щоб особи, що підпадають під їхні юрисдикції, не піддавалися жорстокому поводженню, навіть якщо таке поводження здійснюють *приватні особи*. Такі заходи повинні передбачати ефективний захист та включати розумні дії із запобігання неналежного поводження, про яке органи влади знають або можуть знати.

S., V. and A. v. Denmark [GC], n. 124;

Z and Others v. UK [GC], n. 73;

M.C. v. Bulgaria, n. n. 149-150;

P. and J.C. v. the UK, n. 109;

Opuz v. Turkey, n.159;

A. v. the UK, n. 22

Акти насильства на порушення статті 3 Конвенції, як правило, вимагають застосування *кримінально-правових заходів* проти правопорушників.

Dorđević v. Croatia, n. 141

Для виправлення порушення положень статті 3 Конвенції на національному рівні необхідно вжиття двох заходів. По-перше, державні органи повинні провести ретельне та ефективне розслідування, здатне привести до виявлення та покарання винних. По-друге, у разі необхідності заявникові повинна бути присуджена компенсація або він принаймні повинен мати можливість вимагати й отримати компенсацію за збитки, завдані неналежним поводженням.

Gäfgen v. Germany [GC], n. 116;

Carabulea v. Romania, n. 165;

Mosendz v. Ukraine, n. 121

Наукове видання

Дмитро Вікторович ЯГУНОВ

ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ

**СТАНДАРТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОМІТЕТУ
З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЯМ
ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЩОДО ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

*Зі вступним словом
Миколи Гнатовського,
Руслана Горяченка, Ріти Хаверкамп,
Андрія Черноусова і Дмитра Ягунова*

Підписано до друку 20.10.2025 р.
Формат 70х100/16. Ум-друк. арк. 14,62.
Наклад 50 пр.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net